RIKSDAGENS PROTOKOLL.

1945. Första kammaren. Nr 18.

Lördagen den 21 april.

Kammaren sammanträdde kl. 3 eftermiddagen; och dess förhandlingar leddes av herr förste vice talmannen.

Herr statsrådet *Erlander* avlämnade Kungl. Maj:ts propositioner:

nr 264, med förslag till förordning angående ändrad lydelse av 1 och 2 §§ förordningen den 28 september 1928 (nr 376) om särskild skatt å vissa lotterivinster, m. m.;

nr 271, angående ytterligare anslag till anordnande av tjänstebostad åt landsfiskalen i Tärna distrikt;

nr 272, med förslag till lag angående ändrad lydelse av 2 § 3 mom. lagen den 27 juni 1902 (nr 71), innefattande vissa bestämmelser om elektriska anläggningar;

nr 273, med förslag till lag om semester; och

nr 274, angående anslag till poliskåren i Boden: omkostnader för budgetåret 1945/46.

Om ökad odling av potatis m. m. för export till krigshärjade länder.

Jämlikt § 20 av kammarens ordningsstadga hade herr *Björck* till herr statsrådet och chefen för folkhushållningsdepartementet framställt en så lydande fråga: »Anser herr statsrådet det möjligt att genom höjt garantipris på potatis samt genom införande av garantipris på vissa rotfrukter och grönsaker eller genom andra åtgärder, som stimulera till ökade odlingar, öka vårt lands möjligheter att hjälpa de krigshärjade länderna och således motverka hungersnöden i desamma under nästa konsumtionsår?»

Herr statsrådet och chefen för folkhushållningsdepartementet **Gjöres,** som tillkännagivit, att han hade för avsikt att vid detta sammanträde besvara nämnda fråga, erhöll ordet och anförde:

Herr Björck har till mig riktat följande fråga.

Anser statsrådet det möjligt att genom höjt garantipris på potatis samt genom införande av garantipriser på vissa rotfrukter och grönsaker eller genom andra åtgärder, som stimulera till ökade odlingar, öka vårt lands möjligheter att hjälpa de krigshärjade länderna och således motverka hungersnöden i desamma under nästa konsumtionsår?

Enligt Kungl. Maj:ts bemyndigande har livsmedelskommissionen utfäst garantipris för årets potatisodling med samma belopp, som våren 1944 bestämdes för fjolårets odling, varjämte priset på potatis, som levereras för industriella ändamål, höjts med 1 öre per stärkelseprocent och hektoliter. Livsmedelskommissionen har vidare för den fältmässiga potatisodlingen beslutat att, i den utsträckning befintliga tillgångar ansetts medgiva, lämna en extra tilldelning av lättlösliga kvävegödselmedel till potatisodlingar om minst en halv hektar. Syftet med denna tilldelning har varit att dels få till stånd en utökad odling och dels höja hektaravkastningen. Samtliga nu nämnda åtgärder ha nyligen kungjorts genom radio och i pressen. I samband härmed har kommissionen låtit meddela, att odlarna även i händelse av en stor potatisskörd enligt kommissio-

Om ökad odling av potatis m. m. för export till krigshärjade länder. (Forts.)

nens uppfattning icke behövde befara några avsättningssvårigheter för i år odlad potatis, eftersom den potatis, som icke beräknades åtgå inom landet, torde finna avsättning för export till våra grannländer och andra nödlidande länder i Europa. Vidare kan i detta sammanhang omnämnas, att livsmedelskommissionen i syfte att få odlarna av bränneripotatis att bibehålla sin odling i februari detta år träffat överenskommelse med Sveriges bränneriidkareförening, varigenom föreningen utfäst sig att medverka till att den tidigare potatisodlingen i bränneridistrikten bibehålles.

I fråga om åtgärder till främjande av odlingen av andra rotfrukter än potatis må nämnas, att kommissionen i år föranstaltat om en avsevärd kontraktsodling av morötter närmast avsedd för framställning av karotin för vitaminisering av margarin för dels inhemskt behov och dels internationell hjälpverksamhet. Odlingen avses skola verkställas på en areal på högst 500 hektar. Därest denna morotsskörd icke behöver eller icke lämpligen bör tagas i anspråk för nyssnämnda ändamål, är det planerat, att skörden i färskt tillstånd skall kunna utnyttjas för export till nödlidande länder.

Herr Björck har ifrågasatt en höjning av garantipriset på potatis samt införande av garantipriser på grönsaker och andra rotfrukter än potatis. Med anledning härav vill jag erinra om att marknadspriset på potatis innevarande år legat rätt avsevärt högre än garantipriset. Även prissättningen på grönsaker och andra rotfrukter än potatis har i år varit fördelaktig i förhållande till föregående år. Beträffande vissa rotfrukter och grönsaker ha odlarpriserna på 1944 års skörd stigit med 100 procent eller mera i jämförelse med 1943 års priser. Det är visserligen icke möjligt att med säkerhet uttala sig om prisläget under det kommmande konsumtionsåret, men med hänsyn till det förutsebara behovet av dessa livsmedel utanför vårt land torde man ha anledning räkna med, att marknadspriserna även under nästa konsumtionsår komma att i vad avser potatis hålla sig över garantipriset och beträffande övriga rotfrukter och grönsaker bliva ur odlarsynpunkt tillfredsställande. På grund härav skulle en måttlig höjning av garantipriset på potatis och införande av skäliga garantipriser på övriga rotfrukter samt grönsaker antagligen icke komma att få någon mera avsevärd inverkan på storleken av 1945 års skörd, varför anledning till höjning av garantipriset på potatis samt införande av garantipriser på övriga rotfrukter och grönsaker icke synes föreligga. Tidigare ha visserligen garantipriser å vissa rotfrukter och grönsaker funnits. Läget var emellertid då helt annorlunda än nu. Vårt land hade icke några utsikter att finna avsättning för de överskott, som kunde uppkomma. Bland annat av detta skäl ansågs anordningen med garantipris motiverad. Såsom förhållandena numera utvecklats torde man emellertid knappast behöva räkna med en situation med svårigheter att avsätta överskott på livsmedel överhuvud.

Livsmedelskommissionen har, i avsikt att möjliggöra ökade hjälpleveranser av livsmedel till nödlidande länder, vidtagit även andra åtgärder för produktionsökning än dem, vilka jag inledningsvis redogjort för. Sålunda ha bl. a. samtliga kristidsnämder uppmanats att vidtaga effektiva åtgärder för att stimulera intresset för ökad odling av potatis och köksväxter i trädgårdar och på kolonilotter. Kungl. Maj:t har i anslutning härtill beviljat ett anslag å 30 000 kronor för en ytterligare intensifierad propaganda för kolonilottodling. Genom ledande artiklar, sakligt utredande uppsatser, mellanstick i pressen och genom föredrag i radio har allmänheten uppmanats att öka ifrågavarande odlingar samt erhållit råd angående desammas utförande. Därvid har framhållits att man hade att taga hänsyn ej blott till vårt eget lands behov utan även till efterfrågan från utländsk sida.

Sammanfattningsvis vill jag uttala, att på grund av de här omnämnda åt-

Om ökad odling av potatis m. m. för export till krigshärjade länder. (Forts.)
gärderna för stimulering av odlingarna goda utsikter kunna anses föreligga för att 1945 års skörd av rotfrukter och grönsaker skall under förutsättning av normala väderleksförhållanden bliva av sådan omfattning, att skörden skall kunna tillgodose ej blott vårt eget lands behov utan i viss utsträckning även lämna möjlighet till leveranser till hjälpbehövande länder.

Herr **Björck**: Herr talman! Jag ber att till herr statsrådet få uttala mitt vördsamma tack för svaret på min fråga.

Det är synnerligen önskvärt att nu stimulera jordbrukare och trädgårdsodlare till betydligt ökade odlingar av potatis och rotfrukter. Från odlarnas organisationer har emellertid framhållits, att en nödvändig förutsättning härför är att det skapas en viss garanti såväl för att varorna kunna säljas som för att de kunna säljas till priser, som åtminstone täcka odlingskostnaderna. I rådande läge begär man egentligen inte mer. De flesta av de odlare som det här är fråga om ha ju dylika odlingar som sitt näringsfång, och man kan ju inte begära, att de skola öka sin odling i alltför stor omfattning, om de hysa berättigade farhågor för att de skola få sälja varorna till underpris eller rentav inte finna avsättning för dem.

Jag delar i viss mån herr statsrådets uppfattning, att det med rådande försörjningsläge i våra grannländer inte bör bli några svårigheter att finna avsättning för årets skörd. Men det kan ju tänkas, att den propaganda som föres kommer att leda till att det odlas massvis med potatis och rotfrukter. Skörderesultatet blir ju i viss mån beroende på väderleken under sommaren. Det kan hända, att de som inte ha lämpliga lagerlokaler få svårt att finna avsättning för skörden till hösten. Med hänsyn härtill är man på sina håll rädd för att det skall uppstå förluster. Det har därför sagts, att om staten vill fastställa ett garantipris för vissa av de odlade produkterna och eventuellt åtaga sig att inlösa dem, skulle det gå betydligt lättare att få dessa ökade odlingar i gång. De åtgärder, som hittills äro vidtagna i detta hänseende beträffande såväl potatis som grönsaker, äro att hälsa med tillfredsställelse, och jag vill hoppas, att den propaganda som drives skall visa sig ha åsyftad verkan. Ett steg i rätt riktning är den ökade tilldelningen av konstgödning till dem som äro i behov därav. Men jag vill lägga herr statsrådet varmt på hjärtat att vidtaga de ytterligare åtgärder som äro möjliga för att lösa dessa frågor i enlighet med odlarnas önskemål. Åtskilligt skulle nog vara vunnet, om staten gick in för att vid behov genom sina organ hjälpa till med avsättning och export.

Vi förstå ju alla, hur det skall se ut framför allt i Tyskland, där man inte haft möjlighet att bereda och beså jorden i någon nämnvärd utsträckning. Där kommer säkerligen att behövas åtskilligt mer än det överskott som vi kunna producera. Samma förhållande får man räkna med beträffande Norge och kanske i viss mån Finland och de baltiska länderna. Det blir säkerligen stor efterfrågan, och det är ju bara glädjande att vårt land kan hjälpa till med att tillfredsställa behovet.

Man anser på sina håll, att garantipriset på potatis är väl lågt, och skulle gärna se, att det sattes litet högre. Jag är själv inte så särskilt insatt i förhållandena, särskilt vad angår potatisodlingen, utan jag återger endast vad som framhållits från odlarna själva. Mycket beror emellertid på sommarens väderlek och en hel del andra faktorer, som vi inte kunna bestämma över. Emellertid är det att hoppas, att vi, om alla hjälpas åt och vederbörande myndigheter — herr statsrådet och livsmedelskommissionen — vidtaga de åtgärder som äro möjliga, skola kunna effektivt hjälpa våra grannländer, vilka kommande höst och vinter säkerligen skola komma i en allt annat än trevlig situation.

Om ökad odling av potatis m. m. för export till krigshärjade länder. (Forts.)

Jag hoppas, att herr statsrådet skall ha de av mig framförda önskemålen i benägen åtanke.

Justerades protokollen för den 14 och den 17 innevarande månad.

Anmäldes och godkändes andra lagutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 148, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändrad lydelse av 1 § lagen den 11 september 1936 (nr 506) om förenings- och förhandlingsrätt, m. m.; samt

nr 151, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om fortsatt giltighet av lagen den 30 juni 1943 (nr 420) angående begränsning av dyrtidstillägg å lön och pension.

Anmäldes och godkändes första lagutskottets förslag till riksdagens skrivelse, nr 152, till Konungen i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändrad lydelse av 2, 3 och 4 §§ lagen den 17 juni 1932 (nr 263) om stads och landsbygds förenande i judiciellt avseende.

Anmäldes och godkändes jordbruksutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 159, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående försäljning av mark från vissa kronoegendomar m. m.;

nr 160, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ändring i grunderna för försäkring med statsbidrag mot förluster på grund av smittsamma husdjurssjukdomar; samt

nr 161, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående regleringen av sockernäringen i riket m. m., så vitt angår anslagsfrågor.

Föredrogos och bordlades Kungl. Maj:ts denna dag avlämnade propositioner nr 264 och 271—274.

Herr *Arrhén* avlämnade en av honom m. fl. undertecknad motion, nr 376, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om krigskonjunkturskatt för år 1945, m. m.

Motionen bordlades.

Interpellation ang. de för turisthotellen föreskrivna normalpriserna m. m.

Ordet lämnades på begäran till herr **Arrhén,** som anförde: Herr talman! Med stöd av Kungl. Maj:ts den 6 oktober och 10 november 1944 givna bemyndigande har statens priskontrollnämnd meddelat bestämmelser angående normalpriser å rum, måltider och helpension vid turisthotell och därmed likställda restauranger och pensionat, vilka bestämmelser återfinnas i nämndens meddelande nr 515 och trätt i kraft den 1 december 1944. Alla turishotell beröras därav. Tidigare har på detta område endast gällt prisstoppet av den 31 oktober 1942. De nu fastställda normalpriserna grunda sig på 1938 års priser med en medgiven förhöjning av högst 20 % på rumspriser, 40 % å måltidspriser och $33^1/_3$ % på helpensionspriser. De på detta sätt framräknade priserna

Interpellation ang. de för turisthotellen föreskrivna normalpriserna m. m. (Forts.)

skola även inkludera omsättningsskatten. Endast med särskilt tillstånd av priskontrollnämnden få dessa normalpriser överskridas.

I tillämpningen betyda dessa priser, att turisthotellen så gott som genomgående måste sänka sina priser under den nivå, som hittills reglerats av prisstoppet. Vad detta betyder för särskilt Sveriges badortsprovins, Bohuslän, är uppenbart. För dagen kan man notera, att några badortshotell måst nedlägga sin rörelse, då normalpriserna omöjliggjort vidare drift. De fastställda priserna innebära en kraftig och för många rent katastrofal nedskärning av inkomsterna i de fall, där de ej förbytts i förluster. De speciella förhållanden, som gälla för västkusten, synes man inom priskontrollnämnden ej ha tillbörligt beaktat. Säsongen räcker ju ej längre än endast ca fem veckor. Från Föreningen Västkustens badorter hade framlagts ett förslag om viss gradering av företagen för att ej stjälpa dem som hade det svårast ekonomiskt, men detta förslag avvisades av priskontrollnämnden. Denna har ej velat gå ifrån de normer, som fastställts, och där alla företag skäras över en kam. Vidare begärdes dispens för vissa företag, som bevisligen gingo med förlust, och anhölles, att frågan måtte prövas på nytt. Enligt uppgift har nämnden å detta endast svarat, att om något enskilt företag kunde komma med ytterligare argument, så skulle saken tagas upp till förnyat övervägande. Något ytterligare material i saken torde emellertid icke finnas, då hela problemet i grunden klarlades vid underhandlingarna från föreningens sida.

Havsbandets saltvatten och berghällar samt inlandets idylliska vegetation hava skapat de naturliga förutsättningarna för landskapet som ett ideal för sommarturister. Att detta också blivit fallet visas genom att badortsnäringen där beräknas omsätta ungefärligen 10 milj. kronor under säsongen. Även för den bofasta befolkningen är givetvis detta av mycket stor betydelse såsom biinkomstkälla. Befolkningen behöver mer än väl med sin eljest låga inkomststandard det extra tillskott, som medföljer den korta badsäsongen. Mätt efter annan måttstock blir Bohuslän som turistattraktion en tillgång för hela landet. Det är alltså här fråga om ett kombinerat lokalt och nationellt intresse att få till stånd förstklassiga hotell och pensionat. Hittills har man nedlagt stor möda inom berörda kretsar för att bringa hotell- och pensionatsstandarden vid badorterna upp på en högre nivå. I detta syfte ha som bekant även under de sista åren betydande belopp nyinvesterats inom den bohuslänska badortsnäringen. Åtskilligt behöver fortfarande göras i dessa avseenden, då de hittillsvarande förhållandena i många fall lämna mycket övrigt att önska. Det gäller att sätta Bohuslän i stånd att taga emot den väntade efterkrigstidens turiststrom. Även från officiellt håll har avsevärt arbete nedlagts för att stödja dessa strävanden; landshövding Malte Jacobssons insatser därvidlag kunna nämnas såsom ett exempel.

Just som detta arbete börjar bära frukt, komma nu de sänkta priserna, som måste utgöra ett betydelsefullt hinder för en fortsatt utveckling på detta område. Det är icke nog med att de sedan 1938 gjorda nyinvesteringarna i många fall icke kunna förräntas, utan några nya investeringar komma säkerligen icke att göras så länge de nuvarande priserna gälla, eftersom företagaren icke kan förutsäga, huruvida han genom dispens av priskontrollnämnden kan öka priserna så mycket, att de täcka de ökade räntorna.

Det synes sålunda mycket märkvärdigt, att priskontrollnämnden nu skurit ner priserna på badorterna och därigenom hindrat den upprustning för efterkrigstiden, som även på detta område torde vara önskvärd. Under det sist förlidna året hava företagarna på detta område fått nya ekonomiska svårigheter att brottas med. Man kan bl. a. erinra om att vinstandelarna på vin- och sprit-

Interpellation ang. de för turistholellen föreskrivna normalpriserna m. m. (Forts.)

försäljningen nedskurits så långt, att de icke räcka ens till restaurangmusikens gager. Vidare har man fått vidkännas kraftigt nedskurna priser på vatten och läskedrycker. Slutligen har den nya arbetstidslagen för hotell- och restaurangpersonal, som nyligen trätt i kraft, avsevärt ökat lönekostnaderna. Den ekonomiska basen för denna näring är sålunda redan tidigare starkt beskuren.

Det kan icke anses riktigt, att paragrafer och taxor från högsta ort skola kunna lägga en död hand över en nyttig och vällovlig verksamhet, i detta fall förbättringen av hotellstandarden i riket. I den riktningen måste nämligen priskontrollnämndens beslut verka.

Med anledning av vad sålunda anförts hemställes om kammarens tillstånd att till herr statsrådet och chefen för finansdepartementet få framställa följande frågor:

Har herr statsrådet uppmärksammat de konsekvenser, som priskontrollnämndens normalprissättning beträffande turisthotellväsendet hittills har medfört och ytterligare kan komma att medföra?

Äro från herr statsrådets sida några åtgärder att förvänta, som kunna vara ägnade att neutralisera de nu konstaterade olyckliga följderna för såväl turisthotellen som den allmänhet, vilken ytterst träffas därav?

På gjord proposition medgav kammaren, att ifrågavarande spörsmål finge framställas.

Anmäldes och bordlades

statsutskottets utlåtanden:

nr 70, i anledning av Kungl. Maj:ts framställningar angående anslag för budgetåret 1945/46 till folk- och småskoleseminarierna jämte i ämnet väckta motioner;

nr 71, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1945/46 till Krigsrätterna: Avlöningar m. m.;

nr 72, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående gäldande av viss ersättning till baltiska flyktingar;

nr 73, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ytterligare utgifter å tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1944/45, i vad propositionen avser justitiedepartementets verksamhetsområde;

nr 74, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ytterligare utgifter å tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1944/45, i vad propositionen avser socialdepartementets verksamhetsområde;

nr 75, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående befrielse för tillförordnade byråsekreteraren hos överståthållarämbetet Nils Gustav Alm från skyldighet att till postverket gälda visst belopp;

nr 76, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående disponerande av vissa statsverket genom testamente efter f. d. kaptenen J. O. L. von Mentzer tillfallna medel m. m.;

nr 77, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ersättning i vissa fall i anledning av olycksfall i arbete eller yrkessjukdom;

nr 78, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1945/46 till Statspolisorganisationen: Inköp av motorfordon m. m.;

nr 79, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående fortsatt disposition av vissa äldre reservationsanslag;

nr 80, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående fortsatt disposition av visst äldre reservationsanslag;

nr 81, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående befrielse från betalningsskyldigheten för av statsverket förskjuten ersättning vid avlösning av viss frälseränta, m. m.;

nr 82, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1945/46 till Statens sjöhistoriska museum: Avlöningar jämte i ämnet väckt motion;

nr 83, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1945/46 till viss maskinanskaffning för flygtekniska försöksanstalten m. m.;

nr 84, i anledning av Kungl. Maj:ts framställningar angående anslag för budgetåret 1945/46 till avlöningar vid karolinska mediko-kirurgiska institutet;

nr 85, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ytterligare utgifter å tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1944/45, i vad propositionen avser ecklesiastikdepartementets verksamhetsområde;

nr 86, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ytterligare utgifter å tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1944/45, i vad propositionen avser folkhushållningsdepartementets verksamhetsområde;

nr 87, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till vissa omkostnader för Svenska gengasaktiebolagets verksamhet;

nr 88, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående statsbidrag till hem för kroniskt sjuka jämte i ämnet väckt motion; och

nr 89, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående grunder för kristillägg åt statliga befattningshavare m. fl. jämte i ämnet väckta motioner;

bevillningsutskottets betänkanden:

nr 27, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om viss skattefrihet för av sjömän uppburen krigsriskersättning för år 1945 jämte en i ämnet väckt motion;

nr 30, i anledning av väckta motioner om avskaffande av allmänna omsättningsskatten å färsk, frusen eller saltad fisk;

nr 31, i anledning av väckt motion om viss ändring i förordningen om allmän omsättningsskatt; och

nr 32, i anledning av väckt motion om ändrade bestämmelser angående utskänkning av rusdrycker i samband med vissa föreställningar;

bankoutskottets utlåtande nr 23, i anledning av väckta motioner angående ersättning till vissa personer i anledning av kroppsskada, ådragen under militärtjänstgöring;

första lagutskottets utlåtande nr 27, i anledning av väckta motioner angående utredning om ökad offentlig redovisningsskyldighet av driftföretags ekonomiska förhållanden;

andra lagutskottets utlåtanden:

nr 33, i anledning av väckt motion angående förhandlingsrätt för arbetstagarförening med avseende å till denna anslutna pensionärer;

nr 34, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag med särskilda bestämmelser angående gäldande av ersättning enligt allmänna förfogandelagen m. fl. lagar; och

nr 35, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om fortsatt giltighet av prisregleringslagen den 30 juni 1942 (nr 459);

jordbruksutskottets utlåtanden:

nr 20, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anvisande av medel till stödjande av lin- och hampodlingen m. m.;

nr 24, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ytterligare anslag för undersökningar rörande vissa vattenregleringsföretag;

nr 25, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående avstående av den rätt, kronan eller allmänna arvsfonden äger till andel i viss fastighet;

nr 26, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående försäljning av vissa, allmänna arvsfonden tillfallna fastigheter;

nr 27, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående fortsatt giltighet av lagen den 30 juni 1943 (nr 458) om inskränkning med hänsyn till försvaret i rätten att avverka skog;

nr 28, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående försäljning av mark från vissa kronoegendomar m. m.; och

nr 29, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning angående ändring i förordningen den 27 juni 1930 (nr 247) om utrotande av nötbromsen;

första kammarens första tillfälliga utskotts utlåtanden:

nr 9, i anledning av väckt motion angående avskaffande av den tvångsvisa anslutningen till de tyska församlingarna i Stockholm och Göteborg m. m.;

nr 10, i anledning av väckt motion om ändrade bestämmelser för det kyrkliga kollektväsendet; och

nr 11, i anledning av väckt motion angående åtgärder till införande av sysselsättningsterapi på landets sjukvårdsanstalter; samt

första kammarens andra tillfälliga utskotts utlåtanden:

nr 4, i anledning av väckt motion angående vissa fiskefartygs jämställande i mönstringshänseende med handelsfartyg i utrikes fart;

nr 7, i anledning av väckt motion om skrivelse till Konungen angående viss utvidgning av den s. k. kommunindelningskommitténs uppdrag; och

nr 8, i anledning av väckt motion angående införande av genomgående taxeberäkning mellan statsbanorna och statens järnvägars busslinjer i Bohuslän.

Justerades protokollsutdrag för denna dag, varefter kammarens sammanträde avslutades kl. 3.34 eftermiddagen.

In fidem

G. H. Berggren.

Tisdagen den 24 april.

Kammaren sammanträdde kl. 4 eftermiddagen.

Om lämnande av en redogörelse för det utrikespolitiska läget m. m.

Hans excellens ministern för utrikes ärendena herr **Günther**, som tillkännagivit, att han hade för avsikt att vid detta sammanträde besvara herr Ströms interpellation om lämnande av en redogörelse för det utrikespolitiska läget m. m., erhöll ordet och anförde: Herr talman! Med kammarens tillstånd har herr F. Ström till mig riktat följande frågor:

»1) Kan man förvänta att riksdagen snarast erhåller en redogörelse för det utrikespolitiska läget?

2) Kan man för framtiden förvänta ett mera regelbundet samarbete i utrikespolitiska frågor mellan regeringen och riksdagen och därigenom med svenska folket?

3) Kan man från regeringens sida förvänta ett initiativ till den gamla hemliga diplomatiens förvandling till en mera öppen sådan i analogi med förhållandena i Amerikas förenta stater, i det Brittiska samväldet m. fl. länder?»

Med anledning av den första frågan vill jag meddela, att en redogörelse för aktuella utrikespolitiska frågor kommer att lämnas kamrarna vid slutna sammanträden om fredag.

Jag vill emellertid också erinra om att åtskilliga utrikespolitiska ärenden varit föremål för behandling av innevarande års riksdag. Dit höra exempelvis våldsåtgärderna i Norge och svartlistningen av svenska företag, vilka frågor behandlats i anledning av gjorda interpellationer. Vidare ha propositioner framlagts bl. a. rörande Sveriges anslutning till den internationella sjöfartspoolen och rörande rekvisition av utländska fartyg. Härtill kommer den fortlöpande informationsverksamheten inom de olika partigrupperna samt naturligtvis sedvanliga överläggningar med utrikesnämnden.

Under sådana förhållanden är det väl en stark överdrift att såsom den ärade interpellanten tala om att riksdagen vandrar i mörker. Men oavsett denna överdrift instämmer jag i interpellationens huvudsyfte. Beträffande framtiden vill jag därför uttrycka den förhoppningen, att lyckligare och lugnare förhållanden skola möjliggöra en öppen kontakt mellan regering och riksdag i fråga om utrikespolitiken, något som givetvis är ett naturligt och viktigt önskemål, ehuru det under så abnorma tider som de nuvarande icke alltid kan tillgodoses.

Herr Ströms tredje fråga har väckt min förvåning. Däri efterlyses den gamla hemliga diplomatiens förvandling till en mera öppen sådan i analogi med förhållandena i Amerikas förenta stater, det Brittiska samväldet med flera länder. Det som förvånar mig är att herr Ström fått den uppfattningen, att den amerikanska och brittiska diplomatien vore mindre hemlig nu än tidigare. För min del har jag inte kunnat iakttaga något sådant. Tvärtom förefaller det mig tydligt, att även de mest världsavgörande förhandlingar och överenskommelser alltjämt omgivas av gammal hävdvunnen diplomatisk sekretess. Och jag tvivlar inte på att man har goda och aktningsvärda skäl härtill lika litet som jag tror, att ett motsatt tillvägagångssätt endast för principens skull vore till nytta.

Om lämnande av en redogörelse för det utrikespolitiska läget m. m. (Forts.)

Icke heller tror jag att någon svensk regering inom den närmaste framtiden skall finna det möjligt eller önskvärt att taga något initiativ av här ifrågasatt slag. Frågan om hemlig eller öppen diplomati har flera sidor. Det må vara att det även i demokratiska länder någon gång förekommit, att hemlig utrikespolitik drivit landet ut i äventyrligheter. Men ojämförligt oftare händer det att uppkommande stötestenar i förhållandet mellan länderna kunna avlägsnas just därigenom att de icke behöva vid olämpliga tidpunkter framdragas inför offentligheten och därmed förvandlas till allvarliga konfliktämnen. Och i varje fall kan jag försäkra den ärade interpellanten — om det nu behövs — att regeringen aldrig haft någon tanke på att driva den diplomatiska sekretessen längre än den finner med hänsyn till landets intresse erforderligt och än mindre övervägt att utnyttja den till att ändra den av statsmakterna fastlagda utrikespolitiska kursen.

Herr **Ström:** Jag ber att få framföra mitt tack till herr utrikesministern för det snabba och endels positiva svaret. Det är ju glädjande att vi på fredag beredas tillfälle att få diskutera de brännande utrikespolitiska angelägenheterna, om också inom slutna dörrar. Jag vet mycket väl att vi haft tillfälle att diskutera vissa förhållanden i Norge och frågan om sjöfartspoolen och att även ett par andra utrikespolitiken berörande frågor förekommit i riksdagen, men det viktiga är att få en permanent och god levande kontakt mellan riksdagen och regeringen och mellan dessa båda och folket även i utrikespolitiska frågor. Jag tror att en sådan kontakt är nödvändig, om vårt folk alltid skall vara väl och riktigt underrättat och vara berett att möta vad som kan tänkas komma.

Riksdagen blir faktiskt inte så ofta informerad om de utrikespolitiska angelägenheterna i stort från regeringens sida och folket ännu mera sällan. Faran uppstår då, att vårt folk tror att alla svårigheter äro förbi och att alla risker och förpliktelser äro övervunna. Skulle då något oförutsett inträffa, är det fara värt att det kommer som en överraskning, och detta kan icke vara bra.

Vad sedan angår den fortlöpande informationsverksamheten inom de olika partigrupperna, så är den nog god i och för sig, men den kan icke ersätta den korrespondens som ständigt måste äga rum mellan regering och riksdag. Inom grupperna föras ju inga protokoll, man har inte heller i förväg vetskap om vilka ärenden som skola förekomma, och ofta äro sammanträdena förlagda till tider, då det är mycket svårt att besöka dem. Överhuvud taget har den vägen sina brister, men naturligtvis äro dessa meddelanden inte alldeles utan betydelse.

Vad utrikesnämnden beträffar vet jag inte, om den sammanträder så ofta, men det är ju möjligt att den gjort det nu på sista tiden. Jag vet inte heller, om utrikesnämnden får taga del av de frågor, regeringen behandlar, i förväg eller om detta sker efteråt, så att utrikesnämnden i stort sett endast är en namnstämpel. Vad som är av ondo, det är — jag betraktar det inte som en överdrift utan som en verklighet — att vårt folk vid många tillfällen vandrar i mörker eller — om Ers Excellens hellre önskar ett annat ord — i oklarhet och dimma. Nu få vi många viktiga underrättelser om vår egen utrikespolitik och regeringens åtgärder utifrån genom telegram från London och andra stora städer, och vi fråga oss ju givetvis, varför man skall behöva gå den omvägen. Det ser ju ut som om man vore bättre underrättad i utlandet än här hemma, och då är det ju ändå för utlandets skull, såvitt jag förstår, som man avser att bevara den sekretess, som man slår vakt om. Jag kan inte heller för min del anse, att det skulle vara av ondo, om vi liksom fallet är i England, Förenta staterna, Kanada, Sydafrikanska unionen och många andra stater, när viktiga utrikespolitiska händelser och avgöranden föreligga, omedelbart finge en redogörelse från regeringen här i riksdagen.

Om lämnande av en redogörelse för det utrikespolitiska läget m. m. (Forts.)

Nu säger visserligen herr utrikesministern, att man i dessa stater icke har mera öppen diplomati än hos oss. I detta sammanhang vill jag rätta ett missförstånd hos hans excellens. Jag har inte sagt eller avsett att säga, att det i dessa länder skulle vara en mera öppen diplomati nu än tidigare. Jag har sagt att den amerikanska och brittiska diplomatien alltid varit mera öppen och mindre hemlighetsfull än vår — och det är inte precis detsamma — även om jag medger att även i dessa länder många ärenden säkerligen äro hemligstämplade. Jag är visst inte av den meningen, att allting kan omtalas och att man i abnorma tider kan publicera allting, utan jag tror att det är mycket som icke kan omedelbart omtalas offentligt. Men om Ers Excellens tänker efter, så kommer Ers Excellens ihåg, att efter alla de oerhört betydelsefulla konferenserna på senare tider — Atlantkonferensen, Casablanca, Moskva, Teheran, Jalta, Kairo — och vid många andra sådana tillfällen ha nästan omedelbart mycket ingående meddelanden lämnats de brittiska och amerikanska folken om vad som förevarit, och jag vill minnas att man nu senast diskuterade Jaltabesluten i underhuset i tre dagar. Jag tycker i alla fall att detta är en helt annan diplomati än den som Hitler har använt, och jag tror också att det icke är utan ett visst sammanhang med dessa olika diplomatiska metoder som det sker som vi nu uppleva.

Jag kan därför icke vara helt tillfredsställd med att hans excellens förklarat, att ingen svensk regering under den närmaste framtiden skall finna det möjligt eller önskvärt att taga något initiativ av ifrågasatt slag, alltså för att bereda större möjlighet till öppen kontakt främst mellan regeringen och riksdagen men även med folket i utrikespolitiska frågor. Jag tror att det skulle vara synnerligen önskvärt, om man kunde komma åtminstone ett stycke fram. Jag vill icke ifrågasätta, att man skulle kunna taga steget till offentlighet fullt ut omedelbart, men jag tror att det skulle vara synnerligen lyckligt, bland annat till undvikande av många missförstånd och många otrevliga situationer, om man kunde åstadkomma en sådan bättre och öppnare kontakt.

Hans excellens ministern för utrikes ärendena herr **Günther:** Det tjänar väl inte mycket till, herr talman, att här taga upp en dispyt om den större eller mindre graden av öppenhet i den brittiska eller amerikanska diplomatien. Det kan man ju ha olika meningar om. Men jag undrar, om inte den ärade interpellanten gör sig skyldig till en sammanblandning av två olika saker: å ena sidan frågan om öppen eller hemlig diplomati, å andra sidan frågan om större eller mindre livaktighet i den utrikespolitiska diskussionen. Det är nog alldeles riktigt att utrikespolitiken i England debatteras på ett helt annat sätt än i ett mindre land som Sverige, att de debatter som föras äro mera vittfamnande, mera intressanta för hela världen och mera direkt röra vid världsviktiga händelser och ting. Det ligger ju i sakens natur och behöver inte någon närmare förklaring. Men om det är på den punkten som herr Ström sätter in sin kritik, så skulle jag ändå vilja säga, att man väl får medge, att även här i Sverige den utrikespolitiska debatten under de senaste åren har varit ganska livlig och intensiv. Det är mindre saker som kommit att behandlas inom den svenska riksdagen och i den svenska pressen än de som förekommit i Amerika och England, det säger sig självt; ibland har det till och med varit mycket små saker, som varit föremål för en så långvarig och intensiv diskussion här, att jag för min del nog skulle ha nöjt mig med åtskilligt mindre. Men detta betyder inte alls, att jag inte vill instämma med interpellanten i att det är tillfredsställande, att man nu kan konstatera ett ökat intresse för utrikespolitiska frågor i allmänhet här i Sverige. Det har säkerligen varit en brist hos oss förut, att detta intresse saknats, och det vore ju lyckligt, om vi nu komme

Om lämnande av en redogörelse för det utrikespolitiska läget m. m. (Forts.)

in på en bättre linje därvidlag. Jag upprepar att vad på mig ankommer vill jag gärna försöka bidraga till det.

Herr Ström tog upp en sak, som åtskilliga tidningar vid olika tillfällen berört i irriterad och missnöjd ton, nämligen att — som det heter i tidningarna och som herr Ström nu sade — man här i Sverige får upplysning om svenska utrikespolitiska frågor genom pressen i utlandet, särskilt i England. Man tycker att det hade varit riktigare, att uppgifter lämnats härifrån.

Ja, det är alldeles riktigt, att detta förekommit, men jag tror inte man kan säga, om man tänker igenom saken, att detta bör föranleda någon förebråelse mot den svenska regeringen eller utrikesledningen, åtminstone inte i flertalet fall. Låt mig anföra ett exempel, som just nu har aktualitet. Jag antar att vi från norska regeringen ha fått en förtrolig framställning i ett ämne, som är av vital betydelse för Norges vidkommande. Vi ha fått denna i strängt förtrolig form. Ingen kan väl önska att vi skulle besvara detta förtroliga meddelande genom att här offentliggöra det, att vi sålunda skulle delge inte bara den svenska allmänheten, utan hela världen innehållet i ett meddelande, som man från andra sidan utttryckligen betecknat som förtroligt. Men så kan det hända, att vi några dagar därefter läsa om denna sak i engelska och amerikanska tidningar. Det kan stå ganska ingående redogörelser, inte precis så att de växlade noterna, om sådana förekommit, äro in extenso återgivna, men så att innehållet mer eller mindre tydligt kommer fram. Detta kan ju föranleda oss att åtminstone så långt som det ur vårt eget intresse är nödvändigt angiva vår inställning till frågan genom en kommuniké eller på något annat sätt. Då kommer just denna anmärkning, att först har man fått meddelandet från utlandet, och endast när det tvingas släpper utrikesdepartementet ut samma meddelande. Om man tänker igenom saken, bör man nog i ett sådant fall inte rikta förebråelsen mot oss, ty enda sättet att undvika sådana förlopp vore ju att vi i varje fall, då vi kunde misstänka att en indiskretion skulle begås på annat håll, skulle skynda oss att förekomma den genom att själva begå den, något som jag är säker på att ingen vill förorda.

Jag tror, som sagt, att om man tänker sig in i sammanhanget i sådana händelser som denna — och det vore nog önskvärt att man gjorde det på åtskilliga tidningsredaktioner — skulle man kommentera dem på annat sätt än nu ofta sker och knappast ta dem till intäkt för en anmärkning som den nu av interpellanten framförda.

Herr **Anderson, Axel Ivar:** Herr talman! Jag tror nog att man på flera tidningsredaktioner just gör sådana reflexioner, som hans excellens herr utrikesministern efterlyser, och att man där är på det klara med de svårigheter som utrikesledningen har att möta. Men jag skall be att få illustrera den fråga som nu har blivit föremål för diskussion med ett alldeles färskt exempel. Klockan tio i går afton upplästes i radion ett ganska utförligt londontelegram, som återgav en artikel av Reuters militäre medarbetare. Han sade där inledningsvis, att Sverige nu har fått ett svar från den norska londonregeringen på sitt svar på Norges första not, och han utvecklade vidare de synpunkter som han och enligt vad han gjorde gällande en stor del av den brittiska opinionen lägga på Sveriges svar och Sveriges ställningstagande. Han slutade med att i både den norska regeringens och de allierade regeringarnas namn rikta en vädjan till Sverige att taga sin ställning under förnyad omprövning.

Detta lästes upp i radio, och det dröjde inte länge förrän tidningsredaktionerna fingo känning av att denna sak uppfattats på mycket olika sätt av den lyssnande allmänheten. Jag hörde inte telegrammet själv, men jag fick strax

Om lämnande av en redogörelse för det utrikespolitiska läget m. m. (Forts.)
efteråt veta, att man på vissa håll uppfattat saken så, att Sveriges regering mottagit en mycket hotfull not från London. Man ville veta vad detta betydde. Ingen hade uppfattat det så att det var fråga om ett referat av en tidningsartikel av Reuters specielle militäre korrespondent, utan saken hade fått helt andra dimensioner. Då måste man göra den reflexionen: hur är det möjligt i vårt utomordentligt välordnade land, att en sådan sak kan distribueras till tidningarna utan att utrikesdepartementet vet någonting därom — jag ringde upp en tjänsteman i utrikesdepartementet och fick veta, att man där inte hade sig någonting bekant i saken — och uppläsas i radio utan några kommentarer från utrikesdepartementets sida? Nu var det möjligt för den tidning, som jag har ansvaret för, att med några rader tillrättalägga saken, men flertalet av mina kolleger tog in meddelandet utan kommentarer. Skadan är kanske inte så stor, men denna episod illustrerar just behovet av en bättre information och en bättre kontakt.

Vad man här närmast skulle ta sikte på, om man ser saken praktiskt, är att innan ett sådant meddelande föredras i radio, skall det ha varit underställt utrikesdepartementets granskning. Jag har svårt att tänka mig, att en sådan sak skulle kunna gå igenom en sådan granskning utan att den förseddes med en kommentar från utrikesdepartementets sida, som klargjorde vad det hela gällde. Lämpligast hade väl varit en uppmaning till radiotjänst att icke läsa upp detta telegram, som i själva verket icke återgav någon officiell mening, men som kunde misstänkas ha några politiska påtryckningsavsikter, som det inte låg i de svenska statsmakternas intresse att befordra. Om tidningarna ville ta in detta meddelande, var det ju deras ensak, men inte borde man i radio utan kommentar delge allmänheten en sådan framställning som jag nu syftar på.

Jag vet inte, om saken har varit föremål för någon diskussion eller prövning i utrikesdepartementet — det vore mycket anmärkningsvärt, om så icke skett — men jag har ansett mig böra begagna detta tillfälle att påtala saken, ty den är för mig ett påtagligt exempel på att här är en brist i kontakten mellan regeringen och allmänheten, som snarast möjligt bör avhjälpas.

Hans excellens ministern för utrikes ärendena herr **Günther:** Herr talman! Den händelse som den siste ärade talaren refererade är ett mycket belysande exempel på de svårigheter som jag nyss påpekade. Vad som har förekommit är tydligen att i radio har upplästs referat ur en engelsk tidning. Det är klart att sådana referat icke måste underställas utrikesdepartementet. Det vore ju ganska meningslöst, om T. T. och radiotjänst skulle vara skyldiga att konferera med utrikesdepartementet, innan de talade om vad som redan skrivits i en utländsk tidning. Men det anmärkningsvärda i saken är att oaktat man alltså genom en engelsk tidning i går kväll hade fått reda på något som var och en kan förstå var ett norskt svar till den svenska regeringen — om svaret var av precis samma innebörd som det meddelande som i går upplästes i radio, skall jag inte här gå in på, ty det anser jag mig inte ha rättighet att direkt klarlägga — så kom ett sådant svar oss till handa först i dag kl. 3. På något sätt — jag kan inte säga hur — har alltså det norska svaret till Sverige först delgivits offentligheten i London, och dagen därpå få vi det. Och det är intet första gången som detta har hänt.

Jag ber verkligen den ärade talaren tänka efter, mot vem han bör rikta sin förebråelse.

Herr **Ström:** Herr talman! Endast en förklaring med anledning av excellensen Günthers mening, att här förelåg en förväxling från min sida mellan

Om lämnande av en redogörelse för det utrikespolitiska läget m. m. (Forts.)
diplomati och kontakt med riksdagen. Så förhåller det sig i själva verket inte. Jag tror, att det är så, att med en mera öppen diplomati följer en starkare kontakt mellan regeringen och riksdagen och mellan statsmakterna och folket, alltså att det ena är ganska mycket beroende av det andra. Sedan har naturligtvis hans excellens alldeles rätt i att de utrikespolitiska debatterna äro mera livaktiga i utlandet än hos oss, och han skulle ha kunnat rikta en säkerligen mycket berättigad anmärkning mot vår riksdag för dess alltför ringa intresse för utrikespolitiska angelägenheter. En sådan kritik kan man rikta mot oss. Men även detta fel kan man undanskaffa endast genom att åstadkomma en livligare kontakt och en mera öppen diplomati.

Sedan vill jag givetvis erkänna, att man måste visa lojalitet. Det är ju alldeles klart, att man inte har rätt att publicera en främmande makts meddelande utan dess tillstånd, men just det exempel, som herr Ivar Anderson nyss anförde — artikeln från Reuters byrå — är nog också ett bevis på att man i England har något friare vanor än hos oss. Jag vet inte, om det är till fördel eller nackdel. Det vill jag låta vara osagt. Det är möjligt, att det inte har gått alldeles korrekt till vid publicerandet av artikeln. Men helt visst är, att intresset omkring en sak vinner på att möjligheter till debatt yppas, både för pressen och för riksdagen.

Herr **Linderot:** Herr talman! Jag hade inte alls avsett att yttra mig, men föranleddes därtill av herr Ivar Andersons anförande. Såvitt jag förstod honom rätt menade han, att utrikesdepartementet borde på ett eller annat sätt förhindra, att sådana meddelanden i T. T:s nyhetsutsändningar i radio som den anförda Reuter-artikeln föredras utan utrikesdepartementets kontroll. Jag begärde ordet, herr talman, för att säga att jag verkligen måste prisa den praxis, som tillät T. T. att läsa upp meddelandet i fråga. Jag vill icke, att vad herr Ivar Anderson har uttalat skall stå oemotsagt från tidningsmannahåll. Här har ju varit så mycket diskussion om censur, och jag behöver inte återupprepa några av de argument, som ha bollats i kammaren när det gällt frågan om censur eller icke censur, men jag fattade verkligen herr Ivar Andersons mening i detta stycke som ett slags inbjudan till utrikesdepartementet att utöva censur över T. T:s nyheter i radioutsändningarna. Jag tror, att beroendeförhållandet i det fallet är av den art, att man icke behöver kräva någon skärpning av övervakningen. Under kriget har det nog varit så, att man underställt utrikesdepartementet åtskilligt mer än vad som skulle kunna anses nödvändigt, och det vore underligt, om man nu skulle begära, att utrikesdepartementet förde en hårdare politik. Jag har alltså inte kunnat åhöra herr Andersons uttalande i saken, utan att inlägga denna gensaga.

Eftersom jag ändå har ordet, vill jag säga något i själva interpellationsdebatten i övrigt. Jag tror, att man alltför ofta sätter likhetstecken mellan begreppen diplomati och utrikespolitik, ty dessa två äro inte uttryck för en och samma sak. Jag ger helt och fullt min anslutning till kravet på en livligare utrikespolitisk diskussion, och jag tror också, att regeringen borde uppträda mera vägledande i den utrikespolitiska debatten än vad som har varit fallet under krigsåren. Men detta är ju inte en fråga om hemlig eller öppen diplomati. Sverige har ju på åtskilliga viktiga positioner ute i världen ganska skickliga diplomater, som där ha att företräda Sveriges intressen i stort och smått i sådana former och inom sådana ramar som äro vedertagna i den diplomatiska verksamheten i världen överhuvud taget, och där är det klart, att det är många ting, som måste handläggas under sekretess. Men en annan sak är, hur man går till väga när det gäller den utrikespolitik i stort, som föres av de svenska stats-

Om lämnande av en redogörelse för det utrikespolitiska läget m. m. (Forts.)
makterna. Därvidlag bör man kräva öppenhet. Exempelvis frågan, huruvida Sverige skall med militärmakt göra någonting för att stödja Norges kamp för befrielse från nuvarande ockupation, kan ju inte vara en diplomatisk angelägenhet, som rutinmässigt kan handläggas av befullmäktigade representanter i London eller någon annanstans, utan det är en sådan utrikespolitisk angelägenhet, som bör vara föremål för allmän debatt dels inom folket, dels också i riksdagen, och där regeringen som nämnts kanske borde uppträda litet mera vägledande än som hittills varit fallet.

Detta, herr talman, bara som en liten kommentar till interpellationsdebatten. Jag begärde emellertid ordet — jag upprepar det ännu en gång — för att eventuellt av herr Ivar Anderson få en förklaring till hans yttrande. Om jag fattade det rätt, krävde han en skärpt övervakning av nyhetstjänsten här i landet, och det kan jag under inga omständigheter tillstyrka. Det tror jag vore till skada för såväl tidningarna och allmänheten som regeringen.

Herr **Anderson, Axel Ivar:** Herr talman! Hans excellens slutade sin replik till mig med en maning att lägga ansvaret på annat håll, om jag uppfattade hans yttrande riktigt. Jag förstår hans mening, och jag kan ge honom alldeles rätt i detta, att man i första hand bör rikta kritiken mot det sätt, varpå vissa kretsar i London utnyttja den utrikespolitiska situationen för att skapa en opinion mot Sverige i en viss fråga. Men när vi ha konstaterat detta — och det ha vi gjort inte bara i går, utan sedan åtminstone någon vecka tillbaka — så måste väl slutsatsen närmast bli den, att man från svensk sida bör vidta någon motåtgärd och inte bara nöja sig med ren passivitet. Det lilla exempel, som jag drog fram, visar just faran av en sådan passivitet. Här utsättes svenska allmänheten för risken för en missuppfattning, som just i nuvarande situation inte är utan sina faror. Vi ha kunnat konstatera, att det på olika håll finnes ganska många som av skilda anledningar vilja underblåsa och sprida dessa missuppfattningar. När man är angelägen om att i stället kunna få en så långt möjligt samlad och enhällig folkopinion, då måste man beklaga, att myndigheterna, främst utrikesledningen, inte stödja en sådan strävan.

Herr Linderots replik kom inte alldeles oväntat. Jag hade nästan på känn, att någon skulle stå upp och säga: är ni inte mera angelägna om radions frihet än att ni kan säga, att en sådan sak inte borde ha förekommit i radio? Jag vill då erinra om att i detta fall borde, enligt den syn jag har anlagt på denna fråga, blott den vanliga kommunikationen ha ägt rum mellan utrikesdepartementet och radiotjänst eller T. T. Man skulle ha underställt utrikesdepartementet detta telegram, som dock berörde en fråga av mycket stor betydelse, och gjort den vanliga frågan, om det var lämpligt att vidarebefordra det, och utrikesdepartementet kunde då ha bifogat en kommentar. Det är allt vad jag önskar. Huruvida telegrammet överhuvud borde ha lästs i radio eller ej, är en omdömesfråga, och jag menar, att radiotjänsts synpunkter borde ha vägts mot dem som utrikesdepartementet kunde anföra. Här är inte fråga om någonting nytt, icke om någon censur, utan om att följa den regel, som gällt under hela kriget — såvitt jag vet opåtalt från herr Linderots sida. Då jag inte kan inse, att förhållandena ännu äro sådana, att allt som kommer in i Sverige, ofta som ett uttryck för utländsk propaganda, skall kunna föredras fritt och obehindrat i den svenska radion, har jag ansett det lämpligt och tillbörligt att efterlysa den kontakt mellan utrikesledningen och de svenska informationsorganen, som synes mig vara av nöden, men som i detta fall tydligen inte förekommit.

Om lämnande av en redogörelse för det utrikespolitiska läget m. m. (Forts.)

Friherre **De Geer:** Herr talman! Jag skall tillåta mig att framföra några små reflexioner med anledning av denna interpellationsdebatt och många liknande tidigare. Är det inte så, att vad som från visst håll har sagts här i dag och vid en del tillfällen förut är något verklighetsfrämmande? Åtminstone har jag det intrycket, och jag tror, att många ute i landet ha samma uppfattning. Man söker här göra gällande, att den svenska regeringen skulle vara särskilt angelägen om hemlighetsmakeri, och man tror kanske, att det sker så många allvarliga saker, som svenska folket inte har reda på. Är det inte så i verkligheten, att man i allmänhet inte har kunnat få belägg på att den svenska regeringen har gjort några så stora, hemlighetsfulla saker, att man har anledning till denna enligt min mening litet överdrivna misstänksamhet? Jag undrar, hur det skulle vara, om man tänkte den tanken ut, att herr Ström själv vore utrikesminister. Skulle han då verkligen våga sig på att inför offentligt forum lägga fram allting som händer och sker inom utrikesministeriet? Jag tror väl ändå inte, att någon i den svenska riksdagen på fullt allvar menar, att man i vårt land och med vårt jämförelsevis mindre folk skall våga ordna så, att allting blir offentligt. Då kanske man skulle få se det gamla ordspråk besannas, som säger: ju flera kockar, desto sämre soppa. Jag menar inte på något sätt, att jag gillar stor hemlighetsfullhet rörande de utrikespolitiska förhållandena. Men jag har den uppfattningen — och jag har många i landet med mig — att vi inte skola gå till överdrift när det gäller talet om den stora hemlighetsfullheten. Jag tror, att vi i stället ha anledning att vara vår regering tacksamma för det sätt, varpå den skött utrikespolitiken, och jag är alldeles övertygad om att vi kunna vänta oss informationer, när det är möjligt för regeringen att lämna sådana.

Herr **Ström:** Herr talman! Jag vill till friherre De Geer säga, att jag inte har haft den ringaste avsikt att misstänkliggöra regeringen. Min avsikt har varit att få till stånd en bättre kontakt mellan regeringen och riksdagen och mellan statsmakterna och folket för att därigenom stärka intresset för utrikespolitiska angelägenheter och vår ställning vid olika tillfällen. Det kan ju inte vara något i ringaste grad förkastligt, och det har ju inte heller hans excellens i sitt svar i något avseende antytt. Vad vi varit oense om är, huruvida man kan säga, att jag skulle ha förväxlat frågan om en bättre kontakt med frågan om en mera öppen diplomati. Hans excellens ger därvid enligt min mening ordet diplomati en något för inskränkt innebörd. Jag tycker, att i begreppet diplomati ligger även denna starkare kontakt, som jag efterlyst.

När jag nu återigen har ordet, vill jag begagna tillfället att säga, att jag inte riktigt förstår min ärade vän herr Ivar Anderson, när han klandrar utrikesdepartementet för att det inte kontrollerar även T. T:s referat ur utländska tidningar. Om vi skulle få uppleva, att efter varje meddelande i radio genom T. T. om ett uttalande i utlandet en kommentar lämnades av excellensen Günther, skulle detta nog bli synnerligen olyckligt, ty då skulle man säga: »Jaså, nu tror inte utrikesministern, att svenska folket kan tänka självt, nu skola vi behandlas som skolpojkar, nu skola vi ha en pekpinne framför oss vid varje steg vi ta!» Nej, jag tror nog, att det är klokt gjort, att man inte annat än i yttersta nödfall, när synnerligen viktiga angelägenheter förekomma, följer den praxis, som vi tidningsmän ofta tillämpa i polemik inbördes eller mot insändare för att få sista ordet, nämligen att häfta fast en svans vid varje uttalande, som kommer utifrån i polemik mot någon uppfattning, som vi ha gett uttryck åt. Jag tror, att man i det fallet inte kan klandra utrikesdepartementet. Sedan är det en annan sak, att det referat, som vi hörde i går i radio, rörde en ytterst brännande fråga. Det var ganska knappt och summariskt sammanställt, varför det

Om lämnande av en redogörelse för det utrikespolitiska läget m. m. (Forts.)
var lätt att missuppfatta det, och det förklarar, att så många ringt till tidningarna och undrat, vad det egentligen var fråga om. Jag tror, att allt går bra, om man i mycket viktiga saker, men sannerligen inte för ofta, gör sådana kommentarer. Allmänheten bör sålunda inte få det intrycket att man har infört något slags censur, även om den är maskerad. I det fallet kan jag således inte dela herr Ivar Andersons uppfattning.

Ang. förbud mot viss vedförsäljning inom Kristianstads län.

Ordet lämnades härefter till herr statsrådet **Rubbestad**, som meddelat, att han ämnade vid detta sammanträde besvara herr Gustaf Elofssons interpellation angående förbud mot viss vedförsäljning inom Kristianstads län, och nu yttrade: Herr talman! Med kammarens tillstånd har herr Gustaf Elofsson frågat mig, om det är med min vetskap som bränslekommissionen utfärdat visst försäljningsförbud för bok- och björkved inom Kristianstads län samt om jag i annat fall har för avsikt att omedelbart vidtaga sådana åtgärder, att landsbygdens befolkning i Kristianstads län får möjligheter att skaffa sig bränsle av bok- och björkved i likhet med vad som tidigare varit fallet.

Slutligen frågas, om det ej finnes möjligheter att tillhandahålla koks för landsbygden i Kristianstads län i likhet med vad som sker i Malmöhus län.

Som svar härpå får jag meddela följande.

De i interpellationen berörda bestämmelserna ha utfärdats av bränslekommissionen på framställning av kristidsstyrelsen i Kristianstads län och innebära, att försäljning av prima och sekunda bokved och prima björkved till hushållsförbrukning blott får ske efter tillstånd av kristidsstyrelsen. Tidigare har för dessa som för andra vedsortiment gällt, att inom de delar av länet, som hänförts till den s. k. zon 1, överlåtelse fritt kunnat ske från producent till hushållsförbrukare inom ett och samma kristidsnämndsområde, medan för försäljningar i övrigt från producent till hushållsförbrukare tillstånd erfordrats av kristidsnämnd eller kristidsstyrelse. Avsikten med de nya bestämmelserna är att bereda kristidsstyrelsen möjlighet att kontrollera och reglera handeln med dessa vedsortiment i syfte att trygga behoven av råvara för tillverkning av gengasbränsle och vissa för folkhushållet angelägna produkter som erhållas vid kolning av framför allt bokved, såsom ättiksyra, formalin, aceton m. m. Enligt uppgift från kristidsstyrelsen har styrelsen beslutat att vid sin prövning av ansökningar om tillstånd att inköpa ifrågavarande vedsortiment tillämpa följande riktlinjer: Tillstånd till inköp av *prima bok- eller björkved* för uppvärmning av värmeledningspanna må icke meddelas. Tillstånd till inköp av *prima bokved* för annan hushållsförbrukning än uppvärmning av värmeledningspanna bör i regel icke beviljas. Tillstånd till inköp av *prima björkved* för sådan förbrukning bör i regel endast medgivas intill en kvantitet av högst 2 kubikmeter per hushåll och år. Undantag från dessa regler får dock ske i fråga om inköp inom de områden av länet, där tillgången på ved är så ringa, att den ved, som bortföres från dylikt område, måste ersättas genom tillförsel (i regel per järnväg) av ved från längre bort belägna orter. Då det område, som omfattas av Ingelstads, Järrestads och Albo härader samt Everöds, Degeberga och Åhus kristidsnämndsområden, utgör ett utpräglat underskottsområde, skall för detta område generellt gälla, att tillstånd bör beviljas till inköp för hushållsförbrukning av prima bokved ävensom av prima björkved i större kvantitet än 2 kubikmeter. I fråga om den sekunda bokveden synes kristidsstyrelsen icke ha fastställt några generella riktlinjer.

Det är givet, att det i nuvarande läge är angeläget att söka tillgodose behovet av sådan ved som är särskilt lämpad såsom råvara för framställning av

Ang. förbud mot viss vedförsäljning inom Kristianstads län. (Forts.)
produkter av speciell vikt för folkhushållet, men å andra sidan måste hänsyn tagas till behovet av vedbränsle i de trakter, där veden avverkas; detta bl. a. med hänsyn till önskvärdheten av att undvika att dubbeltransporter uppkomma genom att ifrågavarande lövvedssortiment fraktas från områden, som på grund av bristande bränsletillgång i stället måste utifrån tillföras ved av annat slag. Det bör därför ankomma på bränslemyndigheterna att på lämpligaste sätt och utan allt för restriktiva åtgärder så långt sig göra låter taga hänsyn till omständigheterna i de olika fallen.

Vad beträffar interpellantens fråga om möjligheten att tillhandahålla koks för landsbygden i Kristianstads län i likhet med vad som gäller för Malmöhus län vill jag erinra om att vissa områden inom Kristianstads län, nämligen Ingelstads och Järrestads härader samt vissa socknar omkring Ängelholm, redan äro jämställda med landsbygden i Malmöhus län. Om återstoden av Kristianstads läns landsbygd överfördes till samma ortsgrupp, skulle detta innebära en tilldelning av 32 000 ton fossila bränslen per år. En sådan belastning av lagren av kol och koks synes mig i nuvarande ansträngda läge beträffande dessa bränslesorter icke kunna komma i fråga.

Herr **Elofsson, Gustaf:** Herr talman! Jag skall be att till statsrådet Rubbestad få framföra mitt tack för svaret, och jag tackar särskilt för att en del av detsamma gick i positiv riktning.

När bränslekommissionen utfärdade förbud mot försäljning av prima och sekunda bok- och björkved inom vissa delar av Kristianstads län, omöjliggjorde detta för befolkningen att skaffa sig något som helst bränsle, som kunde duga för dem som inte hade värmeledning, utan måste använda spisar. När man begärde licens hos bränslekontoret, fick man endast det svaret, att all prima och sekunda ved skulle överföras till Perstorps ättiksfabrik, för att fabriken skulle framställa gengasbränsle och vissa andra produkter Men när man närmare studerar, vad fabriken använder veden till, finner man, att det inte, såsom vederbörande vill göra gällande, är för att säkerställa driften av traktorerna. Jag förfrågade mig på telefon hos fabriken om vad veden skulle användas till, och tjänstemannen undrade då bl. a., om jag tyckte det vore bättre, att traktorerna stodo stilla under vårbruket än att fabriken fick den ved den behövde för att kunna framställa material för driften. Jag tror emellertid inte, att detta är anledningen till att man velat lägga beslag på veden, ty fabriken tillverkar inte bränsle för traktorer, utan endast sådant kol som användes vid bilkörning, nämligen källekol. Säkerligen går det mesta av veden åt för att framställa detta. Jag har ingenting emot, att så sker, om veden räcker, men det är knappast rimligt och rättvist, att man från ifrågavarande områden i Kristianstads län bortför all bok- och björkved och sedan hänvisar allmänheten till att köpa sin ved var den vill. Svaret från bränslekontoret innebar, att det inte fanns ved inom det kristidsnämndsområde, som jag tillhörde, varför jag hänvisades till att köpa av vedhandlare i andra delar av landet. Det finns ju lövträdsved även på andra håll än just inom dessa delar av Kristianstads län, och jag kan inte förstå, varför man inte vidtagit samma åtgärder inom andra områden, utan endast i dessa senare delar, för att skaffa tillräckligt med sådan ved åt Perstorpsfabriken.

Nu tvingas man att köpa pannved från Småland, ja, från ännu längre bort belägna platser. Bränslehalten hos pannveden är så låg, att det nästan är omöjligt för de hushåll, som icke äro så lyckligt lottade att de ha värmeledning utan blott ha vanliga kaminer, att av veden kunna utvinna tillräcklig värmeeffekt för att få varmt i bostäderna och kunna sköta matlagning och dylikt. Det hade därför enligt min mening icke varit opåkallat, om bränslekommis-

Ang. förbud mot viss vedförsäljning inom Kristianstads län. (Forts.)
sionen hade fått sig förelagt att undersöka, om inte den för Perstorpsfabriken erforderliga vedmängden kan anskaffas från annat distrikt, så att man icke som nu behöver ta alltsammans från Kristianstads län. Den nuvarande ordningen innebär ju faktiskt, att den ved som avverkas inom kristidsnämndsområdena i Kristianstads län transporteras bort, varefter man måste forsla dit annan ved per järnväg. Det blir, såsom herr statsrådet sade i sitt svar på interpellationen, dubbelkörningar, något som ju bör undvikas. Jag är glad över att herr statsrådet har sin uppmärksamhet riktad på dessa förhållanden och att han anser, att sådana dubbelkörningar icke böra förekomma, ty de fördyra ju bränslet oerhört. För pannved från Småland får man betala 16 à 17 kronor per kubikmeter, under det att bokved kan tillhandahållas invånarna inom respektive kristidsnämndsdistrikt till 13 kronor. Det är givetvis svårt för personer med begränsad ekonomi att kunna köpa detta dyrare bränsle. De skulle ju kunna få bränslet betydligt billigare genom att utnyttja den bokved som finns på närmare håll, om bara myndigheterna gåve sitt tillstånd därtill.

Jag ber ännu en gång att till herr statsrådet få framföra mitt tack för svaret på interpellationen. Samtidigt tillåter jag mig dock be honom att ha uppmärksamheten riktad på de förhållanden, som ha inträtt beträffande vedförsörjningen i Kristianstads län, och om möjligt rätta till det hela, så att allmänheten där nere kan komma i åtnjutande av samma förmåner som övriga inbyggare i landet.

Av interpellationssvaret framgår, att det inte skulle vara något att göra åt situationen beträffande koksen. Det är dock inte obekant för oss i Kristianstads län, att i de delar av landet, där koks utdelas, ransonerna i många fall äro så rikliga, att många förbrukare inte behöva ta ut hela sin tilldelning, då de samtidigt även få annat bränsle. Man borde enligt min mening kunna minska kokstilldelningen inom dessa områden, varigenom de tillgängliga kokslagren ju skulle räcka för större delar av landet.

Justerades protokollen för den 18 innevarande månad.

Anmäldes och godkändes statsutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 136, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ytterligare utgifter å tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1944/45, i vad propositionen avser kommunikationsdepartementets verksamhetsområde;

nr 138, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående vissa kapitalinvesteringar i telegrafverkets fond för budgetåret 1945/46;

nr 139, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående nyanskaffning av ånglok;

nr 140, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående tillbyggnad till landsstatshuset i Kalmar m. m.;

nr 141, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående inköp för telegrafverkets räkning av riksbankens fastighet i Kalmar;

nr 142, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående befrielse för stationsmästaren F. E. Pettersson från utgivande av visst skadeståndsbelopp;

nr 143, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående disposition av vissa äldre reservationsanslag;

nr 144, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående försäljning av vissa under väg- och vattenbyggnadsstyrelsens förvaltning stående fastigheter i Degerfors köping;

nr 145, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anordnande av lokaler för högsta domstolen och Svea hovrätt;

nr 153, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställningar angående anslag å kapitalbudgeten för budgetåret 1945/46, i vad propositionen avser ecklesiastikdepartementets verksamhetsområde;

nr 154, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställningar angående anslag å kapitalbudgeten för budgetåret 1945/46, i vad propositionen avser försvarets fonder, jämte i ämnet väckta motioner;

nr 155, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående vissa frågor om befrielse från ersättningsskyldighet;

nr 156, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående omskolning av i militärtjänst skadade;

nr 157, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ytterligare utgifter å tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1944/45, i vad propositionen avser försvarsdepartementets verksamhetsområde; samt

nr 158, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående inrättande av ett tekniskt gymnasium i Hälsingborg.

Upplästes en till kammaren inkommen ansökning, som jämte därvid fogat läkarintyg var så lydande:

Till riksdagens första kammare.

Hänvisande till bilagda läkarintyg anhåller jag vördsamt om ledighet från riksdagsarbetet t. o. m. den 28 i denna månad.

Stockholm den 20 april 1945.

Nils Gabrielsson.

Att riksdagsman *Nils Gabrielsson* på grund av hjärtåkomma fr. o. m. den 19 t. o. m. den 28 april är oförmögen att deltaga i riksdagsgöromålen intygas.

Stockholm den 20 april 1925.

Hjalmar Fries,
leg. läkare.

Den begärda ledigheten beviljades.

Föredrogs och hänvisades till bevillningsutskottet Kungl. Maj:ts proposition nr 264, med förslag till förordning angående ändrad lydelse av 1 och 2 §§ förordningen den 28 september 1928 (nr 376) om särskild skatt å vissa lotterivinster, m. m.

Föredrogs och hänvisades till statsutskottet Kungl. Maj:ts proposition nr 271, angående ytterligare anslag till anordnande av tjänstebostad åt landsfiskalen i Tärna distrikt.

Föredrogos och hänvisades till behandling av lagutskott Kungl. Maj:ts propositioner:

nr 272, med förslag till lag angående ändrad lydelse av 2 § 3 mom. lagen den 27 juni 1902 (nr 71), innefattande vissa bestämmelser om elektriska anläggningar; och

nr 273, med förslag till lag om semester.

Fördrogs och hänvisades till statsutskottet Kungl. Maj:ts proposition nr 274, angående anslag till poliskåren i Boden: omkostnader för budgetåret 1945/46.

Föredrogs och hänvisades till bevillningsutskottet den av herr *Arrhén* m. fl. väckta motionen, nr 376, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om krigskonjunkturskatt för år 1945, m. m.

Föredrogos och bordlades ånyo statsutskottets utlåtanden nr 70—89, bevillningsutskottets betänkanden nr 27 och 30—32, bankoutskottets utlåtande nr 23, första lagutskottets utlåtande nr 27, andra lagutskottets utlåtanden nr 33—35, jordbruksutskottets utlåtanden nr 20 och 24—29, första kammarens första tillfälliga utskotts utlåtanden nr 9—11 samt kammarens andra tillfälliga utskotts utlåtanden nr 4, 7 och 8.

Avgåvos och bordlades nedannämnda motioner:

nr 377, av herr *Ericsson, Carl Eric,* och herr *Mannerskantz,* i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om krigskonjunkturskatt för år 1945, m. m.; och

nr 378, av herr *Sandström* m. fl., i samma ämne.

Justerades protokollsutdrag för denna dag, varefter kammarens sammanträde avslutades kl. 5.14 eftermiddagen.

In fidem

G. H. Berggren.

Onsdagen den 25 april förmiddagen.

Kammaren sammanträdde kl. 11 förmiddagen.

Herr statsrådet *Quensel* avlämnade Kungl. Maj:ts skrivelse nr 276, angående muntliga meddelanden till riksdagen.

Av nämnda kungl. skrivelse, som nu föredrogs, inhämtades *att* Kungl. Maj:t prövat lämpligt, att i den i § 56 riksdagsordningen stadgade ordning till riksdagen muntligen gjordes meddelanden av sådan beskaffenhet, som i sagda paragraf avsåges, *att* Kungl. Majt förordnat, att meddelandena skulle framföras i första kammaren av ministern för utrikes ärendena samt statsrådet och chefen för handelsdepartementet och i andra kammaren av statsministern samt statsrådet och chefen för folkhushållningsdepartementet, *samt att* Kungl. Maj:t bestämt, att kamrarnas sammanträden i här avsedda fall skulle hållas inom lyckta dörrar.

Herr talmannen tillkännagav, att sammanträde för mottagande av de i den kungl. skrivelsen avsedda meddelandena komme att hållas fredagen den 27 innevarande månad kl. 11.30 förmiddagen.

På sedermera gjord proposition beslöts att ifrågavarande kungl. skrivelse skulle läggas till handlingarna.

Ang. förtäring av rusdrycker å tåg.

Jämlikt § 20 av kammarens ordningsstadga hade herr *Björck* till herr statsrådet och chefen för kommunikationsdepartementet framställt följande fråga: »Kan det förväntas, att herr statsrådet — med anledning av den händelse, som nyligen inträffat på nattsnälltåget till övre Norrland, då trenne resande efter förtäring av rusdrycker på tåget kommo i gräl, varvid en av dem kastades av tåget och skadades så svårt, att han avled — i samråd med järnvägsstyrelsen låter utfärda mera preciserade, eventuellt skärpta bestämmelser angående förtäring av rusdrycker på tågen, vilka bestämmelser även böra gälla tillsyn att av starka drycker synbart berörda personer ej böra få tillträde till tåg eller stationsområde, vilket eljest tyvärr ofta är fallet?»

Herr statsrådet och chefen för kommunikationsdepartementet **Domö**, som tillkännagivit, att han hade för avsikt att vid detta sammanträde besvara herr Björcks berörda fråga, erhöll ordet och anförde: Herr Björck har — med anledning av en händelse som nyligen inträffat på nattsnälltåget till övre Norrland — till mig riktat följande fråga:

Kan det förväntas, att herr statsrådet i samråd med järnvägsstyrelsen låter utfärda mera preciserade, eventuellt skärpta bestämmelser angående förtäring av rusdrycker på tågen, vilka bestämmelser även böra gälla tillsyn, att av starka drycker synbart berörda personer ej få tillträde till tåg eller stationsområde, vilket eljest tyvärr ofta är fallet?

Mitt svar är följande.

Järnvägstrafikstadgan innefattar med avseende å utskänkning av vin eller öl i restaurangvagn en hänvisning till särskilda författningar. I övrigt är det

Ang. förtäring av rusdrycker å tåg. (Forts.)

enligt stadgan förbjudet att å tåg förtära spritdrycker, vin eller öl. Förbudet gäller dock icke abonnerad vagn.

Överträdelse av järnvägstrafikstadgans föreskrifter om upprätthållande av ordning och säkerhet straffas enligt en straffskala som sammanfaller med rusdrycksförsäljningsförordningens straffregler beträffande gäst, som å restaurangvagn förtär medhavda spritdrycker.

Järnvägstrafikstadgan föreskriver vidare, bland annat, att synbarligen onyktra personer samt personer, vilka icke iakttaga föreskriven ordning eller anständigt uppförande, ej få medfölja tåg eller vistas inom stationernas område.

I den särskilda personalinstruktion, som järnvägsstyrelsen utgivit, ha dessa stadganden återgivits. Personalen har i samma instruktion ålagts att från järnvägens område avlägsna den, som uppträder berusad eller stör ordningen, varvid särskilt framhållits personalens skyldighet att ingripa såväl då den själv iakttager, att ordningen störes, som då anmälan härom göres exempelvis av medresande i tåg.

Tyvärr inträffar det stundom, att berusade personer, trots de givna föreskrifterna, lyckas komma in på stationsområdena och medfölja tågen eller att resande under färden förtära spritdrycker utan att detta blir beivrat. Särskilt under nuvarande ansträngda trafikförhållanden är det svårt att alltid upprätthålla en så noggrann bevakning, som skulle krävas för att säkerställa en fullständig kontroll. I denna situation har järnvägsstyrelsens chef vädjat till den resande allmänheten att medverka till ordningen på stationer och tåg genom att påvisa för vederbörande järnvägsbefäl, när en medresande är berusad eller förtär sprit.

Av det anförda framgår, att klara bestämmelser finnas. Jag har gjort mig underrättad om att järnvägsledningen fordrar ovillkorlig efterlevnad av föreskrifterna och att anordningar träffats för kontroll av efterlevnaden. Tid efter annan har personalen erinrats härom. Genom särskilt cirkulär kommer jänvägsstyrelsen i dagarna att ånyo inskärpa vikten av bestämmelsernas efterlevnad. Några åtgärder från min sida synas för närvarande icke vara påkallade.

Herr **Björck:** Herr talman! Jag ber att till herr statsrådet få uttala mitt tack för svaret. Vad han meddelat angående järnvägstrafikstadgans bestämmelser är ju känt av de flesta. Det är förbjudet att å tåg förtära rusdrycker, och likaså är det förbjudet för av starka drycker synbart berörda personer att vistas på järnvägs område. Trots detta finner man inte så sällan personer, som äro synbart berörda av starka drycker, medfölja tågen, och man kan även konstatera, att det finns personer, som förtära rusdrycker på tågen trots förbud och som förorsaka de medresande obehag. Den, som i likhet med oss riksdagsmän rätt ofta måste resa mellan Stockholm och hemorten, har ju tillfälle att konstatera detta.

Nu har ju, som också herr statsrådet nämnde, järnvägsstyrelsens chef generaldirektör Dahlbeck i ett upprop i tidningarna vädjat till allmänheten om hjälp för att kontrollera och påvisa, när onykterhet förekommer eller när rusdrycker förtäras å tåg. Jag må säga, att man på vederbörligt håll synes vänta mer av detta än som säkerligen kommer att följa därav.

Det är förvisso icke så lätt för en medresande att försöka tala reson med en berusad person. Ofta blir det obehagliga uppträden, den onyktre blir arg och frågar, vad man har med detta att göra. — »Ni är väl inte tågbefäl» o. s. v. Går man då och hämtar vederbörande tågbefäl eller konduktör, söker den onyktre ofta hålla sig lugn och stilla. Han kan sitta som en staty i ett

Ang. förtäring av rusdrycker å tåg. (Forts.)

hörn, och vederbörande konduktör anser då inga skäl föreligga att vidta några åtgärder emot honom. I regel har också tågpersonalen så mycket att göra, att den inte hinner att i tillräcklig omfattning kontrollera vare sig vad de resande ta sig för på tåget eller om det finns en och annan, som är berörd av starka drycker bland den mängd resande, som skola kontrolleras.

Det vore önskvärt, att vid tillfällen, då resandeströmmen är särskilt stark, såsom vid vissa högtider, vid större idrottstävlingar eller då militära in- och utryckningar försiggå, tågpersonalen förstärktes och bevakningen skärptes vid biljettspärrar och övriga stationsområden. Det har sagts mig från järnvägsmannahåll, att ett par av orsakerna till att allt inte är bra här torde vara brist på personal och det förhållandet, att i stor utsträckning yngre trafikbiträden och stationskarlar få tjänstgöra som konduktörer. Dessa äro inte så inne i förhållandena och kunna inte uppträda med samma pondus som riktiga konduktörer.

Jag är emellertid tillfredsställd med åtminstone en viss del av svaret, nämligen omnämnandet av de åtgärder, som järnvägsstyrelsen har vidtagit för att hos personalen inskärpa betydelsen av att bestämmelserna följas, och jag väntar också, att det cirkulär, som i dagarna är utsänt till personalen, kommer att ge den en tankeställare. Jag vill, som sagt, hoppas, att dessa åtgärder få åsyftad verkan. Skulle så inte bli fallet, hoppas jag att herr statsrådet med tanke på den stora resandeströmmens trevnad tar upp denna fråga till förnyat övervägande.

Ang. trafikförhållandena i Stockholms skärgård.

Ordet lämnades härefter ånyo till herr statsrådet och chefen för kommunikationsdepartementet **Domö,** som meddelat, att han ämnade vid detta sammanträde besvara jämväl herr Lodenius interpellation angående trafikförhållandena i Stockholms skärgård, och nu yttrade: Herr talman! Herr Lodenius har till mig riktat följande frågor:

1. Har herr statsrådet uppmärksammat den utveckling som trafikförhållandena i Stockholms skärgård genomgått och som hotar att beröva avsevärda delar av skärgården de kommunikationsmöjligheter som av ålder stått dem till buds?

2. Om så är, anser herr statsrådet det möjligt att vidtaga åtgärder för ett samordnande av de olika trafikmedlen för att härigenom tillgodose skärgårdsbefolkningens behov av kommunikationsförbindelser?

Jag vill till en början erinra om att skärgårdarnas kommunikationsproblem varit föremål för utredning av särskilda inom kommunikationsdepartementet år 1938 tillkallade sakkunniga. Dessa avgåvo någon tid efter krigsutbrottet ett betänkande, i vilket även den i interpellantens första fråga berörda utvecklingen i Stockholms skärgård behandlades. Under krigsåren ha förhållandena på detta område dominerats av bränsle- och drivmedelsbristen. I övrigt torde några nya synpunkter på dessa spörsmål hittills icke ha framkommit.

Vad angår interpellantens andra fråga, angav redan 1938 års skärgårdsutredning vissa utvägar för att tillgodose skärgårdarnas behov av förbättrade kommunikationer. Utredningen föreslog bland annat anläggande av vissa vägar samt anordnande av passbåts- och färjeförbindelser i olika skärgårdsområden. På grund av rådande förhållanden ha dessa förslag hittills endast i ringa utsträckning kunnat genomföras.

Vad särskilt beträffar ångbåtsförbindelserna skisserade utredningen en plan, enligt vilken trafiktillstånd skulle lämnas åt ett i samhällets ägo ställt rederiföretag, som skulle vara skyldigt upprätthålla en reguljär seglingsplan. Slutlig ståndpunkt till förevarande projekt har ansetts icke böra tagas förrän mera normala förhållanden inträtt.

Ang. trafikförhållandena i Stockholms skärgård. (Forts.)

Frågan om en samordning av de olika trafikmedlen i skärgårdarna liksom överhuvud taget om de åtgärder, vilka kunna vidtagas för att säkerställa tillfredsställande trafikförhållanden för skärgårdarnas befolkning, är av den betydelse, att en fortsatt prövning av detta spörsmål bör äga rum. Problemet är utan tvivel svårbedömligt, och jag är icke beredd att antyda, på vad sätt en lösning bör sökas. Jag har däremot för avsikt att medverka till, att frågan inom en nära framtid blir upptagen till förnyat övervägande i lämplig form.

Herr **Lodenius:** Herr talman! Jag ber att till herr statsrådet och chefen för kommunikationsdepartementet få framföra mitt vördsamma tack för svaret på min interpellation, och jag tackar även för att jag i förväg har fått ta del av detta svar.

Det är med tillfredsställelse jag konstaterar, att herr statsrådet är positivt inställd till dessa trafikproblem. Det framgår ju tydligt av svaret. Anledningen till denna interpellation är — det synes såväl av interpellationen som av svaret — inte att söka i de nu rådande trafikförhållandena. Trafiken nu begränsas ju av bristen på drivmedel — kol, ved och andra — och hur tråkigt detta än är och hur svårt det än är framför allt för skärgårdsbefolkningen men även för övriga resande — jag tänker närmast på sommargäster — är det kanske inte så mycket att göra åt den saken just nu.

Vad jag närmast velat fästa uppmärksamheten på med min interpellation är de trafikproblem, som ha berörts av den s. k. skärgårdsutredningen, om vars arbete herr statsrådet erinrar i sitt svar. Det kan kanske för den, som inte är närmare insatt i förhållandena, låta litet underligt, om man säger, att den moderna trafiken med bussar och bilar har medfört, att trafikförhållandena ha försämrats för stora delar av skärgården. Givetvis ha dessa bussförbindelser ävensom lastbilstrafiken medfört en betydande förbättring för andra skärgårdsområden, men det är sådana, som ligga på fastlandet eller i nära anknytning till detta. De delar av skärgården, som däremot ligga längre ut, ha i stor utsträckning fått sina förbindelser försämrade, därför att ångbåtsbolagens förutsättningar att ekonomiskt driva trafiken ha väsentligt försämrats genom konkurrensen från omnibus- och lastbilstrafiken. Vissa ångbåtsbolag ha ju för övrigt måst inskränka sin trafik endast till sommarmånaderna, som ju äro mest lönande för trafiken. Andra, större företag — jag tänker närmast på Vaxholmsbolaget — ha drivit trafik även under övriga delar av året men i begränsad omfattning. Det är klart, att utvecklingen måste ha sin gång, och det är inte anledning att rikta någon anmärkning mot den, men för att få ordnade trafikförhållanden för de delar av skärgården, som inte kunna komma i åtnjutande av buss- och lastbilstrafiken m. m., måste nog särskilda åtgärder vidtas.

Herr statsrådet erinrar i sitt svar på min interpellation om att skärgårdsutredningens förslag omfattar en hel del projekt såsom passbåts- och färjförbindelser, vägar, broar och färjor. Att inte någon större del av detta hittills har kommit till utförande, beror ju, som herr statsrådet också säger, på de nuvarande tidsförhållandena. En del har dock kunnat uträttas, kanske inte så mycket genom statsmakternas direkta medverkan, utan mera på enskilt initiativ. Jag tänker närmast på en väg, som till större delen ligger inom min hemsocken, den s. k. Solvägen, som sträcker sig från Solö över Humblö, Svartnö till Eknö i närheten av Furusund. Denna väg fanns upptagen i skärgårdsutredningens förslag, ehuru i en något annan sträckning och standard. Att denna väg, som nu i det närmaste är färdigställd, kunnat komma till utförande, beror framför allt på att medel ha ställts till förfogande ur Carl Smiths fond. Ursprungligen skulle denna bidraga med 80 %, men sedan kostnaderna nu avsevärt ökats på grund av kristiden, skulle jag tro, att det inte blir några 80 % i verkligheten,

Ang. trafikförhållandena i Stockholms skärgård. (Forts.)

därför att beloppet är maximerat, jag vill minnas till 520 000 kr. Statsverket får alltså nog bidraga med mer än 20 %. I varje fall är det klart, att denna väg har en mycket stor betydelse för den del av skärgården, som den närmast berör, men man når inte det man vill, om inte fortsättning följer på detta vägföretag.

Förra året avlämnades motioner i båda kamrarna, jag vill minnas av herr Franzon m. fl. i denna kammare och herr Thorell m. fl. i andra kammaren, om att staten skulle bidra med medel för att få en båtfärja från denna vägs ändpunkt ut till de olika öarna i skärgården. Fördelen med denna färja skulle vara, att den kunde lägga till vid praktiskt taget alla bryggor, som hade tillräcklig stabilitet, och några färjlägen skulle inte behövas. Motionerna blevo inte bifallna, utan det hänvisades till att medel fick anslås i vanlig ordning, alltså genom framställning från kungl. väg- och vattenbyggnadsstyrelsen.

Det finns ett annat projekt också, nämligen att en bro skulle byggas över det sund, som ligger vid denna vägs ändpunkt, över till Furusund, och sedan skulle en enkel väg gå över Furusund, varpå skulle vidta färjförbindelser till Köpmanholm på Yxlan och sedan över sundet till själva Blidö.

Vilket av dessa projekt, som än kan komma att utföras, kräves det, att staten beviljar medel. Därigenom skulle denna del av skärgården få väsentligt bättre kommunikationer, framför allt under vintern, då det ju annars många gånger är hopplöst att komma fram på grund av isen. En del andra liknande förbindelser äro även projekterade av skärgårdsutredningen och ha också varit föremål för utredning, bland annat av det vägdistrikt, som jag tidigare tillhörde, nämligen Stockholms läns östra vägdistrikt. Jag tänker här på förbindelsen mellan Ljusterö och fastlandet. Den kan givetvis inte heller ordnas utan statsmakternas medverkan. Alla dessa väg- och färjförbindelser med passbåtar och andra anordningar böra lämpligen handhas av den statliga vägförvaltningen och alltså på statens bekostnad.

Men även om dessa företag så småningom komma till på olika håll — en hel del sådana här företag äro ju planerade även på andra håll i skärgården — kunna vi aldrig komma ifrån, att ångbåtstrafiken trots detta alltid är behövlig, och det är just för att ordna denna trafik, som nu drives av privata företag — vilka naturligtvis måste se till, att deras ekonomi går ihop — som jag och många anse det nödvändigt, att statsmakterna här gripa in.

Jag vet, att länsstyrelsen med dess chef i spetsen är mycket intresserad för dessa problem. Likadant är det med vägförvaltningen. Dessutom har ju Svenska skärgårdsförbundet utfört ett storartat arbete för skärgårdens kommunikationer, men även där måste medel till, för att planerna skola kunna realiseras. Jag kan också i förbigående nämna, att Stockholms läns landsting, trots att väl uppgiften får anses ligga på sidan om landstingets egentliga verksamhet, under många år har anslagit medel för skärgårdens vintertrafik i syfte att förbättra förhållandena något för de öar, som ligga sämst till. Under de senaste åren har ett anslag på 25 000 kronor härtill ingått i landstingets stat, och det har i regel förbrukats för ändamålet. Det är klart, att vi i landstinget betrakta detta anslag såsom av i varje fall mera tillfällig natur och att vi hoppas, att statsmakterna så snart som möjligt skola kunna ordna förhållandena och ta hand om saken. Lika väl som statsmakterna överta svaga enskilda järnvägsföretag för att trygga trafiken på vederbörande orter och lika väl som det byggs ödebygdsvägar i Norrland, lika väl tarvas det, att statsmakterna försöka ordna rimliga förbindelser i skärgården, framför allt när det gäller de isolerade områdena där. Det finns nog tyvärr ödebygder närmare huvudstaden än i Norrland.

Att herr statsrådet för dagen inte är beredd att ange, på vad sätt dessa trafikproblem skola lösas, är ju fullt förklarligt. Då herr statsrådet emellertid framhåller i sitt svar, att han avser, att frågan i en nära framtid tas upp till

Ang. trafikförhållandena i Stockholms skärgård. (Forts.)

förnyat övervägande i lämplig form, är detta ett löfte, som jag tar fasta på. Jag vågar uttala den förhoppningen, att dessa överväganden skola leda till att skärgårdens trafikproblem med statsmakternas hjälp skola kunna lösas på ett tillfredsställande sätt inom en snar framtid.

Herr **Siljeström:** Herr talman! Inom den domsaga, som jag har den äran att förestå, ligger en mycket stor del av Stockholms skärgård. Under min verksamhet i domsagan har jag därför fått en ganska ingående kännedom om trafikförhållandena mellan huvudstaden och skärgården, och jag kan i allt väsentligt instämma i den uppfattning, varåt den ärade interpellanten ger uttryck, då han förklarar, att förhållandena äro sådana, att man med det snaraste måste vidta åtgärder för att bringa den yttre skärgården i bättre kontakt med huvudstaden. Det har visat sig, att det särskilt vintertiden är ytterligt svårt att komma i förbindelse med den yttre skärgården, speciellt de stora öarna därute, Ljusterö och Möja, och de svåra trafikförhållandena ha många gånger verkat rent hindrande i min ämbetsutövning. Det har visat sig, och det accentueras nu, då man träder in för den nya rättegångsbalken med dess ökade krav på sammanträden, att det är mycket svårt att få nämndemän, som vilja åtaga sig uppdraget, ty en resa till och från Stockholm tar på vintern i regel fem dagar, även om man bara behöver tjänstgöra en dag här.

Det är alldels uppenbart, att man inte i längden kan ha sådana förhållanden i en landsända som denna. Jag förstår mycket väl, att krisförhållandena nu ha medfört särskilda svårigheter, men jag tar också fasta på herr statsrådets löfte att sätta i gång en utredning för att söka råda bot på dessa missförhållanden. Jag vill bara drista mig att hemställa till herr statsrådet att snarast möjligt vidta dessa åtgärder och inte alltför länge vila på hanen. Så fort krisen släpper, bör man ha en plan färdig, som kan tillfredsställa rimliga anspråk.

I herr Siljeströms yttrande instämde herrar *Forslund, Källman, Franzon, Herlitz* och *Branting.*

Justerades protokollet för den 19 innevarande månad.

Föredrogos och hänvisades till bevillningsutskottet nedannämnda motioner:

nr 377, av herr *Ericsson, Carl Eric,* och herr *Mannerskantz,* i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om krigskonjunkturskatt för år 1945, m. m.; och

nr 378, av herr *Sandström* m. fl., i samma ämne.

Föredrogs ånyo och företogs punktvis till avgörande statsutskottets utlåtande nr 70, i anledning av Kungl. Maj:ts framställningar angående anslag för budgetåret 1945/46 till folk- och småskoleseminarierna jämte i ämnet väckta motioner.

Punkten 1.

Anslag till folkskoleseminarierna.

Under punkten 151 av åttonde huvudtiteln i innevarande års statsverksproposition hade Kungl. Maj:t föreslagit riksdagen att dels besluta, att personalförteckningen för folkskoleseminarierna skulle tills vidare från och med budgetåret 1945/46 erhålla av departementschefen angiven ändrad lydelse, dels godkänna av departementschefen angiven avlöningsstat för folkskolesemina-

Anslag till småskoleseminarierna. (Forts.)
rierna, att tillämpas tills vidare från och med budgetåret 1945/46, dels ock till Folkskoleseminarierna: Avlöningar för budgetåret 1945/46 anvisa ett förslagsanslag av 2 810 400 kronor.

Kungl. Maj:ts förevarande förslag innebar bland annat, att elevantalet i folkskoleseminariernas klassavdelningar skulle för nästa läsår höjas från 24 till 28.

I samband härmed hade utskottet till behandling förehaft två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herr *B. Elmgren* (I: 252) och den andra inom andra kammaren av herr *F. Kyling* m. fl. (II: 251), vari hemställts, att riksdagen måtte besluta 1:o) att elevantalet i de avdelningar, som innevarande år intoges vid folk- och småskoleseminarierna, i enlighet med gällande seminariestadgor skulle bestämmas till 24, samt 2:o) att vid den av departementschefen förebådade utredningen rörande seminarieorganisationen skulle beaktas, att seminarieelevernas praktiska utbildning icke finge försvagas.

Utskottet hade i den nu föredragna punkten på anförda skäl hemställt,

I. att riksdagen måtte, i anledning av Kungl. Maj:ts förslag,

a) besluta, att personalförteckningen för folkskoleseminarierna skulle tills vidare från och med budgetåret 1945/46 i vissa angivna delar erhålla den lydelse, som under punkten angivits;

b) godkänna under punkten införd avlöningsstat för folkskoleseminarierna, att tillämpas till vidare från och med budgetåret 1945/46;

c) till Folkskoleseminarierna: Avlöningar för budgetåret 1945/46 under åttonde huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 2 816 800 kronor;

II. att motionerna I: 252 och II: 251 — såvitt här vore i fråga — i den mån de icke kunde anses besvarade med vad utskottet förut under punkten anfört, icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

I motiveringen hade utskottet bland annat erinrat, att Kungl. Maj:t den 16 februari 1945 bemyndigat chefen för ecklesiastikdepartementet att tillkalla särskilda sakkunniga för verkställande av utredning angående vidtagande av åtgärder för att möta en beräknad brist på folkskollärare, varefter utskottet anfört bland annat:

»I likhet med skolöverstyrelsen anser sig utskottet böra framhålla, att pedagogiska skäl tala för att det stadgeenliga antalet av 24 elever per klassavdelning icke bör annat än i trängande fall överskridas och att de olägenheter, som följa av ett större elevantal, äro särskilt framträdande vid de för utbildningen så viktiga praktiska övningarna. Med hänsyn till den konstaterade stora lärarbristen har utskottet likväl ansett sig böra biträda departementschefens förslag om en elevintagning av 28 per klassavdelning och får alltså avstyrka bifall till det i nämnda motioner framställda yrkandet om begränsning av elevantalet i klassavdelningarna till 24. Utskottet förutsätter emellertid, att i samband med ovannämnda utredning till övervägande upptages frågan om vilka åtgärder som kunna och böra vidtagas med avseende å organisationen av folkskoleseminarierna i syfte att återföra elevantalet i klassavdelningarna till det stadgeenliga antalet av 24.»

Reservation hade anförts av herrar *Oscar Olsson, Emil Petersson, Malmborg* i Skövde och *Hoppe,* vilka ansett, att utskottets yttrande bort hava den lydelse, reservationen visade, samt att utskottet bort hemställa,

I. att riksdagen måtte, i anledning av Kungl. Maj:ts förslag och punkten 1:o) i motionerna I: 252 och II: 251, såvitt här vore i fråga,

a) besluta att — — — (lika med utskottet);

Anslag till småskoleseminarierna. (Forts.)

b) godkänna i reservationen införd avlöningsstat för folkskoleseminarierna, att tillämpas tills vidare från och med budgetåret 1945/46;

c) till Folkskoleseminarierna: Avlöningar för budgetåret 1945/46 under åttonde huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 2 810 400 kronor;

II. att punkten 2:o) i motionerna I: 252 och II: 251 måtte anses besvarad med vad utskottet i det av reservanterna förordade yttrandet anfört.

I den av reservanterna föreslagna motiveringen hade bland annat uttalats, att utskottet ansåge sig icke kunna biträda Kungl. Maj:ts förslag om ökning av elevantalet i klassavdelningarna till 28 lärjungar, utan förordade, att för nästa läsår måtte intagas 24 lärjungar i varje klass.

Herr **Olsson, Oscar:** Herr talman! Alltsedan 1940 ha cheferna för ecklesiastikdepartementet utfärdat utmärkta paroller beträffande nödvändigheten av bättre skolbildning. Det har bland annat med full rätt sagts, att i ett litet land, där det måste brista i kvantiteten, får detta ersättas med kvalitet. Det är alldeles riktigt. Nu ha emellertid tidsförhållandena gjort, att kvaliteten i undervisningen har sänkts i alla slags skolor här i landet utom ett, nämligen seminarierna. Just när det började ljusna här i världen, så att man trodde, att det skulle kunna bli något allvar av de vackra parollerna om bättre undervisning för svenska folkets barn, kommer nu förslaget om en försämring av utbildningen för folkskolans lärare — den ojämförligt fördärvligaste försämring av alla, som kunna tänkas i vårt undervisningsväsen.

Till och med statsutskottet rynkar pannan mot detta förslag från departementschefen, fastän så pass beskedligt, att jag inte finner mig kunna inta samma attityd. Om herrarna se på s. 8 i betänkandet, finna herrarna statsutskottets opposition. Utskottet instämmer helt med skolöverstyrelsen, som framhåller, att »pedagogiska skäl tala för att det stadgeenliga antalet av 24 elever per klassavdelning icke bör annat än i trängande fall överskridas och att de olägenheter, som följa av ett större elevantal, äro särskilt framträdande vid de för utbildningen så viktiga praktiska övningarna». Stycket slutar: »Utskottet förutsätter ...., att i samband med» den av ecklesiastikministern föranstaltade utredningen också skall upptagas »frågan om vilka åtgärder som kunna och böra vidtagas med avseende å organisationen av folkskoleseminarierna i syfte att återföra elevantalet i klassavdelningarna till det stadgeenliga antalet av 24.» Det är således ingen av dem som yttrat sig, som önskar denna ökning av antalet elever i seminarieklasserna, mer än departementschefen. Riksdagen gör det inte heller, ty riksdagen sade i fjol ifrån på tal om småskoleseminarierna, att den ökning av elevantalet från 24 till 26, som då genomfördes, skulle vara provisorisk, och där skulle återgång ske så fort som möjligt till de 24.

Naturligtvis måste det vara ganska tvingande skäl, som ha gjort, att den nuvarande departementschefen i denna fråga intar en ställning, som står i motsats till hans företrädares, vilken uttalade sig för att klasserna med 26 elever, skulle vara ett provisorium och i motsats till vad riksdagen sade i fjol.

Innan jag kommer in på den saken, skall jag emellertid be att få fästa herrarnas uppmärksamhet på vad denna försämring innebär. Det stora flertalet folkskollärare även här i riksdagen har med stort bekymmer sett denna utveckling, och statsutskottet har funnit det nödigt att avtrycka hela deras motion in extenso. Den återfinns på s. 4, 5 och 6 i utlåtandet.

Det var i 1936 års seminariereform, som antalet elever i klasserna sänktes från 30 till 24, och det var den pedagogiskt viktigaste reform, som har företagits i fråga om seminarieväsendet. Vikten av den reformen ligger inte i un-

Anslag till småskoleseminarierna. (Forts.)

dervisningsresultaten i ämnena — men det är tydligt, att de också ha vunnit därpå — utan vikten ligger i förbättringen av den praktiska lärarutbildningen, och alla torde väl vara överens om att det viktigaste folkskoleseminarierna ha att uträtta är just den praktiska lärarutbildningen.

Nu kommer således den försämring, som föreslås i propositionen, att speciellt gå ut över den praktiska lärarutbildningen. I den motion, som jag hänvisade till, finnas ett par saker — jag skall inte anföra så mycket av den — som var och en utan större svårigheter kan sätta sig in i och förstå. Där påpekas, att övningarna i det praktiska lärararbetet ske dels som gruppövningar, dels som serieövningar. När det är 24 elever i klassen med grupper på 4 elever, får var och en en övningslektion på fem veckor. Det är vad de få under nuvarande jämförelsevis goda förhållanden. Skola vi ha 28 i varje klass, få ett par seminarister dela på en timme för att öva sig på att undervisa i klassen. Är det vettigt med en sådan ordning? Beträffande serieövningarna framhålla motionärerna, att i avgångsklassen skola enligt gällande bestämmelser hållas serieövningar i minst två ämnen sammanlagt omkring 16 veckotimmar. Ökas antalet elever med 4, så ökas belastningen för övningsskolan med 128 lektioner eller 16²/₃ procent. Vad detta betyder, ha motionärerna påvisat genom att framhålla att seminaristerna redan nu ha 155 à 175 elevlektioner i veckan. Skall elevantalet i varje klass höjas till 28, blir det 180 à 200 lektioner i veckan. En övningsskola om 7 läraravdelningar har endast 210 à 220 lektioner i veckan, och det är redan nu i minsta laget, när seminaristerna lägga beslag på 155 à 175 lektioner. Hur skall det gå, när seminaristerna skola lägga beslag på ända upp till 200 lektioner, och det endast blir 10 à 20 lektioner över för läraren som svarar för undervisningen i klassen?

Det är ingen som kan bestrida riktigheten av denna framställning i folkskollärarmotionerna. Vad säga folkskollärarna landet runt om förhållandena som de nu äro? Rektorn vid folkskoleseminariet i Uppsala har gjort en förfrågan hos de gamla eleverna vid seminariet vad de ha för anmärkningar och önskemål i fråga om undervisningen. Genomgående ha de svarat: »Det viktigaste är att man får tillfälle till mera övningar, att den praktiska lärarutbildningen ytterligare utökas.» Det är det genomgående svaret — och varför? »Jo», säga de, »som det nu är, blir det inte övningar, utan bara prov.» De betrakta de s. k. övningarna i stor utsträckning som prov. Gud bevars, examen är ju synnerligen högt ansedd inom de flesta pedagogiska kretsar, men undervisning och prov kan väl ändå inte betraktas som alldeles samma sak! Således: folkskollärarkåren liksom det ansvariga ämbetsverket, skolöverstyrelsen, är fullt på det klara med att här är det fråga om något fördärvligt för lärarutbildningen i Sverige, om den här saken skall genomföras.

Nu kommer antagligen departementschefen att på detta svara: »Vilket är alternativet till den höjning som jag begär? Jo, det är risken att inte få lärare i alla skolklasser.» Jag är ju inte fullkomligt säker på att han svarar på det sättet, men det är åtskilliga som stå på hans sida, som ha svarat på det sättet. Det är en överdrift. Det är ganska roligt att jag en gång får ta i min mun anklagelsen för överdrift, och jag kan nog i detta fall framlägga lika starka bevis som de kunna, som i andra fall påstå, att jag gjort mig skyldig till överdrift.

Hur förhåller det sig nu med detta alternativ? Det framgår av vad som anfördes i början av den reservation, som på denna punkt är avgiven i statsutskottet. Herrarna se där, att enligt departementschefens förslag skulle under de närmaste fyra åren utbildas 88 lärare mer än enligt skolöverstyrelsens förslag. Det låter inte så litet, men man måste taga i betraktande sammanlagda antalet utexaminerade lärare under den tiden. Skolöverstyrelsen har beräknat

Anslag till småskoleseminarierna. (Forts.)

lärarbehovet för läsåren 1945—1948 till 2 112 nya lärare, under det att endast 835 väntas bli utexaminerade. Det är således ett underskott på 1 277 lärare. Med de intagningar, som föreslås, skulle underskottet sjunka till 749 enligt skolöverstyrelsens förslag och till 661 enligt departementschefens förslag. Är inte denna skillnad på 88 under fyra år ganska ringa i förhållande till det stora underskottet i båda fallen?

Men härtill kommer en annan sak. Under de närmaste tre åren avgå 1 068 lärare som inte fyllt 65 år. Om man tar hänsyn till den reserv, som kan uppstå genom att några av dessa lärare kvarstanna i tjänst ett eller två år, betyda då de 88 nya lärarna enligt departementschefens förslag så mycket gentemot denna, man får väl ändå säga förstklassiga reserv på 1 068 bara under de tre åren?

Vidare får man väl hoppas, att inkallelserna under nästkommande år inte bli av samma storlek som under de föregående åren, varigenom åtskilliga folkskollärare skulle bli fria och kunna inträda i sin tjänst. Det var dock ett par hundra folkskollärare, som fingo ersättas av småskollärarinnor under föregående år.

Det är således ingen idé att handla i panikens tecken. Siffrorna äro icke av den arten, att det är motiverat. Vad har utskottet, som såvitt jag kan se i princip är ense med reservanterna, gjort — utom vad jag föredrog ur utlåtandet — för att mildra den här fördärvliga historien? Det har påvisats *en* god sak. Det har nämligen tagit upp departementschefens tanke, att övningsskolan i vissa fall skulle kunna ersättas med den vanliga folkskolan, och ehuru departementschefen endast har föreslagit det i rätt ringa utsträckning beträffande småskolan, föreslår utskottet att den utvägen skall användas i alla seminarier, både folkskoleseminarier och småskoleseminarier, eller åtminstone att den skall kunna användas i alla dessa seminarier. Det är, såvitt jag förstår, en utmärkt väg, och den användes redan som komplettering, därför att man är fullt överens om att folkskollärarna ha stor nytta av att gå ut i den vanliga folkskolan. Men det är nu fråga om att genomföra detta experiment inte över en liten del, som departementschefen föreslår i sin småskoleseminarieproposition, utan över hela fältet. Såvitt jag kan se, är det nog i stort sett bättre än att med de konsekvenser, som motionerna berört, öka antalet elever i klasserna från 24 till 28. Men om herrarna tro att herrarna sitta här i kamrarna och på detta sätt göra en storartad organisatorisk reform, som sträcker sig över alla seminarierna, så tror jag att åtminstone de, som ha någon aning om svårigheterna i det fallet, ändå äro litet skygga för ett sådant experiment. Det måste bli alldeles oerhört stora svårigheter under en hel del övergångsår.

Jag har således inte alls någonting emot departementschefens förslag att experimentera vid ett par småskoleseminarier, och jag har inte heller några betänkligheter mot att detta experiment ganska snart utsträckes, men jag anser att det är en alldeles oerhörd och riskabel nödfallsutväg att gå fram på det sätt utskottet här föreslår.

Enligt utskottet skall det endast vara ett provisorium. När utskottet skriver så bestämt som utskottet här har gjort, skulle man i gamla tider kanske inte vågat påstå, att det är ett platoniskt önskemål som här framföres. Ty i gamla tider brukade man kunna lita på att det, när riksdagen sade bestämt ifrån även i skolfrågor, rönte genklang hos departementschefen. Det är nog en och annan av herrarna som tycker, att jag uttalar mig väl vårdslöst, när jag talar om myndigheter så högt upp, och jag skulle naturligtvis inte vågat göra det, om jag inte i handen hade beviset på att det är fullt berättigat att göra det. För att herrarna skola se, att jag inte använder några överord, kunna herrarna titta på sidan 26 i utlåtandet, där följande står refererat: »Därtill

Anslag till folkskoleseminarierna. (Forts.)
kommer, att riksdagen i fjol vid beslutet att då bestämma antalet elever att intagas under året till 26 i varje klass uttryckligen betonade, att höjningen vore att betrakta som ett provisorium och *att en återgång till det normala antalet 24 borde ske, så snart omständigheterna det medgåve.*» Ha inte omständigheterna medgivit det i år? Jo, en utredning skedde, skolöverstyrelsen trodde att det var allvar och gjorde som riksdagen sade. Skolöverstyrelsen yttrar: »Då det nu gäller att söka utreda organisationens behövliga storlek på relativt lång sikt, finns det därför för överstyrelsen ingen anledning att räkna med ett större antal elever per klassavdelning, än vad stadgan föreskriver och den pedagogiska erfarenheten funnit lämpligt.» Det tycker man är ett lojalt ämbetsverk, som rättar sig efter vad som är sagt av riksdagen, utan att departementschefen på förhand har gjort någon anmärkning till skolöverstyrelsen om den saken. Skolöverstyrelsen går helt troskyldigt fram och säger: »När utredningen visar att vi kunna ordna saken, skola vi naturligtvis göra det.» Vad säger departementschefen? Jo, han tycker att när man höjer elevantalet i folkskoleseminarierna till 28, finns det ingen anledning att inte höja antalet i småskoleseminarierna också. Resonemanget kan uttryckas kärvare på det viset, att departementschefen resonerar på följande sätt: När nu en försämring genomförts för folkskoleseminariernas vidkommande, är det inget skäl att hålla på de goda förhållanden för småskoleseminarierna, som riksdagen gick in för i fjol. Gör man undervisningen sämre för folkskoleseminarierna, finns det inget skäl att inte göra den sämre också för småskoleseminarierna!

Reservanterna kunna inte finna det skälet bärande. Jag skulle vara förvånad, om riksdagen fann skälet bärande. Men denna sak återkomma vi till, när vi behandla småskoleseminariemotionerna. Jag vill med detta exempel bara visa, vad riksdagen har för grundval att stå på, även om statsutskottet skulle kunna genom sitt skrivsätt avvinna departementschefen ett medgivande i den riktning statsutskottet vill gå. Det kan ju t. ex. vara en ny departementschef nästa år också, som inte är bunden av vad den gamle departementschefen har sagt, och det kan tillkomma andra omständigheter, som göra att det kan finnas skäl att bibehålla försämringen, omständigheter som alltid kunna tolkas på ett sådant sätt, att de medgiva detta.

Då det för mig liksom för motionärerna inte kan tänkas några bärande skäl för en sådan försämring av lärarutbildningen som den ifrågasatta, ber jag, herr talman, att få yrka bifall till skolöverstyrelsens förslag, d. v. s. till den vid utlåtandet fogade reservationen.

Herr statsrådet **Andrén:** Herr talman! Det är uppenbarligen mitt öde att vara den klagomur, inför vilken herr Oscar Olsson står och gråter. Vi komma kanske ihåg, hur det var under remissdebatten. Då stod herr Olsson här i kammaren och beklagade djupt, att folkskolans klasser voro för stora, och förklarade, att allt måste göras för att få en ändring till stånd på den punkten. Jag instämde i detta, och jag erinrade om att i årets statsverksproposition också hade gjorts vad som för närvarande göras kunde, då däri föreslagits en ökning av seminarieklassernas storlek för att på det sättet åstadkomma en ökning av produktionen av lärare för våra folkskolor. Såvitt jag kan erinra mig, hade herr Oscar Olsson den gången ingenting att invända mot den tanken.

Nu gråter herr Oscar Olsson på nytt, och denna gång därför, att seminarieklasserna bli för stora. Jag ber då att få erinra om vissa fakta i detta ärende, som med lätt hand ha berörts av herr Oscar Olsson. Ett faktum, som vi måste räkna med, är att vi för närvarande ha en brist på lärare i våra folkskolor, vilken lägst torde kunna beräknas till 270. Om utvecklingen får ha sin gång utan att statsmakterna ingripa, så kunna vi för år 1948 räkna med en brist

Anslag till folkskoleseminarierna. (Forts.)

på lärare på icke mindre än 1 277. Det borde vara uppenbart för alla, att krafttag här måste tagas, för att man skall kunna komma till rätta med dessa förhållanden.

Vad är det då för faktorer som spela in i problemet? Vi måste först och främst räkna med befolkningsutvecklingen. Antalet levande födda barn har från 1933 till 1943 ökats med 40 000 om året. Det är en siffra som visar, att vår skolorganisation håller på att sprängas och att redan av det skälet genomgripande åtgärder måste vidtagas för att få en förbättring till stånd.

Härtill kommer frågan om klassernas storlek. Det borde stå klart för alla, att om man skall minska klassernas storlek, måste man öka antalet klasser och följaktligen också antalet lärare. Jag tror inte man med någon sofistik i världen kan komma från denna uppenbara logik.

För det tredje kommer problemet om skoltidens längd. Statsmakterna ha redan beslutat att vi skola övergå från sex- till sjuårig skoltid. Jag tror inte den dag är avlägsen, då vi med bestämdhet få acceptera den åttaåriga skolan. Och jag vet att herr Oscar Olsson för sin personliga del ivrar för den nioåriga skolan. Det är givet, att när man står inför en utveckling av detta slag, måste antalet lärare ökas i mycket snabbt tempo.

Jag kan inte se annat än att herr Oscar Olsson med sin negativism i denna sak saboterar den enda rimliga utvecklingen av hela vårt skolväsen. Herr Oscar Olsson säger att vi här stå inför osäkra prognoser. Det är överraskande att han, som nästan alltid är mycket säker, här finner någonting vara osäkert. Han har också vissa palliativ. Han rekommenderar bland annat en senare avgång av lärare. Han vill med andra ord att man i praktiken skall höja pensionsåldern för dem. Men vad betyder detta? Jo, det betyder, att lärare, som ha utbildats enligt en helt annan seminarieordning och som ha fått en sämre utbildning, skola tjänstgöra i våra skolor, lärare som ofta kan hända äro slitna och trötta efter långvarig tjänst. Kan detta verkligen vara en förbättring av det svenska skolväsendet? Läget har emellertid under den sista tiden varit så allvarligt, att regeringen även har fått beträda den vägen för att se till, att avgången av lärare från våra skolor inte skulle bli alltför stor.

Jag kan inte annat än förvåna mig över att siffran 24 nu har blivit så sakrosankt. Före 1936 var det normalt 30 elever i våra folkskoleseminarieklasser, och största delen av våra folkskollärare ha fått sin utbildning i så stora klasser. Men därtill kommer — det är ett intressant faktum — att siffran 24 på intet sätt var sakrosankt, när den första gången fastslogs av statsmakterna 1936.

Herr Oscar Olsson har talat om min företrädares mening. Jag begår kanske inte någon otillbörlig indiskretion, om jag säger att den del av propositionen, som vi här diskutera, var färdig redan under den tid, då min företrädare skötte ecklesiastikdepartementet. Såvitt jag kan förstå, delar han fullständigt min mening. Det kan även vara av intresse att se, hur min företrädares företrädare, herr Arthur Engberg, såg på dessa problem. Skall man få en uppfattning om den saken, lönar det sig verkligen att gå tillbaka till 1936 års kungl. proposition. Där skriver nämligen statsrådet Engberg på följande sätt: »Särskilt må framhållas, att det med hänsyn till de ovan berörda svårigheterna att förutse det framtida behovet av folkskollärare måste vara oklokt att göra organisationsramen så snäv, att den ej lämnar förhållandevis goda möjligheter till en rätt väsentlig ökning av den normala lärarproduktion, efter vilken organisationen planlägges.» Då var siffran 24 alltså allt annat än sakrosankt. Det var tvärtom minimisiffran i en organisation, som man avsiktligt ville göra så elastisk som möjligt.

Vad svarade sedan riksdagen på departementschefens framställning? Riks-

Anslag till folkskoleseminarierna. (Forts.)

dagen svarar i skrivelsen nr 347 vid 1936 års riksdag på följande sätt: »Efter prövning av olika på frågan inverkande omständigheter har riksdagen emellertid funnit sig böra ansluta sig till den av departementschefen förordade årliga examinationen, för närvarande beräknad till 384. Då departementschefen härvid utgått från att elevnumerären i klassavdelningarna skulle bestämmas till 24, motsvarar riksdagens sålunda intagna ståndpunkt en organisation av 16 examinationsavdelningar. På sätt departementschefen framhållit, innebär detta förslag möjligheter för att examinationen, därest så skulle visa sig påkallat, kan ökas med 96 lärare.» Denna sista siffra visar att 1936 års riksdag avsåg, att man skulle kunna gå upp till 30 lärjungar i varje klass och att man på det sättet skulle kunna utnyttja den elasticitet, som organisationen hade fått.

När därför herr Oscar Olsson säger att man nu handlar i panikens tecken, är det ovederhäftigt och felaktigt. Man handlar inte alls i panikens tecken, utan man handlar efter en plan som uppgjordes redan 1936 på förslag av dåvarande departementschefen.

Jag vill tillägga, att om man vill den svenska skolans bästa, ligger det fara i dröjsmål, och alla de åtgärder måste vidtagas, som kunna göras, för att man snarast möjligt skall få en tillfredsställande tillgång på lärare i våra folkskolor.

Herr **Pauli:** Herr talman! Jag skall be att å utskottets vägnar få säga några ord i den föreliggande frågan.

Herr Oscar Olsson har som reservant redan förklarat, att han ger sitt erkännande åt statsutskottet i fråga om den sak, som särskilt ligger honom om hjärtat, nämligen elevantalet per seminarieklass. Han har påpekat, att utskottet i fråga om både folkskoleseminarierna och småskoleseminarierna i princip uttalat sig på ett fullständigt otvetydigt sätt. Han har också givit utskottet ett visst, ehuru något förbehållsamt, erkännande för den rent praktiska åtgärd, varigenom statsutskottet velat motverka vad man kan kalla skadeverkningarna på grund av höjandet av elevantalet per seminarieavdelning.

Jag ber att få inkassera dessa erkännanden åt utskottet, och jag vill säga, att jag inom utskottet personligen i huvudsak förfäktat samma ståndpunkt, som herr Oscar Olsson nu intagit. Men då jag ansåg, att det var viktigare att i det utskottsuttalande, som med säkerhet kunde antagas komma att vinna riksdagens majoritet, få in just en sådan principståndpunkt och dessutom det praktiska förslaget i fråga om apterandet av vanliga folkskolor och småskolor till provisoriska övningsskolor, har jag inom utskottet gjort en kompromiss med den övriga majoriteten, vilken resulterat i dessa, man kan utan tvekan säga, förbättringar i utskottets uttalande.

Beträffande vad herr statsrådet nyss anförde om siffran 24, är det ju riktigt, såsom statsrådet säger, att sänkningen av elevantalet till 24 per klassavdelning år 1936, då seminariereformen genomfördes, ansågs utgöra en av de möjligheter att göra lärarutbildningen elastisk, som innefattades i denna reform. Man bör då emellertid också uppmärksamma, att när riksdagen pekade på denna utvidgningsmöjlighet — att alltså höja elevantalet från 24 till ett maximum av 30 — tänkte sig säkerligen icke riksdagen, att det skulle gå så plötsligt och i ett enda tag som nu skett. När man fastställer elevantalet per seminarieklass, måste man alltid tänka på proportionen till elevantalet inom övningsskolan och på övningsskolans organisation. Därför ligger det en stark argumentering i herr Oscar Olssons klagomål över denna plötsliga förändring av elevantalet i seminarieklasserna. Övningsskolan hinner inte med — det är det som är huvudfelet. Hade man från Kungl. Maj:ts sida inkasserat riksdagens uttalande år 1936 på det sättet, att man sagt sig, att vi skola begagna

Anslag till folkskoleseminarierna. (Forts.)

denna möjlighet att utvidga lärarutbildningen, men vi skola inte genomföra omläggningen på ett enda år, utan under en övergångstid, varunder vi även omorganisera övningsskolan, då hade kritiken haft betydligt mindre underlag än den för närvarande måste anses ha.

Det är inte bara på det sättet, såsom herr Oscar Olsson framhöll, att möjligheterna till praktisk utbildning för seminaristerna beskäras. I mina ögon ännu betänkligare är den belastning på övningsskolans elever, alltså på folkskolebarnen och småskolebarnen, som följer med en dylik plötslig utvidgning av elevantalet per seminarieklass. Det har från i landet verksamma seminarier kommit klagomål över att redan nu barnen i dessa övningsklasser alltför sällan se till sin riktiga lärare. Efter den föreslagna förändringen blir det naturligtvis ännu sällsyntare, att de få lektioner av sin ordinarie lärare, utan det blir i stället en ständig ström av seminarister, som passerar i katedern, vilket inte kan vara till fromma för undervisningen. I synnerhet gäller detta på småskolestadiet.

Fastän vi inte behandla småskoleseminarierna under denna punkt, skall jag i detta sammanhang tillåta mig framhålla, att utskottet gentemot Kungl. Maj:t förklarat, att olägenheterna i detta avseende onekligen måste bli ännu mer framträdande inom småskoleseminarierna och deras övningsskolor än inom folkskoleseminarierna.

Vi ha i utskottet framhållit, »att pedagogiska skäl tala för att det stadgeenliga antalet av 24 elever per klassavdelning icke bör annat än i trängande fall överskridas och att de olägenheter, som följa av ett större elevantal, äro särskilt framträdande vid de för utbildningen så viktiga praktiska övningarna. Med hänsyn till den konstaterade stora lärarbristen har utskottet likväl ansett sig böra biträda departementschefens förslag om en elevintagning av 28 per klassavdelning. — — — Utskottet förutsätter emellertid, att i samband med ovannämnda utredning till övervägande upptages frågan om vilka åtgärder som kunna och böra vidtagas med avseende å organisationen av folkskoleseminarierna i syfte att återföra elevantalet i klassavdelningarna till det stadgeenliga antalet av 24».

För min del är jag inte så pessimistisk som herr Oscar Olsson angående den verkan detta utskottsuttalande kan ha på statsrådet och chefen för ecklesiastikdepartementet och på den utredning, som han kommer att verkställa. Jag är säker på att han allvarligt kommer att överväga vad som kan göras för att tillmötesgå detta önskemål. Ty han inser säkerligen att, även om man år 1936 räknade med denna möjlighet att vidga antalet från 24 till 30 per klass, det är givet, att man inte ansåg detta vara något pedagogiskt fördelaktigt, utan mera en nödfallsutväg.

Utskottet har vidare tagit fasta på ett moment i den senare del av propositionen, som rör småskoleseminarierna, nämligen det sätt på vilket man tänkt sig ordna undervisningen vid de provisoriska småskoleseminarier, som föreslagits i propositionen. Dessa provisoriska seminarier komma inte att ha någon egentlig övningsskola, utan där kommer man att få utnyttja de på orten belägna skolorna såsom övningsskolor, och till dessas lärare kommer att utgå arvode såsom till övningsskollärare. Vi ha då i utskottet frågat oss, varför man inte skulle kunna begagna denna möjlighet även för att motverka de olägenheter, som uppstå för övningsskolan vid de nuvarande seminarierna i och med utvidgningen av elevantalet och därmed följande ökad belastning på övningsskolan. Och vi ha föreslagit, att möjligheter beredas att använda ortens folkskolor till provisoriska övningsskolor även vid de åtta folkskoleseminarier, där under nästa läsår tvåårigа linjer komma att vara inrättade. Vi ha också föreslagit det belopp, som skall behöva användas för detta ändamål.

Anslag till folkskoleseminarierna. (Forts.)

Jag fick det intrycket av herr Oscar Olssons anförande, att han visserligen erkände, att detta var en god sak, men att han ändå fann det litet riskabelt att, som han säger, »sitta här i kamrarna och göra denna praktiska och hittills ganska okända anordning vid våra seminarier». Jag vill då säga, för det första, att saken ju prövats i utskottet — man improviserar således inte detta här i kamrarna — samt för det andra, att vi inte hittat på den här lösningen alldeles av oss själva, utan det är efter överläggningar med en föredragande från skolöverstyrelsen, vilken i dessa frågor representerar den största sakkunskapen, som utskottet framlagt sitt förslag. Jag är säker på att herr Oscar Olsson i själva verket, om utskottets utlåtande bifalles, tycker att det är bra, att utlåtandet innehåller denna möjlighet att provisoriskt ordna saken.

Jag har av de skäl, som jag nu framhållit, ansett mig kunna biträda utskottets utlåtande, med särskilt betonande dels av den uttalade principståndpunkten och dess av det nämnda praktiska förslaget. När utskottets utlåtande innehåller dessa moment, kommer den plötsliga utvidgningen av elevantalet per seminarieavdelning att te sig mindre betänklig än den eljest skulle göra.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till statsutskottets hemställan i denna punkt.

Herr **Wagnsson:** Herr talman! Den som nyss lyssnade till det temperamentsfulla anförande, som hölls från statsrådsbänken, fick kanske därav det intrycket, att herr statsrådet och chefen för ecklesiastikdepartementet inte hade en riktig förståelse för betydelsen av ett måttligt antal elever i seminarieklasserna. Jag vet inte, om detta intryck, när man sedan närmare läser igenom hans anförande, visar sig vara riktigt. Herr statsrådet yttrade sig ju närmast om seminarieorganisationen och gjorde inte något direkt uttalande om vad han ansåg i och för sig vara önskvärt i fråga om klassernas storlek. Det skulle vara av ett visst värde, om han på denna punkt kunde precisera sin ställning.

Naturligtvis har herr statsrådet rätt i att 1936 års seminarieorganisation gjordes elastisk. Man räknade med att inom olika seminariebyggnader kunna rymmas flera avdelningar. Man räknade med möjligheten av att utöka antalet studentklasser, och slutligen stod man inte heller, som statsrådet erinrade om, främmande för tanken på flera elever i varje klass. Men också då betonades, och det har ju herr Pauli nyss erinrat om, att ett utökande av elevantalet i seminarieklasserna medförde för lärarutbildningen betydande olägenheter. Jag skall inte upprepa de synpunkter, som herr Oscar Olsson här så utförligt framfört. Det kan kanske nu som många gånger förut konstateras, att herr Oscar Olsson har en viss benägenhet för överdrifter och starka ord — trots hans energiska protester mot detta — men man måste nog ändå säga, att han i väsentliga ting har rätt. Jag tror att alla, som sysslat med dessa problem — och herr Oscar Olsson har ju själv en livsgärning bakom sig inom de svenska seminarierna — äro av samma uppfattning som han i denna fråga.

Det är för mig också angenämt att kunna konstatera, att statsutskottet inte heller står främmande för denna ståndunkt. Herr Pauli har för övrigt nyss kraftigt erinrat därom. Herr Pauli, som själv i 1932 års sakkunnigkommitté mycket energiskt kämpade för att få det elevantal fastslaget, som herr Oscar Olsson nu reservationsvis förordar, har naturligtvis inte med någon större entusiasm kunnat förorda den utökning det här är fråga om. Vore man alldeles säker på att det endast rörde sig om ett provisorium i en brydsam tid, vore, såsom jag bedömer det, inte mycket att erinra mot förslaget. Man finge säga, att det var en beklaglig avvikelse från vad som i och för sig vore önskvärt, men vi ha å andra sidan på så många områden, både på skolans

Anslag till folkskoleseminarierna. (Forts.)

och på andra områden, under dessa tider fått vänja oss vid sådana avvikelser, varför i och för sig denna avvikelse inte är mera uppseendeväckande än åtskilligt annat.

Jag kommer visserligen att stödja herr Oscar Olssons yrkande, men jag vill poängtera, att för den händelse riksdagen kommer att stå fast vid det uttalande statsutskottet gjort, betraktar jag denna olycka såsom en av de mindre som drabbat undervisningsväsendet under denna tid.

Jag har emellertid, herr talman, inte begärt ordet för att framföra dessa synpunkter. Jag kom upp mitt i ett meningsutbyte och ansåg mig därför böra på denna punkt precisera min ståndpunkt. Jag har i stället begärt ordet för att i samband med beviljandet av anslag till folkskoleseminarierna rikta en vädjan till statsrådet och chefen för ecklesiastikdepartementet.

Såsom av olika uttalanden, även från herr statsrådets sida, framgått, står problemet om en reformerad folkskollärarutbildning ånyo på dagordningen. 1936 års seminariereform innebär visserligen ett betydande framsteg, men i vissa avseenden måste den redan anses vara föråldrad. Sedan dess har folkskolan utvidgats betydligt. Den sjuåriga folkskolan håller på att genomföras, och man diskuterar, vilket herr statsrådet nyss erinrade om, på allvar förslag om att göra folkskolan åttaårig. Till och med tanken på en nioårig obligatorisk folkskola har här framförts. Det råder enighet om att dessa utvidgningar av folkskolan måste medföra också en reformering av seminarierna. Bland annat anse väl alla, att det skall finnas möjlighet att i folkskolan inhämta grunderna av ett främmande språk — engelskan. Folkskollärarexamen ger emellertid inte kompetens att undervisa i engelska. Skolutredningen har i sin skrivelse till Kungl. Maj:t nyligen bland annat anfört: »Det är utan vidare klart att en folkskollinje, som omfattar åtta år och som alltså kommer att under flera år löpa parallellt med den skolform som nu benämns realskolan, måste kräva en utvidgad kompetens hos dem som skola bestrida undervisningen på dess högstadium, i synnerhet om detta får den form och innehåll som kommer att föreslås av skolutredningen. Varje förbättring och utvidgning av den svenska folkskolundervisningen har haft till förutsättning en förändrad och förbättrad lärarutbildning, och så blir otvivelaktigt fallet även nu.»

Man måste därför räkna med att ecklesiastikministern, så snart dimman kring skolutredningens arbete skingrats och resultaten bli mera skönjbara, låter utreda frågan om folkskollärarutbildningens reformering. Det är då av största vikt att i avvaktan härpå försöksanordningar vid våra seminarier medgivas. Hela problemet kan därigenom få en värdefull belysning. Dessutom kunna experimenten giva viktiga lärdomar och erfarenheter både i positiv och negativ riktning.

Jag vill i detta sammanhang erinra om en framställning, som helt nyligen gjorts från Kalmar folkskoleseminarium, vilket i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställt, »att det vid Kalmar folkskoleseminarium måtte från och med höstterminen 1945 få tills vidare, utan hinder av bestämmelserna i seminariernas stadga och undervisningsplan, tillämpas ett friare studiesätt enligt av kollegiet framlagt förslag. — Kollegiet kritiserar med stor skärpa seminariernas schemabundna studiesätt och överbelagda timplan såsom hinder för fria och självständiga studier.» — Det må tillåtas mig att göra ett par små citat ur skrivelsen. Det heter där bland annat: »Det nuvarande skolmässiga undervisningssättet i folkskoleseminarierna är en kvarleva från den tid då fordringarna för inträde var avsevärt lägre än nu. Även om dessa fordringar i fråga om läroämnena nu inskränker sej till krav på godkända insikter i enlighet med fordringarna för realexamen, har konkurrensen med-

Anslag till folkskoleseminarierna. (Forts.)

fört att de intagna elevernas nivå kommit att ligga åtskilligt högre. Sökande med svaga betyg i realexamen har små utsikter att vinna inträde, och de som antas som elever ha i regel genom självstudier, folkhögskolkurser, korrespondens- och preparandkurser ökat sina kunskaper från skolan. De vinna alltså i regel inte inträde omedelbart efter realexamen.»

Det erinras vidare i skrivelsen om att ett ständigt växande antal av eleverna vid de fyraåriga linjerna numera utgöres av studenter. »Enligt seminariernas kataloger för förra höstterminen fanns bland de 498 eleverna i de fyraåriga kurserna inte mindre än 155 studenter, alltså omkring 31 procent.» Vad de kvinnliga seminarierna beträffar är studentantalet, såsom framgår av skrivelsen, relativt större än vid de manliga. Det är speciellt fallet i Stockholm, men också i Falun och Kalmar. Slår man ihop dessa seminarier, utgör studentantalet för närvarande 51 procent av hela antalet i de fyraåriga kurserna.

Det sägs sedan vidare: »Olämpligheten av det nuvarande skolmässiga undervisningssättet framträder särskilt starkt, när man tar i betraktande elevernas ålder. Medelåldern för eleverna i nuvarande första klassen var vid intagningen i fjol för manliga elever 21,3 år och för kvinnliga 20,1 år, i genomsnitt 20,9 år. Genomsnittsåldern för eleverna blir alltså omkring 23 år. Vid inträdet i seminariet har realskoliterna suttit på skolbänken i regel 9—10 år, flickskolflickorna i 11—12 och studenterna i 12—13. Det torde knappast från något annat område kunna framletas exempel på att elever av denna ålder och mognadsgrad får sin utbildning i form av klassundervisning enligt ett skolschema, som i detalj bestämmer gången av deras arbete. — Eleverna själva har en stark känsla av att studiesättet vid seminarierna inte är det bästa. Vid Kalmar seminarium har eleverna på förfrågan enhälligt uttalat sej för ett friare studiesätt.»

I skrivelsen erinras vidare om de olika förkunskaperna hos eleverna: latinstudenterna med luckor i kunskapsämnen såsom matematik, geografi, biologi, fysik och kemi, realstudenterna med klenare humanistisk utbildning samt flickskolflickorna. »Ännu mera växlande» forsätter skrivelsen »blir förkunskaperna därigenom att många av de sökande kompletterat sina skolbetyg eller deltagit i kurser av olika slag. Det är tydligt att för en elevskara med så olika förutsättningar klassundervisningen med sin 'raka front' inte kan vara den lämpligaste arbetsformen. — Den undervisningsplan som kollegiet vill föreslå bygger i fråga om flertalet ämnen på en uppdelning av lärostoffet i grundkurser och tilläggskurser. Grundkurserna, som även omfattar respektive ämnens metodik, avser framför allt att ge en fullt tillfredsställande yrkeskompetens och omfattar sålunda alla de kursmoment som anges i gällande undervisningsplan. Tilläggskurserna ska ge tillfälle till mera ingående studier. Varje ämne innehåller — utöver det för yrkesutbildningen strängt nödvändiga — moment av värde för elevens personliga utveckling. Från denna synpunkt skulle tilläggskurserna ha en uppgift att fylla. Man torde inte behöva befara att själva yrkesutbildningen på något sätt skulle försvagas genom att eleven i en del ämnen begränsar sej till grundkursen i stället för att tilläventyrs tvinga sej till mer eller mindre ofruktbara studier i ämnen, som mindre väl passar hans anlag och fallenhet.»

Detta uppslag synes mig, herr talman, mycket intressant och värdefullt. Jag vill tillåta mig vädja till ecklesiastikministern att, då frågan kommer under hans bedömande, välvilligt behandla förslaget. Det synes mig särskilt önskvärt, att ett medgivande ges kalmarseminariet i år, så att man kan vid en senare utredning bygga på de erfarenheter, som kunna vinnas av detta experiment.

Herr statsrådet **Andrén:** Herr talman! Med anledning av den siste ärade talarens anförande skall jag be att få säga ett par ord.

Anslag till folkskoleseminarierna. (Forts.)

Redan under remissdebatten framhöll jag med all möjlig skärpa olägenheterna av de alltför stora klasserna på alla skolstadier, och inte minst med hänsyn därtill anser jag det vara av allra största betydelse att forcera den utbildning av lärare som sker vid våra seminarier. Rent principiellt har jag alltså i denna fråga precis samma inställning som herr Oscar Olsson, herr Pauli och herr Wagnsson.

Den lösning, som föreslagits i årets proposition, är alltså en nödlösning, helt motiverad av ett nödläge, och det är självklart, att jag under sådana förhållanden betraktar denna lösning såsom ett provisorium. Jag vill också erinra om att Kungl. Maj:t redan för åtskillig tid sedan tillsatt en kommitté, som har till särskild uppgift att taga itu med den lärarbrist, som föreligger, och att föreslå de åtgärder, som kunna vara motiverade. Redan av direktiven för utredningen torde framgå, att jag väl beaktar olägenheterna med de alltför stora klasserna.

I detta sammanhang skall jag också be att få säga något om en fråga, som ett par föregående talare varit inne på, nämligen frågan om utnyttjande av vanliga folkskolavdelningar såsom övningsskolklasser för seminarieavdelningarna. Jag tycker detta är en lycklig lösning, och jag kan meddela, att inom departementet även denna fråga övervägts — tyvärr efter det att åttonde huvudtiteln framlagts — nämligen i samband med frågan om seminariet i Haparanda. Vi hoppas emellertid att där kunna lösa denna fråga på annat sätt.

Herr Wagnsson var också inne på frågan om vissa försöksanordningar vid seminarierna och gjorde en vädjan till mig, närmast i anslutning till den framställning, som kommit från Kalmar folkskoleseminarium. Rent principiellt anser jag, att man så långt det är möjligt bör ge våra skolor vissa möjligheter att experimentera — inte minst under nuvarande läge, när hela vårt skolväsen ligger i stöpsleven. Jag tror att det även ur andra synpunkter kan vara lämpligt att ge lärare en viss frihet, en sak som med mycken talang motiverades av herr Sandberg under denna kammares debatter kring åttonde huvudtiteln. Jag har samma uppfattning, och jag har varit med om att ge uttryck däråt i det uttalande, som Göteborgs högskolas lärarråd avgav i samband med ett yttrande över skolutredningens förslag.

Jag har alltså ur rent principiella synpunkter ingenting att invända mot den framställning, som kommit från Kalmar folkskoleseminarium. Jag kan emellertid naturligtvis inte nu taga ställning till denna sak. Jag måste inhämta vad de olika myndigheterna yttrat i frågan, och jag måste se, om det eventuellt föreligger några omständigheter, som kunna bereda svårigheter för planens genomförande. Så mycket vågar jag dock ändå säga, att jag rent principiellt är välvilligt inställd till den tanke, som kommit till uttryck i framställningen från Kalmar folkskoleseminarium.

Herr **Olsson, Oscar:** Herr talman! Jag är mycket glad åt vad departementschefen nu senast anfört, och jag hoppas endast, att denna frihet i studiesättet för seminariet i Kalmar skall införas så fort som möjligt.

Jag passade på att begära ordet i tid, eftersom jag börjat vänja mig vid ecklesiastikministerns replikmetoder och jag inte ville låta honom vänta alltför länge på replik beträffande de synpunkter han här anförde.

När han anmärkte gentemot mig, att jag tog litet lätt på sifforna, är jag ledsen att jag måste returnera denna replik till departementschefen. Departementschefen underströk mycket starkt, att bristen på lärare år 1948 skulle vara 1 277. Jag hade uppgivit bristen vid denna tidpunkt till 749 enligt skolöverstyrelsens förslag och 661 enligt departementschefens förslag. — Det är jag som har rätt! Departementschefen skall nog vara villig att erkänna detta, då han i

Anslag till folkskoleseminarierna. (Forts.)

huvudtiteln s. 325 avtryckt skolöverstyrelsens utredning. Där finns en tabell, enligt vilken de 835, som departementschefen avdrog för att få behålla siffran 1 277, uttryckligen angivits såsom *nuvarande seminarieelever*, men departementschefen får väl erkänna, att de elever, som han själv föreslagit skola utbildas till 1948, också måste avdragas. Då kommer man fram till just de siffror, jag anfört i min reservation.

»En småsak», kan departementschefen säga. Ja, för allt i världen, det kan man säga, och jag skulle inte brytt mig om att anmärka på detta departementschefens minnesfel, om han inte i det sammanhanget kastat fram ordet sabotage, vilket jag tyckte kanske ändå var något i överkant, särskilt när det anses såsom ett korrekt svar i fråga om överdrifter, till vilka jag skulle gjort mig skyldig.

Vidare har jag ju hela tiden varit överens med departementschefen om att man måste öka antalet lärare. Det är här bara fråga om en gradskillnad. Jag angav uttryckligen skillnaden till 88 sammanlagt under de närmaste fyra åren, och på den punkten har jag inte heller fått mottaga någon anmärkning. Enligt reservationen och skolöverstyrelsens förslag blir det en ökning av antalet årligen examinerade lärare från 384, d. v. s. den normala kapaciteten för nuvarande seminarieorganisation, till 528. Men inte nog med det, ty dessutom tillkomma ju de lärare, som efter förslag av den pågående utredningen komma att utbildas i en utökad seminarieorganisation.

Departementschefens tal om sabotage blir så mycket svårbegripligare, som det ju endast behövs att organisationen utvidgas med fyra klassavdelningar utöver vad statsrådet själv har förordat — och det antar jag verkligen är det minsta utredningen kommer att föreslå — för att vi skola få fram det antal nya lärare, han har föreslagit, med 24 elever i var klass i stället för 28. Nu hoppas jag innerligen, att utredningen icke stannar vid en ökning av seminarieorganisationen med fyra klassavdelningar, så att departementschefen får just det antal som det här är fråga om, utan att han på grund av utredningens resultat kommer att kunna framlägga ett förslag av den arten, att han själv blir fullt nöjd med rekryteringen av folkskollärare under det närmaste årtiondet.

Statsrådet talade om ovederhäftighet, när jag har påstått att det ser ut, som om man handlar i panik, och han hänvisade till att ecklesiastikminister Engberg år 1936 intog samma ståndpunkt som statsrådet gör nu. Ja, det är nu nio år sedan 1936, och kände jag herr Engberg rätt, lät han inte precis mossan gro under sig på det ställe där han befann sig. — Här kommer man emellertid till en sak, som för resten herr Pauli ställde i sin rätta belysning, när han påpekade för ecklesiastikministern, hurusom övningsskolan just förutsätter ett elevantal av 24 per klassavdelning i seminarierna och inte 28. Eftersom herr Pauli så grundligt klarlade den punkten, behöver jag emellertid ej uppehålla mig längre vid den. Men ecklesiastikministerns förslag att utöka elevantalet per klassavdelning har mött en ännu allvarligare gensaga i vad som anförts från skolöverstyrelsen och av folkskollärarkåren i Sverige på grund av de erfarenheter som vunnits av 1936 års seminarieorganisation. Skolöverstyrelsens föredragande på statsutskottets andra avdelning förklarade, att tiden för seminarieelevernas praktiska utbildning komme att sänkas med minst 15—20 procent, och skadeverkningarna stanna inte, det kan jag försäkra, vid en försämring av motsvarande storleksordning. Detta är de fakta, som behöva anföras gentemot departementschefens ståndpunkt.

När statsrådet vidare framhöll faran av att överåriga folkskollärare skulle få tjänstgöra, så fäster jag uppmärksamheten på att de folkskollärare, som nu komma att avgå, naturligtvis ej efter pensioneringen äro i sin bästa ålder, men att de dock ej uppnått den för läroverkslärare vanliga pensionsåldern av 65 år. Och vad utbildningen beträffar, kan jag visst erkänna, att den var sämre förr än nu. Men att de folkskollärare, som nu äro i 60-årsåldern, skulle vara

Anslag till folkskoleseminarierna. (Forts.)

någon sorts sekunda arbetskraft, vill jag på det allra bestämdaste förneka. Och när det är så, att 1 068 lärare i dessa åldersgrupper stå till förfogande såsom reserv emot den ökning med 88 nya lärare, som departementschefen fäster så stort avseende vid, kan jag icke undgå att med hänvisning till detta stora antal konstatera, att man ändå tycks ha gått fram något panikartat.

Jag är mycket glad över den mildring i departementschefens uttalanden, som herr Wagnssons anförande föranledde, framför allt när statsrådet sade, att det från hans synpunkt naturligtvis bara var fråga om ett nödfallsprovisorium. Men jag vill fästa uppmärksamheten på det farliga i sådana provisorier. Ty i fråga om småskoleseminarierna utgår departementschefen från ett provisorium under minst sju år när det gäller klassernas storlek, vilket skulle medföra att ett antal av inte mindre än 4 700 småskollärarinnor skulle hinna utbildas enligt denna ordning. Jag tycker inte om sådana provisorier. Departementschefen kan naturligtvis säga, att det är min sak vad jag tycker om och inte tycker om, men jag skulle i alla fall vara mycket ledsen, om departementschefen tycker om provisorier med sådana verkningar som det i fråga om småskoleseminarierna föreslagna.

Jag har ingen anledning, herr talman, att frångå mitt yrkande.

Herr **Sjödahl:** Herr talman! I fråga om den sak, som här närmast har diskuterats, nämligen antalet elever i seminarieavdelningarna, vill jag fatta mig synnerligen kort.

Jag kan vitsorda vad som här har sagts, att det framför allt med hänsyn till den praktiska lärarutbildningen allmänt anses vara ytterst önskvärt, att elevantalet 24 i varje klass icke överskrides. Redan som det för närvarande är, anslås för liten tid åt denna praktiska utbildning, och det är uppenbart att varje ökning av elevantalet kommer att försvåra och försämra denna utbildning. Detta är icke lyckligt.

Men jag får säga, att när ökningen av ecklesiastikministern motiveras så, att det här gäller ett nödläge, som man skall försöka komma ifrån snarast möjligt, så måste jag böja mig inför hans argumentation, i synnerhet som saken från utskottets sida har gjorts litet mindre olycklig genom förslaget, att seminaristerna skola få en viss praktisk handledning vid folkskolorna i respektive seminariestäder. Jag måste säga, att det är med stort intresse jag avvaktar resultatet av dessa experiment, ty om de slå väl ut, skulle de kunna i hög grad bidraga till att förbättra den praktiska utbildningen vid våra seminarier. I hopp om att de av ecklesiastikministern tillsatta sakkunniga skola kunna arbeta snabbt, vilket säkerligen han och vi alla önska, så att detta om möjligt skall vara en lösning i nödens tecken blott för följande arbetsår, kan jag alltså för min del i dagens läge godkänna statsutskottets förslag på denna punkt.

Men jag kan inte underlåta, herr talman, att fästa uppmärksamheten på vad som ligger bakom allt detta. Hur ha vi kommit i detta läge? De sakkunniga för seminarieorganisationen stannade för en del år sedan vid att vi normalt behövde 16 klassavdelningar. Några år senare intogos inga avdelningar alls i våra seminarier. År 1941 blev det *en* avdelning, och jag vill minnas att jag här i kammaren yrkade på att det åtminstone skulle bli två avdelningar, vilket renderade mig starka reprimander av huvudreservanten i dag. Sedermera ökades antalet avdelningar till sex, så blev det tio, och först från och med föregående år har man överskridit det antal av 16 avdelningar, som de sakkunniga för seminarieorganisationen normalt räknade med. Hur har det kunnat bli på detta sätt? Man har rätt att ställa den frågan, men jag kan icke ge något tillfredsställande svar, såvida jag inte skulle tillåta mig att

Anslag till folkskoleseminarierna. (Forts.)
citera Axel Oxenstiernas bekanta yttrande: »Du vet inte, min son, med hur ringa visdom världen styres.»

För att kunna bedöma behovet av lärare måste man känna till å ena sidan läraravgången — och den kan man beräkna — och å andra sidan antalet barn inom varje årsklass. Men barnen födas inte, mina damer och herrar, direkt in i skolorna. Det tar sju år, innan de komma i småskolan, och nio år, innan de äro i folkskolan. Det finns alltså möjligheter att på grundval av antalet födda beräkna, hur många barn som för varje år komma till folkskolan och småskolan. Jag begriper inte, hur det kan komma sig att det utomordentliga ämbetsverk, som sköter vår skolas angelägenheter, ej har kunnat nå fram till något säkrare resultat än som varit fallet. Ty här kan man tala om motsatsen till säkerhet; det har, om jag så får säga, varit den rena matematiska gungan.

Jag förstår att vårt skolämbetsverk härvidlag har känt ett starkt tryck från en viss opinion, nämligen meningen bland lärarna. De ha varit oroliga för att kunna bli arbetslösa, och så ha de, såsom fackliga organisationer ofta göra, gått till överdrift och utmålat arbetslöshetens spöke. De ha på det sättet skrämt folkskolinspektörerna, och de ha skrämt skolöverstyrelsen. Detta är intet försvar för skolöverstyrelsen. Ett kungligt ämbetsverk skall inte låta skrämma sig.

Men vad som än har legat bakom de slutsatser man kommit till, så ha de varit oriktiga och lett fram till det abnorma läge, som i dag råder. Jag skulle därför livligt vilja hoppas att den utredning, som nu har igångsatts, måtte kunna skapa säkra beräkningsgrunder när det gäller behovet av lärare i framtiden, och jag vill framhålla att de prognoser, utredningen leder fram till, måste underkastas en fortlöpande prövning, så att vi inte ännu en gång komma i samma situation som nu.

Jag tillåter mig, herr talman, att fästa uppmärksamheten på ännu en punkt. När det gäller att utbilda blivande lärare är det alldeles uppenbart av vikt att ha tillgång till så erfarna lärarkrafter som möjligt vid de olika seminarierna. Jag tror inte att riksdagens beslut för en del år sedan att indraga vissa seminarielektorat var klokt. Det är icke lämpligt att sätta ofta mycket oerfarna lärare som handledare för dem, som sedermera skola gå ut i landet för att undervisa den stora massan av vår svenska ungdom. Jag skulle vilja vädja till ecklesiastikministern att taga under övervägande, huruvida man inte skulle kunna se till, att det för framtiden blir en rikare uppsättning av ordinarie lärarkrafter vid seminarierna än för närvarande. Jag vet, att det även därvidlag finns ett motstånd att bryta, men jag litar på den segervilja, som min ärade vän herr statsrådet bär en symbol av redan i sitt förnamn.

Jag vill i detta sammanhang säga ett ord med anledning av att provisoriska småskoleseminarier skola inrättas. Måtte vederbörande se till att lärarkrafter med kunnighet och erfarenhet också i fråga om seminariearbetet knytas till dessa seminarier, så att det inte blir — om jag får citera en väns ord för en stund sedan — några epa-lärarinnor som utbildas vid dessa provisoriska läroanstalter.

Jag ber med detta, herr talman, att få yrka bifall till statsutskottets förslag sådant det här föreligger, vilket jag dock för min del vill betrakta såsom en nödlösning.

Herr statsrådet **Andrén:** Herr talman! Jag skall inte av den siste ärade talaren låta locka mig till några retrospektiva betraktelser om denna frågas behandling. Men jag kan inte neka till att även jag åtskilliga gånger har varit förvånad över det, låt mig säga bristfälliga förutseende, som har visats i frågor, där man dock på väsentliga punkter kan komma till tämligen säkra

Anslag till folkskoleseminarierna. (Forts.)

resultat. För att undvika ett upprepande av dessa misstag har jag varit angelägen om att i den kommitté, som tillsattes för snart två månader sedan, få med en av vårt lands allra mest framstående befolkningsstatistiker. Det har varit min förhoppning att just de misstag, som nu ha påtalats, på detta sätt skola kunna undvikas. Emellertid vill jag samtidigt såsom en ursäkt för vad som tidigare har inträffat framhålla, att det under det sista decenniet skett en mycket snabb förändring av befolkningsutvecklingen, som kanske ej varit så lätt att förutse.

Med anledning av herr Oscar Olssons anförande kunde det kanske vara åtskilligt att tillägga. Jag vill endast säga att den siffra om lärarbristen år 1948, som jag anförde, var tagen ur skolöverstyrelsens utredning, och jag angav uttryckligen att skolöverstyrelsens beräkningar inneburo, att om inga extra åtgärder vidtogos, skulle en så stor lärarbrist som den angivna föreligga.

Jag bör kanske tillägga, att *jag* icke har använt ordet »sekunda arbetskraft» om de överåriga lärare, som nu i många fall få användas för att täcka den brist, som föreligger. Jag tror för övrigt inte att man för närvarande behöver hysa några farhågor av det slaget, ty ännu så länge sker en prövning i varje särskilt fall, och med den avser jag i främsta rummet att tillgodose de kvalitativa krav, som måste upprätthållas när det gäller vår folkskolas lärarkår.

Herr **Wagnsson:** Herr talman! Herr Sjödahl har i ett anförande här riktat ganska grava anmärkningar mot skolöverstyrelsen för dess sätt att beräkna lärarbehovet. Det är inte jag, som föredragit detta ärende i skolöverstyrelsen eller bär ansvaret för de prognoser, på vilka överstyrelsen grundat sina framställningar, men jag anser mig ändå böra inlägga en gensaga mot herr Sjödahls påståenden.

För att ställa frågan i riktig belysning är det nödvändigt att erinra om ett par faktorer, som ligga på sidan om den debatt, som här förts, men som ha nära samband med problemet om lärarbehovet. Statsrådet har redan i sitt anförande erinrat om befolkningsutvecklingen, och han har, som han nämnde, sett till, att en framstående befolkningsexpert kommer att biträda vid beräkningarna och prognosen för de närmaste åren framåt. För de ledamöter av kammaren, som ej närmare känna till denna frågas behandling, vill jag erinra om att den reform, som beslutades år 1936, tillkom efter en utredning av 1932 års seminariesakkunniga, i vilkas arbete en av våra främsta statistiker deltog såsom statistisk expert, nämligen den numera bortgångne professor Linders, som för övrigt genom de uppseendeväckande resultat, han därvid kom till, bland annat gav upphov till den diskussion i befolkningsfrågan, som med makarna Myrdal såsom främsta talesmän uppkom här i landet. Frågans samband med befolkningsutvecklingen är alltså påtagligt, och detta har ingalunda under tidigare handläggning av ärendet förbisetts.

Men det, som gjort problemet något mera komplicerat, än herr Sjödahl tycktes ha klart för sig, är att statsmakterna, samtidigt som folkskolan fick den närmaste och första kontakten med det problem som uppstod genom den kraftiga nativitetsminskningen, vidtogo åtgärder i syfte att rationalisera skolväsendet genom ökat användande av skolskjutsar och inackordering, genom skolindragningar i stor utsträckning och genom beslut, som inneburo en väsentlig höjning av elevantalet i de olika klasserna. Inom mycket kort tid blevo genom dessa av statsmakterna beslutade rationaliseringsåtgärder något över tusen lärarbefattningar överflödiga. Man stod då inför det mycket besvärliga problemet att tillse, att icke stora skaror unga lärare nödgades gå arbetslösa under åtskilliga år framåt, i avvaktan på att någon gång i slutet av 1940-talet eventuellt kunna få plats. Det vidtogs därför åtgärder för inskränkningar i lärarutbildningen. Detta synes mig riktigt. Att producera lärare på lager för

Anslag till folkskoleseminarierna. (Forts.)
att ha dem tillgängliga vid en senare tidpunkt, synes inte försvarbart. Man kunde ju då inte heller med någon som helst bestämdhet förutse den kraftiga nativitetsökning, som inträdde redan något senare och som blev mera markant i samband med händelserna efter världskrigets utbrott. Detta är faktorer, över vilka ingen kunnat råda, och det är alltså ingalunda fråga om någon sådan brist på förutseende, som herr Sjödahl här har velat göra gällande.

Jag kan tillägga, att skolöverstyrelsen sedan 15 år tillbaka genom årliga enquêter hos statens folkskolinspektörer har bildat sig en uppfattning om det lärarbehov, som inom de närmaste åren framåt förefinnes, och det har visat sig att de prognoser, som ställts på kort sikt, ha stämt förvånansvärt väl,

När jag ändå har ordet, herr talman, skall jag kanske passa på tillfället att till herr statsrådet och chefen för ecklesiastikdepartementet framföra mitt tack både för det tillmötesgående svar han gav på min fråga angående framställningen från kalmarseminariet och — och det anser jag inte minst viktigt — för det värdefulla uttalande han gjorde rörande innebörden av den anordning, kammaren nu går att fatta beslut om, då han karakteriserade den såsom en nödåtgärd.

Herr **Sjödahl:** Herr talman! Jag skulle bara med anledning av herr Wagnssons yttrande vilja säga, att det är uppenbart att skolöverstyrelsen i sina beräkningar har gjort misstag, som måste betraktas såsom horribla. Sådana misstag kan jag ej anse vara något större bevis på förutseende.

Herr **Wagnsson:** Herr talman! Jag vill bara inlägga en mycket bestämd gensaga mot detta uttalande. Jag tror att herr Sjödahl, när undervisningsrådet Falk, som svarat för dessa utredningar, får tillfälle att på ena eller andra sättet belysa hans resonemang, ej kommer att kunna vidhålla sitt uttalande.

Herr **Sjödahl:** Herr talman! Jag skulle bara till det sista vilja säga, att det inte låg någon bevisning i vad herr Wagnsson hade att anföra, utan bara en förhoppning om att en bevisning på något sätt skulle komma utifrån. Jag skulle vara glad, om herr Wagnsson hade rätt i denna sin tro. Jag kan tyvärr inte dela den.

Herr **Wagnsson:** Herr talman! Det är ju rätt tröstlöst att diskutera med herr Sjödahl; jag har dock här påpekat vissa faktorer, som han alldeles negligerat både i sitt första anförande och i sina repliker. Han kanske kan något försöka begrunda innebörden av de förhållanden, som jag där berört, och sedan återkomma till frågan.

Efter det överläggningen förklarats härmed slutad, gjordes enligt de därunder förekomna yrkandena propositioner, först på bifall till vad utskottet i den under behandling varande punkten hemställt samt vidare på antagande av det förslag, som innefattades i den vid punkten avgivna reservationen; och förklarades den förra propositionen, som upprepades, vara med övervägande ja besvarad.

Enär herr statsrådet *Ewerlöf* anmält sig vilja avlämna en kungl. proposition, avbröts nu behandlingen av det föreliggande utlåtandet.

Herr statsrådet *Ewerlöf* avlämnade Kungl. Maj:ts proposition, nr 279, angående inköp för statens räkning av respiratorer till beredskap vid barnförlamningsepidemier m. m.

Fortsattes föredragningen av statsutskottets utlåtande nr 70.

Punkterna 2—4.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkten 5.

Anslag till småskoleseminarierna.

Kungl. Maj:t hade föreslagit riksdagen att dels besluta, att småskoleseminarierna i Skara, Strängnäs och Växjö skulle utvidgas på sådant sätt, att seminariet i Strängnäs komme att omfatta 3 och vartdera seminariet i Skara och Växjö 4 parallella avdelningar av varje klass, samt att provisoriska dubbelseminarier skulle upprättas i Falun, Norrköping och Stockholm, allt på sätt departementschefen förordat, dels godkänna av departementschefen angiven personalförteckning och avlöningsstat för småskoleseminarierna, att tillämpas tills vidare från och med budgetåret 1945/46, dels ock till Småskolesemiarierna: Avlöningar för budgetåret 1945/46 anvisa ett förslagsanslag av 1 250 700 kronor.

Enligt Kungl. Maj:ts förslag skulle vid småskoleseminarierna för nästa läsår intagas 28 elever per klassavdelning, dock att skolöverstyrelsen alltjämt skulle äga möjlighet att med hänsynstagande till de lokala förhållandena i särskilda fall besluta om begränsning av elevantalet till 24 eller 26.

I samband härmed hade utskottet till behandling förehaft

dels de två ovan under punkten 1 omförmälda likalydande motionerna I: 252 och II: 251, såvitt de avsågo småskoleseminarierna;

dels ock två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herr *L. Bondeson* m. fl. (I: 253) och den andra inom andra kammaren av herrar *O. Andersson* i Malmö och *G. Fahlman* (II: 387), vari hemställts, att riksdagen måtte besluta, att Landskrona småskoleseminarium skulle utvidgas att omfatta fyra examinationsavdelningar men att något provisoriskt seminarium i Norrköping icke skulle inrättas.

I de likalydande motionerna I: 252, av herr *B. Elmgren*, och II: 251, av herr *F. Kyling* m. fl., hade — såvitt nu var i fråga — yrkats, att elevantalet måtte i enlighet med föreskrift i gällande stadga för småskoleseminarierna bestämmas till 24.

Utskottet hade i den nu ifrågavarande punkten på åberopade grunder hemställt,

I. att riksdagen måtte, i anledning av Kungl. Maj:ts förslag,

a) besluta, att småskoleseminarierna i Skara, Strängnäs och Växjö skulle utvidgas på sådant sätt, att seminariet i Strängnäs komme att omfatta 3 och vartdera seminariet i Skara och Växjö 4 parallella avdelningar av varje klass, samt att provisoriska dubbelseminarier skulle upprättas i Falun, Norrköping och Stockholm, allt på sätt departementschefen förordat;

b) godkänna under punkten införd personalförteckning för småskoleseminarierna, att tillämpas tills vidare från och med budgetåret 1945/46;

c) godkänna under punkten införd avlöningsstat för småskoleseminarierna, att tillämpas tills vidare från och med budgetåret 1945/46;

d) till Småskoleseminarierna: Avlöningar för budgetåret 1945/46 under åttonde huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 1 256 300 kronor;

II. att motionerna I: 252 och II: 251 — såvitt här vore i fråga — icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda;

III. att motionerna I: 253 och II: 387 — såvitt här vore i fråga — icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

I motiveringen hade utskottet yttrat bland annat följande:

»Utskottet har för sin del med hänsyn till det konstaterade trängande behovet av en ökad utexamination av småskollärare ansett sig böra ansluta sig till det av departementschefen framlagda förslaget. På grund av statsfinan-

Anslag till småskoleseminarierna. (Forts.)
siella skäl anser sig utskottet icke kunna tillstyrka bifall till motionerna I: 253 och II: 387. Vidkommande det i motionerna I: 252 och II: 251 framställda yrkandet, vilket utskottet icke heller funnit sig böra biträda, vill utskottet — under erinran om vad utskottet beträffande motsvarande spörsmål anfört i fråga om folkskoleseminarierna — framhålla, att enligt utskottets mening olägenheterna av ett elevantal av 28 i klassavdelningarna vid småskoleseminarierna äro väl så framträdande som vid folkskoleseminarierna. Utskottet förutsätter därför, att Kungl. Maj:t till övervägande upptager frågan om vilka åtgärder som kunna och böra vidtagas med avseende å organisationen av småskoleseminarierna i syfte att, när förhållandena det medgiva, återföra elevantalet i klassavdelningarna till det stadgeenliga antalet av 24.»

Reservation hade anförts av, utom annan, herrar *Oscar Olsson, Emil Petersson, Malmborg* i Skövde och *Hoppe,* vilka ansett, att utskottets yttrande bort hava den lydelse, som i reservationen angivits, samt att utskottet bort hemställa, att riksdagen måtte, i anledning av Kungl. Maj:ts förslag och motionerna I: 252 och II: 251 — såvitt här vore i fråga — ävensom motionerna I: 253 och II: 387,

a) besluta, att småskoleseminarierna i Skara, Strängnäs, Växjö och Landskrona skulle utvidgas på sådant sätt, att seminariet i Strängnäs komme att omfatta 3 och vartdera seminariet i Skara, Växjö och Landskrona 4 parallella avdelningar av varje klass, samt att provisoriska dubbelseminarier skulle upprättas i Falun, Norrköping och Stockholm, allt på sätt i reservationen förordats;

b) godkänna i reservationen införd personalförteckning för småskoleseminarierna, att tillämpas tills vidare från och med budgetåret 1945/46;

c) godkänna i reservationen införd avlöningsstat för småskoleseminarierna, att tillämpas tills vidare från och med budgetåret 1945/46;

d) till Småskoleseminarierna: Avlöningar för budgetåret 1945/46 under åttonde huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 1 285 200 kronor.

Reservanternas förslag innebar bland annat, att elevantalet vid småskoleseminarierna skulle för nästa läsår begränsas till 24 per klass.

Herr **Olsson, Oscar:** Herr talman! Åtskilliga togo ju vid diskussionen i den förra frågan intryck av den stämning, som uppstod genom departementschefens erkännande att han betraktade ökningen av elevantalet i klasserna såsom en tillfällig *nödlösning.* Jag antar att detta uttalande, som accepterades bl. a. av herr Sjödahl och säkerligen även andra, också gäller beträffande småskoleseminarierna, och därför avstår jag, herr talman, från att göra något yrkande på denna punkt.

Efter härmed slutad överläggning bifölls vad utskottet i förevarande punkt hemställt.

Punkterna 6—9.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Föredrogos ånyo statsutskottets utlåtanden:

nr 71, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1945/46 till Krigsrätterna: Avlöningar m. m.;

nr 72, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående gäldande av viss ersättning till baltiska flyktingar;

nr 73, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ytterligare utgifter å tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1944/45, i vad propositionen avser justitiedepartementets verksamhetsområde;

nr 74, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ytterligare utgifter å tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1944/45, i vad propositionen avser socialdepartementets verksamhetsområde;

nr 75, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående befrielse för tillförordnade byråsekreteraren hos överståthållarämbetet Nils Gustav Alm från skyldighet att till postverket gälda visst belopp;

nr 76, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående disponerande av vissa statsverket genom testamente efter f. d. kaptenen J. O. L. von Mentzer tillfallna medel m. m.;

nr 77, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ersättning i vissa fall i anledning av olycksfall i arbete eller yrkessjukdom;

nr 78, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1945/46 till Statspolisorganisationen: Inköp av motorfordon m. m.;

nr 79, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående fortsatt disposition av vissa äldre reservationsanslag;

nr 80, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående fortsatt disposition av visst äldre reservationsanslag; samt

nr 81, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående befrielse från betalningsskyldigheten för av statsverket förskjuten ersättning vid avlösning av viss frälseränta, m. m.

Vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt bifölls.

Anslag till statens sjöhistoriska museum.

Föredrogs ånyo statsutskottets utlåtande nr 82, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1945/46 till Statens sjöhistoriska museum: Avlöningar jämte i ämnet väckt motion.

I en till riksdagen avlåten proposition, nr 155, hade Kungl. Maj:t, under åberopande av bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över handelsärenden för den 23 februari 1945, föreslagit riksdagen att

dels godkänna av departementschefen förordad personalförteckning för statens sjöhistoriska museum;

dels godkänna av departementschefen förordad avlöningsstat för statens sjöhistoriska museum, att tillämpas tills vidare från och med budgetåret 1945/46;

dels ock till Statens sjöhistoriska museum: Avlöningar för budgetåret 1945/46 under tionde huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 69 500 kronor.

Kungl. Maj:ts förslag innebar bland annat, att en konservatorstjänst vid nämnda museum skulle placeras i lönegraden Eo 15.

I en inom andra kammaren av herrar *E. Håstad* och *C. Lindberg* väckt motion (II: 496) hade hemställts, att riksdagen vid behandlingen av proposition nr 155 angående anslag till statens sjöhistoriska museum måtte besluta den ändringen, att konservatorn placerades i lönegraden Eo 19.

Utskottet hade i det nu föreliggande utlåtandet av angivna orsaker hemställt, att riksdagen måtte, med bifall till Kungl. Maj:ts förslag och med avslag å motionen II: 496,

a) godkänna i utlåtandet införd personalförteckning för statens sjöhistoriska museum;

b) godkänna i utlåtandet införd avlöningsstat för statens sjöhistoriska museum, att tillämpas tills vidare från och med budgetåret 1945/46;

c) till Statens sjöhistoriska museum: Avlöningar för budgetåret 1945/46 under tionde huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 69 500 kronor.

Anslag till statens sjöhistoriska museum. (Forts.)

Herr **Ericsson, Carl Eric:** Herr talman! Jag vill först till herr statsrådet och chefen för handelsdepartementet liksom även till utskottet framföra ett tack för välvillig behandling av detta ärende. Jag tror att man inom vida kretsar bland sjöfartens män är tacksam för att detta museum, som sjöfolket kallar för sitt, nu kommit att få en sådan personalorganisation, att det kan fylla sina uppgifter på ett tillfredsställande sätt. Förra året tillsatte herr statsrådet och chefen för handelsdepartementet en kommitté, som fick i uppdrag att utreda denna fråga. I direktiven för denna kommitté framhölls, att man skulle tillse att museet fick en sådan organisation, att det kunde väl vårda, förkovra och vetenskapligt bearbeta sina samlingar samt på ett upplysande och tilltalande sätt hålla dessa tillgängliga för allmänheten. Samtidigt skulle man vid tillsättandet av personalen iakttaga den sparsamhet, som betingades av den finansiella situation, i vilken statsverket för närvarande befinner sig. Att döma av statsrådets på s. 2 i utskottets utlåtande återgivna uttalande har han även varit belåten med det resultat, vartill denna utredning kommit. Härpå tyder även det förhållandet, att statsrådet på praktiskt taget alla punkter godtagit utredningens förslag.

På en punkt har emellertid i propositionen gjorts en avvikelse från utredningens förslag, nämligen i fråga om en befattningshavare, som kallas för konservator. Denne konservator har en mycket viktig funktion att fylla inom museet, och utredningen har därför vid bedömande av frågan om hans tjänsteställning varit mycket angelägen om att placera honom rätt. Utredningen har vid flera tillfällen på ort och ställe, det vill säga inom museet, sökt sätta sig in i vad det är för slags arbetsuppgifter, som åvila konservatorn. Utredningen kom slutligen till den uppfattningen, att han bör placeras i 17 lönegraden. Statsrådet har emellertid i propositionen föreslagit, att han skulle hänföras till 15 lönegraden, och detta har även godtagits av statsutskottet.

Konservatorn har, som jag nyss nämnde, mycket viktiga arbetsuppgifter. Bland annat skall han taga vara på de fynd, som lämnas in till museet för undersökning och för förvaring. Det ligger i benämningen konservator att han skall kunna behandla fynden på ett sådant sätt, att de i gott skick skola kunna bevaras till eftervärlden. Han får behandla t. ex. fartygsdelar, som kanske legat i vattnet i hundratals år, och även textilier och järnvaror, som i många fall plockats upp från sjöbottnen. Han skall restaurera fynden och se till att de icke undergå någon försämring. Vad som är av alldeles särskild vikt är att han äger sådan kännedom om riggar på fartyg att dessa bliva på riktigt sätt bevarade och restaurerade. Det händer många gånger — bland annat, när utredningen besökte museet — att det kommer in modeller av fartyg, som befinna sig så fullkomligt i trasor att en utomstående har mycket svårt att förstå, hur man av dessa rena fragment skall kunna konstruera fram en riktig modell. Härför fordras en stor kunskap på området. Praktiskt taget är det nödvändigt att konservatorn har varit sjöman. Dessutom bör han ha förvärvat en viss vetenskaplig utbildning i fråga om utvecklingen på sjöfartsområdet i vad det gäller fartygens byggnad och konstruktion under tidernas lopp. Jag skulle också vilja säga, att det även fordras en viss kärlek till arbetet för att man skall kunna komma till goda resultat.

Nu har man till denna befattning lyckats förvärva en på området särskilt kunnig man. Han åtnjuter ett mycket gott anseende hos sina överordnade på museet och även hos andra museimän. Han anlitas ofta för utförande av särskilda uppdrag även utanför museets arbetsområde. Om han nu placeras i 15 lönegraden, skulle detta innebära en försämring för honom i förhållande till de förmåner som han hittills åtnjutit. Det kan naturligtvis diskuteras, vilken utgångspunkt man bör ha vid bedömandet av lönefrågan. Faktum är emellertid,

Anslag till statens sjöhistoriska museum. (Forts.)

att han — detta framgår även av utskottets utlåtande — har haft en sammanlagd inkomst, inklusive dyrtidstillägg av omkring 7 620 kronor om året, vilket motsvarar en månadsinkomst av omkring 635 kronor. Han har nämligen haft ett statligt arvode av 4 800 kronor, och dessutom har man haft möjlighet att betala honom 1 200 kronor för ett uppdrag och ytterligare 1 200 kronor för ett annat sådant. Med ett kristillägg av 420 kronor har han så kommit upp till den årsinkomst jag nämnde. Om nu propositionens förslag skulle godtagas, så att han placeras i 15 lönegraden, skulle han få en lön av 553 kronor 30 öre i månaden. I förhållande till hans hittills utgående löneförmåner skulle det sålunda bli en minskning med 81 kronor 70 öre i månaden. Om man i stället skulle följa utredningens förslag och giva honom lön enligt 17 lönegraden, skulle han få 613 kronor 60 öre i månaden. Även detta blir ju en minskning i förhållande till vad han nu har, nämligen med 21 kronor 40 öre per månad. Men man har inom utredningen ansett, att denna obetydliga sänkning skulle uppvägas av den tryggare ställning, som beredes honom genom hans placering i extra ordinarie tjänst med därmed förenad pensionsrätt.

Jag är av den bestämda uppfattningen, att det skulle vara olyckligt för museet, om man genom en kanske för snäv lönegradsplacering för konservatorn skulle bli av med honom. Jag vågar påstå, att det i detta land inte finns flera personer än man kan räkna på ena handens fingrar som äro kompetenta att sköta befattningen. Det tar mycket lång tid att få fram en ny person, som besitter de kvalifikationer som fordras för att fylla denna plats.

I andra kammaren har väckts en motion av högermannen herr Håstad och socialdemokraten herr Lindberg, i vilken motion föreslagits, att konservatorn skulle placeras i 19 lönegraden. Enligt vad jag erfarit komma dessa motionärer emellertid att vid frågans behandling i andra kammaren i dag yrka, att han skall hänföras till 17 lönegraden. Härigenom komme det att bli lika beslut i båda kamrarna, för den händelse — mot förmodan måste jag säga — våra yrkanden skulle vinna gehör hos kamrarna.

Jag ber alltså, herr talman, att få yrka bifall till statsutskottets förslag med den ändring, att konservatorn placeras i 17 i stället för i 15 lönegraden.

Herr **Mannerskantz:** Herr talman! Då jag inom utskottsavdelningen deltagit i behandlingen av detta ärende, skall jag — ehuru jag icke närvarit vid slutbehandlingen inom utskottet — be att få redogöra för hur avdelningen sett på saken.

Det är knappast riktigt, när den föregående ärade talaren säger, att konservatorn erbjudes en lön, som är lägre än den han tidigare haft. Såsom angivits på s. 8 i utskottets utlåtande har han tidigare uppburit lön med 4 800 + 1 200 + 420 kronor eller alltså sammanlagt 6 420 kronor. Härutöver har han från föreningen Sveriges sjöfartsmuseum i Stockholm uppburit 1 200 kronor. Det har nu ansetts att man vid bedömandet av hans lönegradsplacering icke lämpligen borde taga hänsyn till sådana arvoden, som han uppburit från enskilt håll. Man har alltså endast räknat med vad han uppburit i sin tjänst som konservator vid museet. Från museets tjänstemän har upplysts, att det icke synes möta något hinder för honom att ha dessa enskilda uppdrag även i fortsättningen, trots att han nu blir lönegradsplacerad. När han nu placeras i 15 lönegraden, får han en månadsinkomst av 553 kronor 30 öre och en årsinkomst av 6 639 kronor 60 öre, vilket i förhållande till hans tidigare ordinarie årsinkomst vid museet, 6 420 kronor, innebär en höjning med 220 kronor. Det är vidare att märka, att han utöver arbetet för föreningen Sveriges sjöfartsmuseums räkning haft diverse uppdrag, såsom restaurering av modellskepp för olika kyrkors räkning och andra dylika privatuppdrag. Det finns, som jag

Anslag till statens sjöhistoriska museum. (Forts.)
sade, inte någon anledning, varför han inte skulle kunna behålla dessa privata uppdrag. Genom att han nu blir lönegradsplacerad får han dels sina pensionsförhållanden ordnade, vilket ju måste vara värt en hel del, och dels kan han räkna med att bli uppflyttad i högre löneklass. Efter 3 år får han en löneökning av 360 kronor, vilket upprepas tre gånger, så att han kommer upp till en slutlön av 8 400 kronor inklusive rörligt tillägg och kristillägg. Har han då fortfarande möjlighet att förtjäna dessa extra 1 200 kronor och dessutom utföra en del andra privata uppdrag, får han ju ett betydande tillskott till sin lön.

Jag skulle därför inte tänka mig att det blir någon svårighet att få honom att stanna kvar i befattningen. Avdelningen har gjort sig ganska noggrant underrättad i frågan. Vederbörande konservator själv har haft ett samtal med avdelningens ordförande, därvid de förhållanden jag nu omnämnt kommit fram. Likaså har museichefen Albe yttrat sig, och han för sin del har inte kunnat annat än tillstyrka Kungl. Maj:ts förslag. Man är ju inom ett riksdagsutskott knappast pigg på att mot Kungl. Maj:ts förslag vidtaga lönegradsuppflyttningar. Då vi dessutom funnit, att det icke sker någon orättvisa mot denne befattningshavare, har avdelningen — och sedermera utskottet — ansett att Kungl. Maj:ts förslag innebär en lämplig lönesättning.

Med stöd av vad jag nu anfört ber jag, herr talman, att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr **Ericsson, Carl Eric:** Herr talman! Jag förstår mycket väl att statsutskottet intagit den ställning i denna fråga som det gjort. Med hänsyn till de av herr Mannerskantz anförda skälen har utskottet knappast kunnat göra annat. Jag är dock inte alldeles säker på att konservatorn kan räkna med att i fortsättningen komma i åtnjutande av de förmåner vid sidan av sin lön, som han tidigare haft. Jag vet inte om det är riktigt, men under utredningen framhölls det från sakkunnigt håll, att det inte var tillåtet för konservatorn att bibehålla privatuppdragen, sedan han blivit lönegradsplacerad. Han kunde ha dem såsom arvodist, men som statsanställd skulle han som regel inte kunna ha sådana privatuppdrag. Jag tror därför, att det skäl varpå utskottet bygger sitt ståndpunktstagande kanske inte är så alldeles välgrundat.

Överläggningen ansågs härmed slutad, varefter herr talmannen yttrade, att därunder yrkats dels att vad utskottet i det nu ifrågavarande utlåtandet hemställt skulle bifallas, dels ock, av herr *Ericsson, Carl Eric*, att utskottets hemställan skulle bifallas med den ändring, att konservatorstjänsten vid statens sjöhistoriska museum placerades i lönegraden Eo 17.

Sedermera gjorde herr talmannen propositioner enligt dessa båda yrkanden och förklarade sig finna propositionen på bifall till utskottets hemställan vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Ericsson, Carl Eric*, begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en så lydande omröstningsproposition:

Den, som bifaller vad statsutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 82, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, bifalles herr Carl Eric Ericssons under överläggningen gjorda yrkande.

Anslag till statens sjöhistoriska museum. (Forts.)

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo upplästs, verkställdes omröstningen på det sätt, att efter särskilda uppmaningar av herr talmannen först de ledamöter, som ville rösta för ja-propositionen, och därefter de ledamöter, som ville rösta för nej-propositionen, reste sig från sina platser; och befanns därvid, att flertalet röstade för ja-propositionen.

Föredrogos ånyo statsutskottets utlåtanden:

nr 83, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1945/46 till viss maskinanskaffning för flygtekniska försöksanstalten m. m.;

nr 84, i anledning av Kungl. Maj:ts framställningar angående anslag för budgetåret 1945/46 till avlöningar vid karolinska mediko-kirurgiska institutet;

nr 85, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ytterligare utgifter å tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1944/45, i vad propositionen avser ecklesiastikdepartementets verksamhetsområde;

nr 86, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ytterligare utgifter å tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1944/45, i vad propositionen avser folkhushållningsdepartementets verksamhetsområde; samt

nr 87, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till vissa omkostnader för Svenska gengasaktiebolagets verksamhet.

Vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt bifölls.

Ang. statsbidrag till hem för kroniskt sjuka.

Föredrogs ånyo statsutskottets utlåtande nr 88, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående statsbidrag till hem för kroniskt sjuka jämte i ämnet väckt motion.

I en till riksdagen avlåten proposition, nr 113, hade Kungl. Maj:t, under åberopande av bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över socialärenden för den 16 februari 1945, föreslagit riksdagen att ej mindre godkänna de ändrade grunder för statsbidrag till hem för kroniskt sjuka, som av departementschefen förordats, att tillämpas från och med den 1 juli 1945, än även å driftbudgeten under femte huvudtiteln för budgetåret 1945/46 anvisa dels till Bidrag till uppförande m. m. av hem för kroniskt sjuka ett reservationsanslag av 400 000 kronor, dels ock till Bidrag till driften av hem för kroniskt sjuka ett förslagsanslag av 1 675 000 kronor.

I samband med Kungl. Maj:ts förslag hade utskottet till behandling förehaft en inom första kammaren av herr *G. W. Källman* väckt motion (I: 310), vari hemställts, att riksdagen måtte besluta, att driftbidrag för vård av kroniskt sjuka skulle utgå för alla å dylika hem intagna sjuka.

Utskottet hade i det nu föredragna utlåtandet på anförda skäl hemställt,

I. att riksdagen måtte med bifall till Kungl. Maj:ts förslag

A. godkänna de ändrade grunder för statsbidrag till hem för kroniskt sjuka, som förordats i statsrådsprotokollet över socialärenden för den 16 februari 1945, att tillämpas från och med den 1 juli 1945.

B. under femte huvudtiteln för budgetåret 1945/46 anvisa

a) till Bidrag till uppförande m. m. av hem för kroniskt sjuka ett reservationsanslag av 400 000 kronor,

b) till Bidrag till driften av hem för kroniskt sjuka ett förslagsanslag av 1 675 000 kronor,

II. att motionen I: 310 ej måtte av riksdagen bifallas.

Ang. statsbidrag till hem för kroniskt sjuka. (Forts.)

Reservation hade anmälts av herr *Bernhard Nilsson*, som likväl ej antytt sin åsikt.

Herr **Nilsson, Bernhard:** Herr talman! Jag har inte för avsikt att framställa annat yrkande än om bifall till utskottets förslag. Men jag har begärt ordet för att något understryka vikten av det ärende som vi nu behandla liksom nödvändigheten av att riksdagens beslut i dag endast får bli en etapp i utvecklingen på området. Det är av vikt att regeringen så snart som möjligt framlägger ytterligare förslag i enlighet med reumatikervårdssakkunnigas riktlinjer.

Jag skall först nämna några ord om reumatikervårdssakkunnigas förslag. Detta innebär bland annat en intensifiering och förbättring av vården av kroniskt sjuka och en utbyggnad av sjukvårdsanstalterna, vilken skulle leda till en lättnad i fråga om belastningen på våra sjukhusavdelningar. Såsom de av kammarens ledamöter som ha med sjukvårdsväsendet att göra säkerligen väl känna till, är beläggningen på sjukhusen för närvarande mycket stor. Allmänheten kräver sjukhusvård i allt större omfattning. Man bör därför undersöka möjligheterna att förbilliga vården. Detta har reumatikervårdssakkunniga tänkt sig skola kunna ske genom utbyggande i väsentlig omfattning av hemmen för kroniskt sjuka. Dessutom avses, att vården av reumatikerna skall förbättras i mycket hög grad. För närvarande är det så — det framgår av en av de sakkunniga verkställd utredning — att reumatikerna få alldeles för kort vårdtid. De reumatiska sjukdomarna kräva lång vårdtid. Om man skall få bestående värde av vården, måste vårdtiden tilltagas så lång, att den vårdade verkligen återgår till full hälsa. Man har då tänkt sig, att de sjuka till en början skola vårdas inom invärtesavdelningarna på lasaretten, men när det akuta stadiet är över och sjukdomen övergått till ett mera kroniskt stadium, där sjukdomsförloppet visserligen inte är alldeles gynnsamt men där man i alla fall inte behöver äga tillgång till alla de moderna resurser, som finnas på våra invärtesavdelningar, skulle man kunna föra över de sjuka på hem för kroniskt sjuka, trots att de icke äro i egentlig mening kroniskt sjuka. Härigenom skulle patienterna kunna få den förlängda vård, som är nödvändig för att de skola återgå till full hälsa. För övrigt förekomma på våra sjukhus en mängd fall av konvalescens, t. ex. efter en operation, där vederböranden behöver ligga kvar för att få den vård som kan beredas på en anstalt. Även sådana patienter skulle kunna läggas över på dessa hem för kroniskt sjuka, varigenom belastningen på de dyra lasarettsplatserna skulle lindras. Reumatikervårdssakkunnigas förslag går sålunda ut på att effektivisera såväl lasarettsvården som reumatikervården.

Om nu detta skall vara möjligt, krävas emellertid ändrade bestämmelser i fråga om den omfattning, enligt vilken den kroniska sjukvården får utbyggas vid de olika landstingen och städerna, och vidare fordras förhöjt statsbidrag för ändamålet. För närvarande utgår statsbidag för högst en plats per 1 000 invånare inom landstingsområde och för en plats per 2 000 invånare inom stad som ej deltager i landsting. De sakkunniga föreslå borttagande av denna begränsning, så att statsbidrag skall utgå till så stort antal platser som sjukvården kräver. I Kungl. Maj:ts förslag ha de nuvarande bestämmelserna ändrats så till vida, att statsbidrag skall utgå till $1^1/_2$ plats per 1 000 invånare inom landstingsområde och till $1^1/_2$ plats per 2 000 invånare inom stad. Nybyggnadsbidraget utgår för närvarande med maximum 1 500 kronor per plats. De sakkunniga ha föreslagit förhöjning till 3 000 kronor, medan Kungl. Maj:t stannat vid 2 000 kronor. Driftsbidraget, som för närvarande är 90 öre per dag, föreslås av de sakkunniga fördubblat till 1 krona

Ang. statsbidrag till hem för kroniskt sjuka. (Forts.)

80 öre; Kungl. Maj:t har föreslagit 1 krona 50 öre. Såväl de sakkunnigas som Kungl. Maj:ts förslag innebär, att statsbidrag icke skall utgå för andra patienter än de kroniskt sjuka. Meningen är alltså, att statsbidrag icke skall utgå till de patienter, som från lasarettens sjukvårdsavdelningar flyttas över till hemmen för kroniskt sjuka. Man har emellertid tänkt sig, att vårdtiden på hemmet för kroniskt sjuka skulle få räknas i följd med vårdtiden i övrigt så att i den mån reduktion av dagkostnaden äger rum efter ett visst antal dagar, skulle sådan reduktion få äga rum även när vederbörande flyttat över till ett hem för kroniskt sjuka. Härigenom skulle vårdkostnaden för långliggare, såvitt angår den reguljära sjukvården, bli ganska billig. Enligt Kungl. Maj:ts förslag skulle medgivande lämnas till att lediga platser på dessa hem för kroniskt sjuka få tillfälligtvis beläggas med andra än kroniskt sjuka; detta medgivande skulle dock tills vidare få karaktären av ett provisorium under en tid av 3 år.

Jag är livligt övertygad om att man genom Kungl. Maj:ts förslag icke uppnår de resultat som i varje fall reumatikervårdssakkunniga avsett och ej heller de resultat som man ur rationella synpunkter bör sträva efter på detta område. Det är av utomordentlig vikt att denna vård utökas och utvecklas. Jag vill därför upprepa den förhoppning som jag uttalade i början av mitt anförande, att det nu föreliggande förslaget endast blir en etapp av kort varaktighet och att frågan på ett eller annat sätt snart åter kommer upp i riksdagen. Det är en utomordentligt viktig uppgift att rationalisera vår sjukvård och inte minst vården av våra reumatiker.

Jag har, herr talman, intet annat yrkande än om bifall till utskottets förslag.

Sedan överläggningen ansetts härmed slutad, bifölls vad utskottet i det under behandling varande utlåtandet hemställt.

Ang. kristillägg åt statliga befattningshavare m. fl.

Föredrogs ånyo statsutskottets utlåtande nr 89, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående grunder för kristillägg åt statliga befattningshavare m. fl. jämte i ämnet väckta motioner.

I en till riksdagen avlåten proposition, nr 252, hade Kungl. Maj:t, under åberopande av bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över finansärenden för den 23 mars 1945, föreslagit riksdagen att dels besluta, att kristillägg skulle utgå under tiden från och med andra kvartalet 1945 till och med andra kvartalet 1946 enligt av departementschefen angivna grunder, dels ock bemyndiga Kungl. Maj:t att utfärda erforderliga bestämmelser i ämnet.

I samband med Kungl. Maj:ts ifrågavarande förslag hade utskottet till behandling förehaft

dels två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herr *N. G. Holmberg* (I: 371) och den andra inom andra kammaren av herr *S. Persson* i Stockholm m. fl. (II: 572);

dels två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herr *R. Wagnsson* (I: 372) och den andra inom andra kammaren av herr *E. Håstad* m. fl. (II: 574);

dels ock en inom andra kammaren av herr *K. E. Hansson* i Skediga väckt motion (II: 31).

Utskottet hade i det nu ifrågavarande utlåtandet anfört:

»Medan Kungl. Maj:ts förslag innebär oförändrade grunder för kristilläggen under nästa regleringsperiod, föreslås i motionen II: 31 en sänkning av det

Ang. kristillägg åt statliga befattningshavare m. fl. (Forts.)
månatliga lönebelopp, å vilket kristillägg må beräknas, från 900 kronor till 500 kronor. I motionerna I: 371 och II: 572 yrkas i huvudsak, att kristillägg under perioden skall utgå med ett för alla löneklasser och ortsgrupper enhetligt belopp. Slutligen föreslås i motionerna I: 372 och II: 574, att den för kristilläggen gällande procentsatsen måtte höjas.

Utskottet vill i anledning av motionerna I: 371 och II: 572 ävensom motionen II: 31 erinra om riksdagens år 1942 (skr. nr 148) gjorda uttalande, att en sänkning av kristilläggsunderlagets maximibelopp borde övervägas. En dylik åtgärd finge dock enligt riksdagens mening icke givas den innebörden, att minskning inträdde i utgående löneförmåner. I anledning av ett av Kungl. Maj:t därefter framlagt förslag beslöt 1943 års riksdag, att det ytterligare kristillägg å fem procent, som skulle utgå vid indexläget 160, icke skulle beräknas å högre lönebelopp än 500 kronor för månad. Nämnda beslut erhöll förlängd giltighet vid 1944 års riksdag.

Utskottet delar motionärernas uppfattning såtillvida, att grunderna för kristilläggen icke äro fullt tillfredsställande. 1942 års riksdags uttalande i ämnet måste anses innebära ett medgivande i denna riktning, och det vid förra årets riksdag under höstsessionen meddelade beslutet angående vissa provisoriska löneförbättringar kan betraktas såsom en åtgärd till motverkande av vissa orättvisor, som äro förbundna med det sätt, varpå kristilläggens belopp bestämmes.

Med hänsyn till 1942 års riksdags uttalande i ämnet och 1943 och 1944 års riksdagars beslut anser sig utskottet icke kunna förorda en sänkning av maximiunderlaget för redan utgående kristillägg. Utskottet anser sig ej heller böra förorda, vare sig den höjning av kristilläggens procenttal, som föreslås i motionerna I: 372 och II: 574, eller den fullständiga omläggning av grunderna för kristilläggen, som föreslås i motionerna I: 371 och II: 572.

Utskottet, som alltså tillstyrker Kungl. Maj:ts förslag, får under åberopande av det anförda hemställa, att riksdagen må

a) med bifall till Kungl. Maj:ts förslag och med avslag å motionerna I: 371 och II: 572, I: 372 och II: 574 samt II: 31 besluta, att kristillägg må utgå under tiden från och med andra kvartalet 1945 till och med andra kvartalet 1946 enligt i statsrådsprotokollet över finansärenden för den 23 mars 1945 angivna grunder,

b) bemyndiga Kungl. Maj:t att utfärda erforderliga bestämmelser i ämnet.»

Enligt en vid utlåtandet avgiven reservation hade herrar *Ivar Persson, Svensson* i Grönvik och *Johansson* i Mysinge, ansett, att utskottets yttrande och hemställan bort hava följande lydelse:

»Medan Kungl. — — — belopp bestämmes.

Utskottet är ej berett tillstyrka vare sig de i motionerna I: 371 och II: 572 eller det i motionerna I: 372 och II: 574 framförda förslagen, men har funnit övervägande skäl tala för att den för en eventuell stegring i kristillägget avsedda bestämmelsen om tilläggsunderlagets maximibelopp på sätt i motionen II: 31 påyrkats utsträckes att gälla kristillägget i dess helhet. Motionen bör alltså enligt utskottets mening bifallas och kristillägg under nu ifrågavarande regleringsperiod följaktligen ej beräknas å högre månatligt lönebelopp än 500 kronor.

Under åberopande härav och med tillstyrkande av Kungl. Maj:ts förslag i övrigt får utskottet hemställa, att riksdagen må

a) i anledning av Kungl. Maj:ts förslag och med bifall till motionen II: 31 samt med avslag å motionerna I: 371 och II: 572 ävensom I: 372 och II: 574 besluta, att kristillägg må utgå under tiden från och med andra kvartalet 1945 till och med andra kvartalet 1946 enligt av utskottet angivna grunder,

b) bemyndiga Kungl. — — — i ämnet.»

Ang. kristillägg åt statliga befattningshavare m. fl. (Forts.)

Herr **Persson, Ivar:** Herr talman! Jämte två andra ledamöter i statsutskottet har jag till denna punkt fogat en reservation till förmån för motionen i andra kammaren nr 31. Det är ingalunda någon ny sak, då vi ha ansett, att kristilläggen inte borde utgå på högre lönesumma än 500 kronor per månad, och vi kunna ju säga, att detta vårt önskemål har bifallits i princip för ett par år sedan av såväl regeringen som riksdagen, i det att man har förklarat, att skulle levnadskostnaderna ytterligare stiga, så att det blir behövligt med ännu ett tillägg, skall detta inte utgå på högre lönesumma än den i motionen angivna.

Vi reservanter mena, att det nu tillämpade systemet att bevilja rörligt tilllägg och kristillägg på lönesummor intill 900 kronor per månad inte är det rättvisaste. Genom att dessa tillägg ha blivit så stora som nu sammanlagt 31 procent, har det blivit avsevärt större intervaller mellan de olika löneklasserna än vad det eljest skulle ha varit, och allra minst mena vi, att det kan vara riktigt att fortsätta med sådana inom de flesta grupperna här i landet obegränsade tillägg av denna procentuella storleksordning. Det är ju nämligen så, att de som befinna sig i högre dyrortsgrupp få ävenledes här ett tillägg, som i åtskilliga löneklasser ter sig ganska oberättigat jämfört med vad som utgår till dem som befinna sig på lägre dyrort. Och när vi i övrigt väl i det stora hela äro överens om att det för närvarande vore riktigare att i stället sammanpressa eller, som jag menar, undanröja hela vår dyrortslöneskala, så kan det ju inte vara lämpligt att här fortsätta med ett system, som ger de högre dyrorterna en bestämd och oberättigad favör.

Herr talman! Jag och mina medreservanter anse sålunda, att övervägande skäl tala för en ändring av detta tillägg, och jag vill erinra om att det ju här endast gäller kristillägget, således inte hela den del av löneförmånerna, som utgår i form av rörligt procentuellt tillägg. Jag anser därför, att reservationen innebär en större rättvisa än utskottets förslag, och ber sålunda att få yrka bifall till reservationen.

Herr **Wagnsson:** Herr talman! Statsutskottet har i likhet med finansministern inte ansett sig kunna tillstyrka någon ändring i nu gällande grunder för kristilläggen. Personalorganisationernas önskemål ha därför av honom såväl som av utskottet lämnats utan avseende. Man kan ju med hänsyn till att utskottet på denna punkt är enhälligt räkna med att riksdagen följer utskottet. Detta innebär såvitt jag förstår, att staten som arbetsgivare uppträder till och med en nyans mera bryskt än vad enskilda arbetsgivare ha gjort. De i avlöningsreglementena fixerade lönerna ha avsevärt reducerats genom penningvärdets fall. Den kontanta lönens köpkraft är i dag betydligt mindre än den var år 1939. I 1935 års serie är indextalet för innevarande kvartal 155, medan rörligt tillägg och kristillägg sammanlagt utgår med 31 procent. Med andra ord, mot 55 procent prisstegring — med år 1935 som utgångspunkt — svarar 31 procent löneökning.

Statstjänstemännen ha lojalt medverkat till de nuvarande lönebestämmelserna för att hindra en fortsatt inflation. Då emellertid enligt gjorda undersökningar numera flertalet andra grupper fått en bättre kompensation än statstjänstemännen fått, bortfaller den väsentliga förutsättningen för statstjänstemännens medverkan till den kraftiga underkompensationen. I en motion, som jag har väckt i första kammaren och som har väckts i andra kammaren av herr Håstad, har påvisats, att kompensationen för andra grupper är väsentligt förmånligare än för statstjänstemännen. Jag skall inte trötta med att här återge siffror, utan hänvisar till det material, som finnes i motionen. Jag vill bara framhålla, att den jämförelse, som där göres mellan statstjänstemän, in-

Ang. kristillägg åt statliga befattningshavare m. fl. (Forts.)

dustriarbetare och förvaltningspersonal i enskild tjänst — teknisk personal, såsom ingenjörer, samt kontorspersonal och butikspersonal — på alla punkter visar, att *statens befattningshavare ha sämre kompensation än andra grupper. Detta förhållande blir, mina herrar, i längden ohållbart. Det kommer att uppväcka ett starkt missnöje i vida grupper inom samhället,* och jag beklagar livligt, att inte finansministern eller regeringen i dess helhet velat medverka till ett beslut i gynnsammare riktning.

Nu har statsutskottet liksom reservanterna här intagit en ståndpunkt, som enligt mitt bedömande är principiellt oriktig. Det är den ståndpunkt, som den föregående ärade talaren, min vän herr Persson, här nyss förfäktade. Utgångspunkten för denna ståndpunkt är, att kristilläggen äro att anse såsom någon hjälp i ett nödläge. Under sådana förhållanden är naturligtvis ingenting att invända mot den framförda principen, åtminstone inom vissa gränser, och de provisoriska tillägg, som riksdagen beslöt i höstas, fingo ju också denna karaktär.

Men kristilläggen måste även, som jag ser det, avse att låta lönerna behålla något mera av sitt realvärde. Om principen skall tillämpas annat än under en mycket kort tid eller i ett svårt läge, så innebär det faktiskt — jag tror det är obestridligt — att grunderna för det gällande lönesystemet helt och hållet sönderbrytas. Det innebär en nivellering, som man inte utan vissa risker kan genomföra. Jag beklagar livligt, att statsutskottet enhälligt anslutit sig till denna principiella ståndpunkt. Jag vill i varje fall begagna detta tillfälle för att inlägga en gensaga däremot.

För min del finner jag det synnerligen önskvärt, om *finansministern ville snarast möjligt låta igångsätta en utredning om en allmän löneregleringen.* Därvid borde frågorna rörande kristillägg, provisoriskt tillägg och rörligt tillägg ses i ett sammanhang. Under alla förhållanden blir det ur statsmakternas synpunkt ett ohållbart läge, om man år efter år skjuter ifrån sig denna fråga utan att visa något verkligt tillmötesgående.

Jag har, herr talman, inte något yrkande.

Häri instämde herr *Siljeström.*

Herr förste vice talmannen, som för en stund övertagit ledningen av kammarens förhandlingar, tillkännagav, att anslag utfärdats till sammanträdets fortsättande kl. 7.30 eftermiddagen.

Herr **Holmberg:** Herr talman! I en föreliggande motion har jag framställt ett förslag, som syftar till att upphäva de uppenbara orättvisor, som komma till uttryck i nu gällande grunder för kristilläggen. För närvarande är det ju så, att ju mindre lön en i statens tjänst anställd uppbär och ju större till följd därav hans behov av kompensation för levnadskostnadernas stegring är, desto mindre blir den kompensation, som han erhåller. En befattningshavare exempelvis i löneklass g i dyrortsgrupp A har per månad 124 kronor i grundlön, vartill kommer 18 kronor 60 öre i rörligt tillägg och ovanpå det 19 kronor 85 öre i kristillägg. En befattningshavare med 273 kronor i grundlön har 40 kronor 95 öre i rörligt tillägg och 43 kronor 70 öre i kristillägg. En statstjänsteman med 917 kronor i grundlön däremot har ett rörligt tillägg, som enbart det är större än hela grundlönen för den först nämnde befattningshavaren i löneklass g i dyrortsgrupp A, och han har slutligen också ett kristillägg på 144 kronor, som alltså är 20 kronor större än grundlönen för samme befattningshavare. Det må nu vara herr Wagnsson obetaget att tycka, att detta system borde förändras därhän, att kristilläggen för de högst avlönade befattningshavarna skulle bli ännu större än de för närvarande äro och att man skulle upphäva den nuvaran-

Ang. kristillägg åt statliga befattningshavare m. fl. (Forts.)

de högsta gränsen för kristilläggen, som är 144 kronor, och låta dem utgå procentuellt även på de allra högsta lönerna. Jag kan emellertid icke se någon rättvisa eller rimlighet i ett sådant system. I den motion, som jag har framfört i frågan, har jag föreslagit, att man skall flytta kristilläggens nuvarande maximigräns nedåt ifrån 144 till 96 kronor och vidare göra dem lika stora för alla löneklasser och alla dyrortsgrupper.

Statsmakterna ha ju genom fjolårets beslut om de provisoriska tillägg, som då beviljades några av de lägsta löneklasserna och som ingalunda upphävde de orättvisor, som jag här har berört, intagit den ställningen, att tilläggen böra vara lika i samtliga dyrortsgrupper, och alltså slagit in på vägen att utjämna den nuvarande skillnaden mellan dyrortsgrupperna. När vi nu i motioner här och i andra kammaren yrka, att man skall förfara på samma sätt beträffande kristilläggen, d. v. s. att de skola bli lika stora inom alla dyrortsgrupper, är det alltså inte någon ny princip vi hävda. Förslaget går ju endast ut på att man skall fortsätta på den i fjol inslagna vägen, vilket måste sägas vara synnerligen motiverat med hänsyn till att skillnaden mellan dyrortsgrupperna, som redan år 1941 visade sig vara mycket ringa, sedan dess har blivit ännu mindre och nu måste anses vara praktiskt taget obefintlig.

Genom att sätta en övre gräns för kristilläggen och besluta, att de inte skulle utgå på högre belopp än 900 kronor per månad, ha statsmakterna redan hävdat den ståndpunkten, att levnadskostnadernas stegring inte står i proportion till lönens storlek och att det alltså förhåller sig på det sättet, att den som har en mycket hög lön inte behöver större belopp för att bli kompenserad för den prisstegring, som har skett under krisen, än den som har en något lägre lön. Men då måste man väl också säga, att omvänt är det på det viset, att den som har en liten lön behöver ungefär lika mycket som den som har en större lön för att bli kompenserad för prisstegringen. Då bör man lämpligen dra konsekvensen av vad man redan har gjort genom att göra klart för sig, att levnadskostnadernas stegring främst drabbar de lägsta löneklasserna.

Herr Wagnsson vill göra gällande, att det inte skulle vara på det sättet, men levnadskostnadsstegringen har ju skett framför allt genom fördyring av sådana ting som mat, kläder och skor. Allt detta är ransonerat, och en byråchef kan, förutsatt att vårt ransoneringssystem verkar som det skall göra, icke erhålla mer av dessa ting än ett stationskarlsbiträde eller vaktmästarbiträde i statens tjänst. Däremot är det ofta så, att stationskarlsbiträdet eller vaktmästarbiträdet med sin lilla lön inte har råd att tillgodogöra sig vad det statliga ransoneringssystemet tillerkänner honom i fråga om livsmedel och olika andra ransonerade varor, eftersom hans inkomst är så liten att den inte förslår till att köpa ut ransonen. Det har redan tidigare anförts i diskussionen om statstjänarnas lönefråga, att läget för de lägre löneklassernas folk är sådant att de i stor utsträckning måste ta extra arbete för att kunna existera, för att kunna betala hyra, mat och skatter, och det förhållandet består tyvärr fortfarande. Det provisoriska lönetillägg, som riksdagen på finansministerns förslag i fjol höstas beslöt lämna, var nämligen, som vi kommunister redan då framhöllo, inte stort nog för att det skulle kunna undanröja anledningen till att statstjänarna på detta sätt måste söka sin försörjning också utom och vid sidan av statstjänsten.

Det finns en möjlighet att undanröja denna anledning, nämligen genom att ändra på kristillägget i enlighet med vad vi ha föreslagit.

Herr Wagnsson anförde nyss, att det råder ett starkt missnöje på många håll med den statliga lönepolitiken gentemot de statsanställda. Jag skulle vilja understryka detta, och jag skulle vilja säga, att missnöjet är starkast och mest berättigat, när det är fråga om de lägre statstjänarna. Missnöjet hos dem har

Ang. kristillägg åt statliga befattningshavare m. fl. (Forts.)
inte sjunkit utan stegrats sedan i fjol höstas, och jag skulle, om det tillåtes mig, vilja råda kammaren att inte nonchalera detta missnöje, ty stämningen bland statstjänarna är för närvarande sådan, att en fortsatt vägran att tillgodose deras mycket berättigade krav kan komma att driva dem till aktioner, som statsmakterna, såvitt jag kan se, helst borde sträva efter att slippa undan.

Herr talman! Jag ber att med hänvisning till vad jag här har anfört få yrka bifall till den av mig i kammaren väckta motionen nr 371.

Herr **Nilsson, Bernhard:** Herr talman! Man har bara behövt avlyssna den debatt, som förekommit i denna fråga, för att få klart för sig, vilka svårigheter det möter att kunna göra jämkningar i det system, som på detta område för närvarande tillämpas.

Statsutskottet har vid behandlingen av detta ärende kommit till samma resultat som departementschefen, nämligen att man inte under nuvarande förhållanden kan göra några jämkningar däri. Det framgår ju av propositionen och även av utskottets utlåtande, att underhandlingar med personalorganisationerna ha förekommit i mars månad 1945, men Kungl. Maj:t har trots detta inte föreslagit någon ändring. Att kammaren under sådana förhållanden utan vidare skulle bifalla den ena eller andra motionen, det ena eller andra yrkandet, som kan vara föranlett av utskottets utlåtande, anser jag inte gärna vara möjligt. När andra förhållanden inträda så att bättre stabilitet kunnat vinnas i fråga om de ekonomiska förhållandena, är det uppenbart, att en revision av lönebestämmelserna måste ske antingen provisoriskt eller definitivt, men dock en revision med hänsyn till den ekonomiska utveckling, som kommer att ske i framtiden. Under nuvarande förhållanden tror jag inte att några större rubbningar i fråga om lönerna kunna komma i fråga.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr **Wagnsson:** Herr talman! Med anledning av herr Holmbergs anförande vill jag något närmare precisera mitt föregående yttrande.

Jag har utgått från, vilket de som åhört mitt förra anförande lätt nog dra sig till minnes, att staten vid fastställandet av de för statstjänsterna utgående lönerna uppgjort ett system, som i det läget ansågs svara mot vad de olika tjänsterna ansågos vara värda. Sedan har genom förhållanden, som tjänstemännen inte kunnat inverka på, penningvärdet undergått en väsentlig försämring. Detta innebär, att lönerna för samtliga tjänstemän blivit reducerade.

Vad jag nu syftar till har varit att man skulle vidtaga åtgärder, som bidroge till att återge tjänstemannalönerna deras tidigare köpkraft. Om sedan detta lönesystem i och för sig kan på en eller annan punkt anses vara av sådan beskaffenhet att det behöver justeras och att vissa av lönerna böra höjas — det är närmast det problemet, som herr Holmberg berört — är en fråga, som jag inte i detta sammanhang haft anledning att uttala mig om.

Herr **Johansson, Johan Bernhard:** Om man skulle tillmötesgå herr Wagnssons hemställan att nu göra en allmän löneregler ing och att justera lönerna uppåt i förhållande till penningvärdets fall, skulle det ju ovillkorligen dra med sig, att också prisstoppet skulle upphävas och att det s. k. pris- och lönestoppet omedelbart skulle sättas ur funktion.

Vi ha ju hittills varit ense om att man bör undvika detta och att pris- och lönestoppet så långt möjligt är bör hållas, naturligtvis med möjlighet till vissa mindre justeringar, där behov av sådana föreligga. Sådana justeringar ha också vidtagits, men när det nu påyrkas en allmän löneregler ing måste man bringa detta förhållande med pris- och lönestoppet ånyo i erinran och därjämte också

Ang. kristillägg åt statliga befattningshavare m. fl. (Forts.)

påpeka, att en allmän lönereglering icke bör företagas under en kristid. I den kristid, vari vi nu befinna oss, har detta rörliga tillägg och kristillägg sitt givna syfte, nämligen att reglera förhållanden sammanhängande med kristiden. Man kan därför icke, som herr Wagnsson här har gjort, påyrka en allmän lönereglering, utan det kravet bör man skjuta på tills det blir normala tider.

Jag har velat säga detta, för att man inte skall få den uppfattningen, att utskottet stillatigande kan vara färdigt att gå med på vilka regleringar som helst, utan att dessa måste ses i sammanhang med den ståndpunkt, som riksdagen hittills har intagit i fråga om lönepolitiken.

Jag yrkar bifall till utskottets hemställan.

Herr **Wagnsson:** Herr talman! Herr J. B. Johansson har på en väsentlig punkt missuppfattat mig. Jag har icke ifrågasatt, att nu någon lönereglering skulle genomföras. Vad jag vädjade till finansministern om var, att han skulle igångsätta förarbeten för en allmän lönereglering. Med den erfarenhet jag har av löneregleringsarbeten, vågar jag säga, att detta ingalunda innebär, att vi vare sig i år eller nästa år kunna räkna med att få denna lönereglering genomförd.

Jag vill också till herr J. B. Johansson säga, att jag, liksom han, varit en mycket varm anhängare av pris- och lönestoppet, och jag har, i den mån jag såsom representant för tjänstemännen deltagit i de förhandlingar, som inför regeringen pågått i denna fråga, understött den politik, som regeringen har fört. Vad jag nu emellertid sökt påvisa är att för den ena gruppen efter den andra bättre kompensation har genomförts än för statstjänstemännen, och att pris- och lönestoppet skulle kräva, att statstjänstemännen sattes i ett sämre läge än flertalet andra grupper av befattningshavare, har jag, herr J. B. Johansson, ganska svårt att förstå.

Herr **Holmberg:** Vad herr Wagnsson menade, behöver man väl inte sväva i tvivelsmål om, ty det står ju i herr Wagnssons motion, där det yrkas, att dyrtidstillägg skall utgå efter där angivna ändrade grunder, och tittar man efter, vilka »angivna grunder» det är, finner man, att herr Wagnsson vill, att kristilläggen skola stiga i höjden från nuvarande 16 till 24 procent av utgående löner och att, såvitt jag kan förstå herr Wagnsson rätt, den nuvarande maximigränsen för kristilläggen skall slopas och kristillägg alltså utgå på hela lönesumman.

Jag hör att herr Wagnsson säger, att det sista är fel, men man kan faktiskt inte läsa sig till något annat av vad herr Wagnsson skrivit. Herr Wagnsson borde ha skrivit, vad herr Wagnsson menade, och inte det som står i herr Wagnssons motion, ty om man läser denna, kommer man till den uppfattningen, att herr Wagnsson vill, att en befattningshavare i lägsta löneklass i Stockholm, som för närvarande har ett kristillägg av 25 kronor 90 öre, skall erhålla ett kristillägg, som i stället skall uppgå till 38 kronor 40 öre, medan en befattningshavare i exempelvis 35:e lönegruppen, som för närvarande har ett kristillägg av 144 kronor, skall få detta höjt till 290 kronor i månaden, d. v. s. han skall ha mycket mer i kristillägg än den andra stackaren har i grundlön, rörligt tillägg och kristillägg tillsammans. Det är vad herr Wagnsson förordar, och det kallar jag att försöka utvidga en redan bestående orättvisa.

Herr **Wagnsson:** Jag vill inte ta upp någon diskussion med herr Holmberg rörande de av honom senast anförda exemplen. Jag framhöll, att jag i detta sammanhang har utgått från ett bibehållande av de utgående lönernas real-

Ang. kristillägg åt statliga befattningshavare m. fl. (Forts.)

värde, och ansett, att andra problem, som ha samband med denna fråga, böra lösas tillsammans med en löneregler ing.

Jag begärde emellertid ordet för att fästa herr Holmbergs uppmärksamhet på att han inte har läst rätt innantill. I motionen säges tydligt ifrån, att jag önskar samma grunder för kristillägg som för det rörliga tillägget, d. v. s. de grunder, som också herr Holmberg varit med om — ja, herr Holmberg satt inte i riksdagen på den tiden — eller som det i alla fall icke från något partis sida och inte ens från det kommunistiska partiets sida gjorts några erinringar emot.

Efter det överläggningen förklarats härmed slutad, yttrade herr förste vice talmannen, att i avseende på det nu föredragna utlåtandet yrkats 1:o) att vad utskottet hemställt skulle bifallas; 2:o) att det förslag skulle antagas, som innefattades i den vid utlåtandet avgivna reservationen; samt 3:o), av herr *Holmberg*, att kammaren skulle bifalla motionen I: 371.

Sedermera gjorde herr förste vice talmannen propositioner enligt berörda yrkanden och förklarade sig anse propositionen på bifall till utskottets hemställan vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Holmberg* begärde votering, i anledning varav och sedan till kontraproposition därvid antagits bifall till det av honom framställda yrkandet, uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en omröstningsproposition av följande lydelse:

Den, som bifaller vad statsutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 89, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, bifalles herr Holmbergs yrkande i ämnet.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo upplästs, verkställdes till en början omröstning på det sätt, att efter särskilda uppmaningar av herr förste vice talmannen först de ledamöter, som ville rösta för ja-propositionen, och därefter de ledamöter, som ville rösta för nej-propositionen, reste sig från sina platser. Herr förste vice talmannen förklarade därpå, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för ja-propositionen.

Då emellertid herr *Holmberg* begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 96;
Nej — 9.

Därjämte hade 13 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

Herr statsrådet *Ohlin* avlämnade Kungl. Maj:ts proposition nr 275, angående godkännande av en mellan Sverige och Island träffad handelsöverenskommelse.

Vid förnyad föredragning av bevillningsutskottets betänkande nr 27, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om viss skattefrihet för av sjömän uppburen krigsriskersättning för år 1945 jämte en i ämnet väckt motion, bifölls vad utskottet i detta betänkande hemställt.

Föredrogs ånyo bevillningsutskottets betänkande nr 30, i anledning av väckta motioner om avskaffande av allmänna omsättningsskatten å färsk, frusen eller saltad fisk.

Om avskaffande av omsättningsskatten å fisk.

Till bevillningsutskottet hade hänvisats följande av utskottet till behandling i ett sammanhang upptagna motioner, nämligen:

1) de likalydande motionerna I: 174 av herr *Arrhén* och II: 280 av herr *Staxäng* m. fl., vari hemställts, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla om utredning och förslag till borttagande fortast möjligt av omsättningsskatten på sill och fisk, som i färskt, fruset eller saltat tillstånd saluförde i riket; samt

2) motionen II: 408 av herr *Hällgren* m. fl., vari hemställts, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte hemställa om utredning och förslag rörande borttagande fortast möjligt av omsättningsskatten å färsk, frusen eller saltad fisk.

Utskottet hade i det nu föreliggande betänkandet på åberopade grunder hemställt,

1) att de likalydande motionerna I: 174 av herr Arrhén och II: 280 av herr Staxäng m. fl. om avskaffande av omsättningsskatten på sill och fisk icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd; samt

2) att motionen II: 408 av herr Hällgren m. fl. om avskaffande av allmänna omsättningsskatten å färsk, frusen eller saltad fisk icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Reservation hade avgivits av herrar *Hammarlund* och *Vigelsbo*, vilka ansett, att utskottets yttrande bort hava den lydelse, reservationen visade, samt att utskottet bort hemställa, att riksdagen måtte i anledning av de likalydande motionerna I: 174 av herr Arrhén och II: 280 av herr Staxäng m. fl. samt motionen II: 408 av herr Hällgren m. fl. i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om utredning och förslag till borttagande fortast möjligt av omsättningsskatten på färsk, frusen eller saltad fisk.

Herr **Arrhén:** Herr talman! En motion av liknande innebörd som den nu behandlade väcktes även vid föregående års riksdag och blev då avstyrkt av bevillningsutskottet på huvudsakligen skattetekniska och statsfinansiella skäl. Det har emellertid under diskussionen om omsättningsskattens vara eller icke vara framhållits, att tidpunkten givetvis icke ännu är inne för att i sin helhet avskaffa omsättningsskatten och att man överhuvud taget, när det gällde att avskaffa den finge tänka sig att gå fram i etapper. Det är just denna senare synpunkt som vi motionärer i år ha tagit fasta på. Vi anse, att det skulle kunna vara möjligt vid den tidpunkt i utvecklingen under det nu pågående kriget, där vi nu befinna oss, att inleda avskaffandet av omsättningsskatten genom att, som en första etapp på den vägen, avskaffa omsättningsskatten på sill och fisk.

Jag skall icke ingå på de skäl, som i huvudsak tala härför, eftersom de torde vara kända från föregående års debatter, men jag vill dock betona, att det väsentliga synes mig vara den stora prisskillnad, som föreligger mellan tidpunkten för fiskens förande i land från fångstplatserna och till det ögonblick, då den kommer i allmänhetens händer.

Motionärerna ha funnit det oriktigt, att staten genom sin beskattning skall bidraga till att öka de omkostnader, som det här rör sig om, d. v. s. omsättningsskatten med 5,3 procent av varans värde och därutöver de 5 procenten i avgift till livsmedelskommissionen. Det kan också vara skäl att erinra om, att detaljhandlarna, som inköpa prisreglerad fisk, ha att erlägga ytterligare en avgift av 6 procent å inköpssumman, vilken de betala vid inköpen i fiskham-

Om avskaffande av omsättningsskatten å fisk. (Forts.)

nen. Motionärerna ha också pekat på, att fisk icke enbart genom dessa åtgärder utan även av andra anledningar nu för tiden är en dyr vara och inte längre en maträtt för menige man. Det är de i ekonomiskt hänseende hårdast betungade delarna av befolkningen, som äro mest intresserade av, att fisk skall kunna köpas billigt, och när man alltså kräver ett förbilligande av denna vara, så talar man i deras intresse.

Det finns också en del spörsmål, som ur fiskerinäringens synpunkt äro värda att beaktas i detta sammanhang. Sålunda befarar man, att folk skall vänja sig av med att äta fisk, och man är också orolig över en tendens, som för närvarande kan iakttagas och som går i riktning mot en minskad fiskkonsumtion. Motionärerna erinra dessutom om, att de livsmedel, som stamma från jordbruksnäringen, i mycket stor utsträckning ha undantagits från omsättningsskatt, nämligen sådana ransonerade varor som mjöl och gryn, vete, korn, råg och havre, potatis, mjölk, smör och margarin samt grädde och även ägg.

Jag har härmed, herr talman, i koncentrerad form angivit de skäl, som synas oss motionärer tala för, att man i år skulle ha kunnat på ett annat sätt än vid fjolårets riksdag ta en motion av denna art på allvar. Utskottet har emellertid av samma skäl som i fjol förklarat sig vara av en annan mening.

Emellertid har till utskottets betänkande fogats en reservation, vari det just framhålles, att fiskarena kommit i ett sämre läge än övriga livmedelsproducenter, då omsättningsskatten å fisk bibehålles och härigenom möjligheterna att kompensera fiskarena för de fördyrade driftskostnaderna minskas, samtidigt som konsumenterna måste betala ett högre pris för varan än vad som betingas av den ersättning, som fiskarena erhålla. Det kan vidare befaras, framhålles det i reservationen, att fiskerinäringen kommer att missgynnas vid övergången till normala förhållanden på livsmedelsmarknaden. Och då fisk dessutom är en nödvändighetsvara, förefaller det reservanterna vara riktigt, att den undantages från omsättningsskatt.

Detta är, som sagt, i all korthet fakta i detta mål, och jag ber, herr talman, för min del att få yrka bifall till reservationen.

Herr **Andersson, Elon:** Herr talman! De motiv, som ha anförts i motionen och som ytterligare ha utvecklats av motionären, röra sig, som kammarens ledamöter säkert funnit, inom två olika kretsar. Man motiverar denna hemställan för det första därmed, att det är önskvärt att förbilliga fisken för konsumenterna och att det är nödvändigt att så göra för att uppmuntra till ökad konsumtion av fisk, och man resonerar för det andra på det sättet, att man genom ett borttagande av omsättningsskatten skulle lätta bördorna för fiskerinäringen, eftersom man därigenom skulle ge denna näring större möjligheter att öka sin behållna inkomst.

Vad angår det första skälet, det som bl. a. rör omsättningsskattens inverkan på möjligheten att öka förbrukningen av fisk, påpekar motionären själv, att fiskkonsumtionen här i landet har i betydande grad stegrats. Det förefaller således som om omsättningsskattens tillvaro i och för sig icke skulle ha medverkat till någon sänkt fiskkonsumtion.

Möjligheterna att genom ett borttagande av omsättningsskatten ytterligare öka avsättningen av fisk förefalla också vara något problematiska — den uppfattningen får man i varje fall av de yttranden, som i anledning av motionen ha avgivits av bl. a. fiskerinäringens egna organisationer. Svenska ostkustfiskarenas centralförbund, som har yttrat sig, säger, att det synes som om en prissänkning med 5 procent på en vara, vilken redan måste räknas bland de billigaste livsmedlen, knappast skulle ha någon större betydelse ur avsättningssynpunkt, och organisationen anför sedan ett exempel, som enligt dess upp-

Om avskaffande av omsättningsskatten å fisk. (Forts.)

fattning styrker denna mening. Man talar om hurusom en av de större fiskgrossisterna i Stockholm av ostkustfiskare under juni 1944, när partihandelsnoteringen på strömming utgjorde i medeltal 60 öre per kilogram, köpte bara 17 procent mera strömming än under februari månad samma år, då partihandelsnoteringen var i medeltal 70 procent eller 42 öre per kilogram högre, och den grossisten avsatte ändå sin strömming hos detaljister, hos vilka de mindre bemedlade i stor utsträckning gjorde sina inköp. På det hållet, således hos ostskustfiskarena, har man inte fått sådana erfarenheter att ett borttagande av omsättningsskatten skulle vara ägnat att i någon större utsträckning öka konsumtionen av fisk.

Motionären anförde nu i sitt yttrande här, att fiskarena vore rädda för att folk skulle vänja sig av med att äta fisk, eftersom fisken har blivit en så dyr vara. Gentemot detta skulle jag vilja påpeka, vad livsmedelskommissionen har sagt i sitt yttrande, nämligen att detaljhandelspriserna åtminstone beträffande de vanligare fiskslagen, som hade den största betydelsen för livsmedelsförsörjningen, äro genomsnittligt lägre än tidigare under kristiden. Tendensen har således mera gått mot ett förbilligande än mot ett fördyrande.

Motionären påpekade i sitt anförande också den ur fiskerinäringens synpunkt ganska ledsamma omständigheten, att skillnaden i priset för fisk är så avsevärd mellan den tidpunkt, då fisken föres i hamn, och den tidpunkt, då den når konsumenten. I det fallet finns det i det yttrande, som är avgivet av Svenska västkustfiskarenas centralförbund, en exemplifiering, som till fullo styrker motionärens påpekande. Där säges det, att de priser, som betalas till fiskarena, i jämförelse med detaljhandelspriserna äro ganska låga. För vitling fingo fiskarena vid det tillfälle, då denna redogörelse avgavs, 60 öre per kilogram, medan den i detaljhandeln kostade 1:10; för torsk voro priserna respektive 80 öre och 1:30 och för kolja respektive 90 öre och 1:50. Det är uppenbart att skillnaden är avsevärd, men om man undersöker i vilken mån omsättningsskattens borttagande skulle kunna utjämna denna skillnad, kommer man nog underfund med att det skulle ha en mycket obetydlig inverkan; i stället för 1:10 skulle vitlingen kosta konsumenterna 1:04, det vill säga att på en prisskillnad av 50 öre skulle uppstå en sänkning av konsumentpriset med 6 öre. För torsken skulle priset bli 1:23 i stället för 1:30 och för kolja 1:22 i stället för 1:50. Den omständigheten, att prisskillnaden är stor mellan den tidpunkt, då fisken föres i land, och den tidpunkt, då den når allmänheten, kan inte nämnvärt ändras genom borttagandet av omsättningsskatten utan beror på helt andra orsaker.

Det andra motivet är att man genom omsättningsskattens borttagande skulle kunna förbättra fiskerinäringens ställning genom att öka dess behållna inkomst. Det motivet slår, som kammarens ledamöter säkerligen kunna konstatera, helt och hållet ihjäl det första motivet. Om man genom borttagandet av omsättningsskatten vill förbilliga fisken för konsumenterna, kan man ju inte samtidigt låta fiskerinäringen behålla den vinst, som detta borttagande skulle medföra, för att öka sin inkomst. Antingen måste man genom omsättningsskattens borttagande göra varan billigare, eller också kan man efter borttagandet bibehålla detaljprisen men öka fiskarenas vinst, men båda dessa önskemål kan man icke uppnå på samma gång. Om borttagandet av omsättningsskatten skall komma fiskerinäringen till godo, förfaller alltså det först åberopade skälet, att man därigenom skall gagna konsumenterna. Det måste således vara klart vilket man vill, och jag har inte kunnat få någon bestämd uppfattning om vilket motiv som för motionärerna har varit det bestämmande.

När utskottet även i år har avstyrkt de motioner som ha väckts i detta ärende, har det huvudsakliga skälet emellertid varit det som tidigare har åbe-

Om avskaffande av omsättningsskatten å fisk. (Forts.)
ropats emot motioner av detta slag, nämligen att man skall taga sig i akt för att ytterligare försvåra de skattetekniska besvärligheter som de redan medgivna undantagen vålla vid omsättningsskattens tillämpning. De skattetekniska skäl, som redan från början av omsättningsskattens tillkomst talat för en så stark begränsning av undantagens antal som möjligt, äro alltjämt lika starka. Att på det sätt som här föreslås avskaffa omsättningsskatten etappvis, är naturligtvis någonting som man i och för sig kan tala om, men då uppstår ju frågan om omsättningsskatten på fisk är den som i första hand bör avskaffas. Det finns ju en hel del andra varor, både livsmedel och andra nödvändighetsvaror, som för folkhushållet och även för de mindre bemedlades hushåll ha en lika stor och säkerligen också större betydelse än de i motionen avsedda varorna. För min egen personliga del är jag emellertid rätt tveksam mot önskemålet att i nuvarande läge överhuvud taget börja resonera om ett avskaffande av omsättningsskatten etappvis, som skulle föra med sig ett ytterligare försvårande av omsättningsskatteförordningens tillämpning, då det ju finns ganska goda grunder att antaga, att inom en inte allt för långt avlägsen framtid man skall kunna på allvar taga upp frågan om vida längre gående åtgärder för omsättningsskattens avskaffande.

Jag har således den uppfattningen, att när man från bevillningsutskottets och riksdagens sida tidigare har ställt sig avvisande mot tanken att ytterligare öka antalet undantag inom omsättningsskatteförordningen, så har man ännu större skäl att göra det i dag, då det, som sagt, kan finnas möjligheter att inom en inte allt för långt avlägsen framtid börja resonera om mycket effektivare åtgärder för att lindra den beskattning det här är fråga om.

Jag har, herr talman, under behandlingen av detta ärende icke blivit övertygad om att de skäl av social och ekonomisk art som man från motionärernas sida anfört varit så bärande, att det funnits anledning tillstyrka motionerna, och jag ber därför att få hemställa om bifall till utskottets förslag.

Herr **Gustavson:** Herr talman! Det är inte länge sedan vi hade en debatt om omsättningsskattens avskaffande i sin helhet. Ungefär samma skäl som då åberopades av utskottet och andra som icke ville gå med på en utredning åberopas då det nu gäller denna lilla del av omsättningsskatten: skatten på sill och fisk. Dessutom säger utskottets ärade vice ordförande, att det skulle öka de rent tekniska svårigheterna om man undantar vissa varor från omsättningsskatt. Däremot har han i sitt anförande icke tryckt så värst mycket på de statsfinansiella betänkligheterna. Utskottet har ju talat om dem på ett ställe, där utskottet säger, att dessa beräknade 10 miljoner icke sakna betydelse för våra statsfinanser, men å andra sidan har det icke kunnat göras gällande några starkare statsfinansiella betänkligheter på grund av denna summa. Jag vill också erinra om att det finns flera andra slag av livsmedel, som ha undantagits, sedan omsättningsskatten infördes.

Utskottet säger, på ett ställe, att bland andra nackdelar skulle detta förslag också medföra, att skattefriheten komme alla till godo utan avseende på behovet. Ja, jag skulle vilja ställa en fråga: är *detta* mera osympatiskt än att en skatt lägges på alla utan hänsyn till förmågan att bära den? Det kan väl vara hugget som stucket.

När vi den 21 februari behandlade omsättningsskatten, yttrade herr Hage något som jag inte kan underlåta att citera ett par rader av. Han sade bl. a.: »Jag har fattat motionerna såsom ett försök att överväga, om man inte skulle börja med att så småningom få bort omsättningsskatten, till en början i fråga om vissa nödvändighetsvaror, som användas även av de allra fattigaste i landet, exempelvis folkpensionärerna.» Då fick herr Hage av utskottets vice

Om avskaffande av omsättningsskatten å fisk. (Forts.)

ordförande det rådet att komma igen om en tid, när vi komme att behandla en fråga som gäller avskaffande av omsättningsskatten på vissa livsmedel. Därför avvaktar jag med ett visst intresse, vad denne varme förespråkare för småfolket och de fattiga här i landet, som herr Hage obestridligen är, kommer att säga här i dag. Det finns, som herr Elon Andersson nämnde, nu ett tillfälle att föra dessa människors talan i denna kammare. Man kan väl inte komma ifrån att fisk är ett livsmedel som i mycket stor utsträckning användes av de allra fattigaste i detta land.

Det har också sagts, att omsättningsskatten skulle kunna minska konsumtionen på fisk, och det torde vara obestridligt, att då vi nu efter allt att döma närma oss fredliga och normala förhållanden och som en given följd därav tillgången på livsmedel kommer att bli rikligare, kommer konsumtionen av fisk att gå ned, i synnerhet som denna vara för närvarande ingalunda kan sägas vara så särskilt billig i inköp.

Frågan har ju här utvecklats mera ingående av motionären, herr Arrhén, och jag skall därför inte upptaga tiden längre. Jag bara konstaterar med tillfredsställelse, att åtminstone två ledamöter av utskottet ha visat förståelse för denna sak, och dessa två ledamöter äro från det håll, som hela tiden konsekvent och målmedvetet arbetat för att få denna synnerligen osympatiska och orättvisa skattebörda avskaffad. Visserligen hade vi inte tänkt, att vi skulle komma och begära sådana här småportioner, men vi äro inte förmätna, utan vi hälsa även ett litet bidrag med största tacksamhet, och om det nu skulle kunna lyckas att gå denna visserligen mycket lilla etapp på vägen mot målet, så ställa vi oss inte avvisande.

Jag ber, herr talman, att med dessa ord få yrka bifall till den av herrar Hammarlund och Vigelsbo avgivna reservationen.

Herr **Hage:** Herr talman! Jag hade redan beslutat mig för att rösta för reservationen, och jag kan göra det så mycket hellre som även partivänner till mig i andra kammaren stå bakom den motion, vari begäres utredning och förslag rörande borttagande fortast möjligt av omsättningsskatten å färsk, frusen eller saltad fisk.

För övrigt vill jag säga, att reservationen endast går ut på en skrivelse till Kungl. Maj:t om *utredning* och förslag till borttagande av omsättningsskatten i denna del. Under denna utredning måste väl även sådana synpunkter, som man nu framfört i utskottet mot ändringen, komma under övervägande. Om det då befinnes, att det föreligger så stora svårigheter och att man icke vinner mycket på detta, så är det väl antagligt, att det inte blir något av. Men jag tror, att om man nu börjar på att plocka bort någonting av omsättningsskatten, skulle detta ändå verka uppmuntrande på en massa människor, som digna under skatterna och som principiellt ha den uppfattningen, att vi böra såvitt möjligt och i största möjliga utsträckning avskaffa de indirekta skatterna. Då det nu endast gäller en utredning, tycker jag alltså att det är rimligt, att man bifaller förslaget därom.

Från denna utgångspunkt ber jag, herr talman, att få yrka bifall till reservationen.

Herr **Arrhén:** Herr talman! Herr Elon Andersson gjorde gällande, att det skulle föreligga någon motsättning mellan en önskan att stödja producenternas intressen och en vilja att stödja konsumenternas synpunkter i detta fall. Jag kan inte förstå, att det föreligger en dylik motsättning. Skapar man ett billigare fiskpris, så stimulerar man ju därmed omsättningen, vilket ju, såvitt jag kan förstå, måste ligga i fiskarenas intresse, särskilt som det enligt det

Om avskaffande av omsättningsskatten å fisk. (Forts.)

yttrande, som inkommit från Svenska västkustfiskarnas centralförbund, föreligger ett mycket stort överskott av fångad fisk. Under fjolåret utgjorde detta överskott för makrill 8 475 000 kg, för skarpsill 1 600 000 kg och för annan fisk 2 431 000 kg, och dessa partier fingo antingen genom livsmedelskommissionens försorg saltas ned eller på annat sätt beredas, eller också fingo de användas till fiskmjöl. Detta visar, att varje åtgärd, som kan stimulera omsättningen, måste vara ägnad att väcka tillfredsställelse hos den i detta fall berörda parten.

Om det skall bli något allvar med detta tal om att man är beredd att avskaffa omsättningsskatten och att detta skall ske etappvis, så måste man väl ändå någon gång börja. Herr Elon Andersson sade visserligen, att det inte alls är säkert, att ett övervägande av problemet skulle stanna för sill och fisk, men jag skulle vilja fråga: Vad skulle man vid ett sådant bedömande annars stanna inför?

Jag tycker, liksom den föregående talaren, att det kunde vara befogat att nu taga upp detta spörsmål till allvarligt bedömande med de möjligheter, som därvidlag stå regeringen till buds, och jag ber alltså att få tillstyrka reservationen.

Herr **Andersson, Elon:** Herr talman! Det är riktigt, som herr Gustavson anmärkte, att reservanterna i utskottet höra hemma på det håll, där man konsekvent och målmedvetet arbetat för omsättningsskattens borttagande. Jag skulle bara vilja tillägga: utan att anvisa någon utväg att på annat sätt skaffa de 330 miljoner som omsättningsskatten ger. Även i det fallet har man ju varit ganska konsekvent och målmedveten.

Herr Arrhén säger att han inte kan finna någon motsättning i argumentationen för borttagande av omsättningsskatten på de varor, som vi nu resonera om. Å ena sidan säger man emellertid, att man skall ta bort omsättningsskatten för att förbilliga livsmedlen för de fattiga. Å andra sidan säger man i ett av de yttranden som avgivits av en av fiskarenas centralorganisationer: »Den viktigaste orsaken till att enligt förbundets mening omsättningsskatten på fisk borde borttagas vore emellertid, att möjlighet därigenom förelåge att kompensera fiskarena för de fördyrade driftkostnaderna utan att därför ett högre pris behövde uttagas av konsumenterna.» — Där är det således meningen, att den vinst man gör genom borttagande av omsättningsskatten icke skall komma konsumenterna till godo utan i stället fiskerinäringens män. Emot det resonemanget påpekade centrala omsättningsskattenämnden mycket riktigt, att om fiskerinäringen skulle anses vara i behov av stödjande åtgärder, torde kunna ifrågasättas, huruvida den lämpligaste formen därför vore att finna i skattefrihet för denna närings produkter. Då borde man gå den väg som riksdagen i övrigt har följt, när det har gällt att ge stöd åt särskilt betungade näringar, nämligen genom subventioner av det ena eller andra slaget.

När herr Arrhén vidare undrade, vilka andra varor som skulle kunna komma i fråga, därest man skulle taga bort omsättningsskatten etappvis, skulle jag vilja påpeka, att det fortfarande finns en del ganska viktiga livsmedel, som äro underkastade omsättningsskatt, t. ex. kött och fläsk samt hela grönsakshandeln, i den mån den sker från butik. Och om man inte vill begränsa sig till livsmedel, så kan jag erinra om att representanter för de mindre bemedlade redan från omsättningsskattens tillkomst krävde att man från omsättningsskatten skulle undantaga så betydande artiklar som t. ex. barnskor, vilka kräva mycket betydande inköpskostnader för barnrika familjer, och att det finns en hel del andra sådana varor, som i så fall kunde komma i fråga.

Jag skulle vilja erinra om ännu ett påpekande, som gjorts av centrala om-

Om avskaffande av omsättningsskatten å fisk. (Forts.)

sättningsskattenämnden. Dess huvudsakliga skäl för ett avstyrkande av motionerna var de skattetekniska svårigheter, som man därigenom skulle öka, men centrala nämnden påpekade också att den inkomstminskning som uppkommer för statsverket genom ett bifall till motionerna tydligen kommer att bli avsevärt större än den avsedda lättnaden för de mindre bemedlade. Man skulle alltså för att åstadkomma en relativt liten lättnad för de mindre bemedlade företaga en åtgärd, som kostar staten åtskilligt mera och som nödvändiggör att den därigenom uppkommande ökade bristen i budgeten får täckas på annat sätt, eventuellt genom åtgärder som komma att kosta de mindre bemedlade lika mycket som borttagandet av omsättningsskatten på dessa varor skulle innebära.

Från herr Hages synpunkter förstår jag mycket väl den ståndpunkt han intar. Den deklarerade han redan vid den debatt som tidigare förts om den allmänna omsättningsskattens avskaffande. Att jag inte kan biträda den ståndpunkten beror givetvis därpå att jag tror att den åtgärd som det här är fråga om kommer att i realiteten vara så pass betydelselös både för konsumenter och producenter, att den inte skulle motväga de skattetekniska och statsekonomiska nackdelar som den skulle medföra och att man gjorde klokare i att inrikta sig på möjligheten att diskutera borttagandet av omsättningsskatten i dess helhet än att förnöta krafterna på att diskutera dess borttagande genom så pass obetydliga etapper som det här är fråga om.

Herr **Bärg, Johan:** Herr talman! Jag är redan förekommen av utskottets vice ordförande. Jag vill bara understryka vad han sade sist, att denna metod att inleda avskaffandet av omsättningsskatten genom att taga små bitar i taget synes mig peka hän mot en ordning som för mig skulle innebära en besvikelse. Är det meningen att man skall skriva om avskaffande av skatten på sill och fisk — de ojämförligt billigaste matvarorna — utan att känna sig övertygad om att man med detta verkligen når något egentligt gagneligt resultat, och så komma ett annat år och taga en annan bit? Är det herrarnas mening, att man skall hålla på med att äta bort omsättningsskatten under ett tiotal år? Jag hade gått och hoppats här, att det otyg, som denna skatt är, skulle kunna slopas i ett hugg inom en inte allt för långt utdragen tid.

Det resultat man här syftar till synes mig icke kunna nås på denna väg, i varje fall icke i sådan utsträckning att det har någon egentlig betydelse. Så har jag resonerat, och jag har också tänkt: låt oss, som herr vice ordföranden sade, dragas med detta tills den dag kommer — jag hoppas den inte är för avlägsen — då man kan slopa hela denna skatt, som i och för sig är principvidrig och till ett omåttligt besvär och bekymmer både för dem som skola handhava försäljningen och för dem som skola sköta uppbörden. Jag kan inte finna tillräckliga skäl att börja med att nöta sig in från sidan i ett skattesystem som vi alla äro missbelåtna med men som nöden tvingat oss att taga.

Jag ber, herr talman, att få ansluta mig till utskottets hemställan.

Herr **Gustavson:** Herr talman! Herr Elon Andersson yttrade, att representanterna från mitt håll äro konsekventa i att vilja avskaffa omsättningsskatten utan att tänka på var pengarna skola tagas. Jag hoppas att herr Elon Andersson inte glömt vad han sade den 21 februari. Då vände han sig mot mig därför att jag ville avskaffa omsättningsskatten och ersätta den med en annan skatt. Nu vet jag inte vad herr Elon Andersson anser vara det riktiga. Han beskyllde mig då för en sak och i dag för en helt motsatt sak. Jag vill bara erinra om att vi då föreslogo en utredning om omsättningsskattens av-

Om avskaffande av omsättningsskatten å fisk. (Forts.)

skaffande och ersättande med andra mera rättvisa och efter försörjningsbörda och skattekraft anpassade principer.

Vidare säger herr Elon Andersson, att denna vinst genom avskaffande av omsättningsskatten på fisk icke skulle komma konsumenterna till godo, utan skulle stanna hos fiskarena såsom en kompensation för fördyrade driftkostnader. Men om nu denna omsättningsskatt på 5 procent inte kommer bort, så få väl fiskarena sina fördyrade driftkostnader i alla fall. Då kan det väl inte undgås att de få höja priset på varan, och detta få konsumenterna naturligtvis svida för. Om de slippa ett merpris på fisken, kan man väl säga att vinsten har kommit konsumenterna till godo.

Herr **Hage:** Herr talman! Om jag vore lika stor optimist som herr Bärg, d. v. s. vågade tro att *hela* omsättningsskatten ganska snart skulle borttagas, skulle jag avstå från att rösta för reservationen. Men jag tror icke, att vi kunna vänta oss ett sådant beslut. Det är enligt min mening bättre att göra något redan nu än att bara lova eller ställa i utsikt att inom en tämligen snar framtid avskaffa *hela* omsättningsskatten — ett löfte som man antagligen inte kommer att kunna förverkliga, när det blir fråga om att ordna budgeten. Jag blir säkerligen mera sannspådd än föregående talare, då jag tror, att det fullständiga avskaffandet av omsättningsskatten är något, som kommer att ligga ganska långt fram i tiden. Jag anser alltså det vara bättre att under mellantiden i varje fall söka få bort någon del av densamma.

En talare förklarade, att om vi skulle borttaga omsättningsskatten på sill och fisk, finns det ju även andra varor, på vilka omsättningsskatten borde avskaffas. Sedan gammalt har dock sill mest konsumerats av de allra fattigaste här i landet. Om omsättningsskatten på sill och fisk borttages, kommer väl detta — även om resultatet inte blir så genomgripande — att bli till fördel för de allra fattigaste grupperna i landet.

Jag har, herr talman, ingen anledning att frångå mitt yrkande, utan hemställer fortfarande om bifall till reservationen.

Herr **Linderot:** Herr talman! Jag vill deklarera, att jag kommer att stödja reservationen.

Jag begärde emellertid ordet för att inför utskottets talesman, herr Elon Andersson, påpeka att de attacker mot omsättningsskatten, som partimässigt ha gjorts från bondeförbundet och kommunisterna i riksdagen, ha åtföljts av anvisningar om hur medel skola skaffas på andra vägar. Jag vill inte att herr Elon Anderssons utsaga skall stå oemotsagd, då han påstod, att de, som ha velat slopa omsättningsskatten, icke ha kunnat anvisa andra sätt att skaffa staten behövliga medel.

Sedan skulle jag vilja instämma i herr Hages uppfattning, att om vi skola kunna komma åt denna speciellt bland de fattigare befolkningslagren synnerligen förhatliga skatt, är det nödvändigt att ta en bit i taget. Jag förstår inte, vad herr Bärg stöder sig på, när han så optimistiskt tror, att omsättningsskatten snart skall kunna helt slopas. Om han får rätt i det stycket tror jag att både herr Hage och jag komma att bli synnerligen nöjda över att ha fått fel.

Jag har velat säga dessa ord som kommentar till debatten. Jag anser, att de av herr Arrhén och andra framförda skälen äro tillräckligt starka för att kammaren borde kunna bifalla åtminstone reservationen. Då andra livsmedel äro undantagna från omsättningsskatt, måste jag verkligen fråga bevillningsutskottet, vad det kan vara för logik i att yrka avslag på det föreliggande förslaget med hänvisning till att vi inte skola söka borttaga omsättningsskatten

Om avskaffande av omsättningsskatten å fisk. (Forts.)

bit för bit. Man har ju på sätt och vis redan borttagit en bit av skatten genom att undantaga vissa livsmedel. Här gäller det också livsmedel. Det är enligt min mening en ur alla synpunkter riktig tanke att här skära bort ytterligare en bit ur omsättningsskattekomplexet för att så småningom komma till rätta med det hela.

Jag yrkar, herr talman, bifall till reservationen.

Herr **Andersson, Elon:** Herr talman! Jag är villig att medge, att herr Linderot har anvisat en väg för att täcka de inkomster, som skulle bortfalla genom omsättningsskattens borttagande. Den väg, som herr Linderot har anvisat, är uttagande av en engångsskatt på förmögenhet, som utan tvivel skulle ge ett betydande belopp på en gång, men som, om den skulle ersätta omsättningsskatten under ett flertal år, nog skulle komma att bli en ganska mager ersättning för de över 300 miljoner kronor om året som inflyta genom omsättningsskatten.

Beträffande de anvisningar, som herr Gustavson givit, bestrider jag, att vi genom att följa dem kunna tillföra statskassan de belopp, som omsättningsskatten för närvarande ger.

Herr **Arrhén:** Herr talman! Jag skulle vilja ställa in denna diskussion också i ett annat sammanhang.

Det finns en tendens inom vårt samhälle just nu att betrakta de höga skatterna som ett oundvikligt öde. Skattetrycket betraktas som något oundvikligt både nu och för överskådlig tid framåt. En dylik inställning bidrager till att konservera ett orimligt hårt skattetryck. I en åtgärd av här föreslagen natur ser jag därför en begynnande revoltvilja mot det alltför höga skattetryck, som vi för närvarande lyda under. Jag tror för min del inte, att utvecklingen kommer att bli den av herr Bärg antydda, d. v. s. att riksdagen plötsligt skulle besluta att avskaffa *hela* den allmänna omsättningsskatten. En del av omsättningsskatten kunna vi i varje fall resonera om att ha kvar, nämligen den del, som inriktar sig på ren lyxkonsumtion. Jag skulle för min del gärna vilja se en etappvis skeende reträtt från statsmakternas sida på det skatteområde, som vi här i dag diskutera.

Herr Elon Andersson sade vidare, att man med samma fog som för fisk även kunde kräva, att omsättningsskatten för kött, fläsk och grönsaker skulle avskaffas. Jag vill häremot endast erinra om att man alltid måste verkställa en avvägning. I det föreliggande materialet från utskottet har det påpekats, att nyckelprodukterna på jordbrukets område — säkerligen med all rätt — undantagits från omsättningsskatt. Det vore väl då ganska orimligt att tänka sig att en utsträckning av lättnaderna i fortsättningen främst skulle ske inom denna del av näringslivet. Det förefaller mig mera rimligt, att man närmast tar sikte på den viktiga konsumtionsvara, som fisken dock onekligen utgör.

Herr **Bärg, Johan:** Herr talman! Jag delar herr Arrhéns uppfattning att det är önskvärt att man försöker se denna fråga i sammanhang med våra skatteproblem i övrigt. Det är också orsaken till att jag står på den ståndpunkt, som jag har intagit.

Herr Hage tror — och herr Arrhén tror, och jag tror väl också, men dessutom *tycker* jag något, nämligen att det skulle vara klokt att ta upp spörsmålet i dess helhet om omsättningsskattens avskaffande i sammanhang med den framtida statsfinansieringen. Jag fruktar för min del, att vi inom en inte alltför avlägsen framtid ha att emotse ett för vårt land sämre ekonomiskt läge än vad vi för närvarande leva i. För ögonblicket går det ingen nöd på oss, även om vi

Om avskaffande av omsättningsskatten å fisk. (Forts.)
ha vissa besvärligheter, men den dagen kan komma då läget för oss blir sämre. Det skulle enligt min mening vara lyckligt, om vi kunde möta de svåra tiderna med avsevärda skatteavlastningar. Denna uppfattning leder mig fram till den inställningen, att då vi i varje fall måste bära betydande skattetungor en tid framåt — även om de nuvarande höga skatterna inte äro eviga — så böra vi icke i nuvarande läge utan att vara därtill tvingade sänka statens intäkter. Vi böra i stället bibehålla de skatteintäkter, som vi nu ha möjlighet att få in för att kunna avlasta bördan när vi känna att vi börja svikta under den. Vi äro väl alla överens om att svenska staten på något sätt måste klara av den ekonomiska belastning, som vi ha påtagit oss under de nu genomlevda krigsåren. Men detta kan icke ske vare sig genom att tro eller tycka, utan blott genom att handla. Skola vi klara av dessa förpliktelser, kräves det betydande intäktsmöjligheter. Vi ha enligt min uppfattning icke rätt att avstå från några intäktsmöjligheter, medan vi ännu kunna bära bördorna. Eftergifterna böra i stället göras när den ekonomiska depressionen sätter in och folket i mångdubbelt större måtto än för närvarande har behov av lättnader. Därmed har jag inte underskattat det ekonomiska tryck som vilar över breda samhällsskikt. Men då vi inte kunna se fram mot en bestämd ljusning i våra framtidsutsikter utan dessa snarare te sig mörka, kräver vårt ekonomiska sinne och vår omtänksamhet inför vad framtiden kan bära i sitt sköte, att vi icke i nuvarande läge utan tvingande skäl avstå från de intäkter som staten möjligen kan få. Detta utesluter dock inte, att även jag anser, att omsättningsskatten, såsom jag redan flera gånger i kammaren betecknat den, är ett otyg, som vi dock ha fått tåla.

Jag skulle, herr talman, ha önskat, att vi hade fått denna fråga insatt i detta större sammanhang. Det vore enligt min mening värt att diskutera detta problem i vidare omfattning än vad vi kunna göra när det här föreslås att skriva till Kungl. Maj:t om en bagatell.

Överläggningen ansågs härmed slutad, varefter herr talmannen i enlighet med de yrkanden, som därunder framkommit, gjorde propositioner, först på bifall till vad utskottet i det nu ifrågavarande betänkandet hemställt samt vidare på antagande av det förslag, som innefattades i den vid betänkandet avgivna reservationen; och förklarade herr talmannen, sedan han upprepat propositionen på bifall till utskottets hemställan, sig finna denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Arrhén* begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en så lydande omröstningsproposition:

Den, som bifaller vad bevillningsutskottet hemställt i sitt betänkande nr 30. röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, antages det förslag, som innefattas i den vid betänkandet avgivna reservationen.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo upplästs, verkställdes omröstningen på det sätt, att efter särskilda uppmaningar av herr talmannen först de ledamöter, som ville rösta för ja-propositionen, och därefter de ledamöter, som ville rösta för nej-propositionen, reste sig från sina platser; och befanns därvid, att flertalet röstade för ja-propositionen.

Föredrogos ånyo bevillningsutskottets betänkanden:

nr 31, i anledning av väckt motion om viss ändring i förordningen om allmän omsättningsskatt; samt

nr 32, i anledning av väckt motion om ändrade bestämmelser angående utskänkning av rusdrycker i samband med vissa föreställningar.

Vad utskottet i dessa betänkanden hemställt bifölls.

Föredrogs ånyo och företogs punktvis till avgörande bankoutskottets utlåtande nr 23, i anledning av väckta motioner angående ersättning till vissa personer i anledning av kroppskada, ådragen under militärtjänstgöring.

Punkten 1.

Om ersättning till F. W. S. Holmqvist och C. E. Olsson.

I de likalydande motionerna I: 8 och II: 18, väckta den förra av herr *Arrhén* och den senare av herr *Ljungqvist* m. fl., hade hemställts, att riksdagen ville besluta om en ersättning till frisörmästaren F. W. S. Holmqvist och nattvakten C. E. Olsson — vilka skadats under deltagande i en fälttjänstövning — med vissa av dem efter stämning å kronan begärda belopp, dock med avdrag för vad som till dem utbetalades av riksförsäkringsanstalten.

Vidare hade i de likalydande motionerna I: 35 och II: 74, väckta den förra av herr *Wagnsson* och den senare av herrar *Lundqvist* och *Nilsson* i Göteborg, hemställts, att riksdagen ville besluta om skadestånd och livräntor att tillerkännas de skadade i enlighet med deras i rättegångarna framställda yrkanden.

Utskottet hade i den nu föredragna punkten av angivna orsaker hemställt, att förevarande motioner I: 8 och II: 18 samt I: 35 och II: 74 icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Herr **Arrhén:** Herr talman! Jag har bara en liten reflexion att framföra i samband med denna punkt.

Sedan jag tagit del av utskottets handlingar, kan jag inte komma till annan uppfattning, än att utskottet säkerligen på mycket goda grunder stannat för den slutsats, som det har kommit till. När jag har gått igenom materialet, både det som föreligger här i tryck och en del annat, har jag emellertid fäst mig vid en del förhållanden. Främst har jag observerat det märkliga faktum, att det från september 1939 till slutet av år 1944 inom vår försvarsmakt har inträffat 42 500 sjukdoms- eller olycksfall, som föranlett riksförsäkringsanstalten att på det ena eller andra sättet ingripa. Samtidigt ha vi i nuvarande stund att räkna med 6 500 beredskapsinvalider. Bland allmänheten gör sig ofta den inställningen gällande, att det är ett oting, att dessa invalider för sin utkomst åtminstone delvis skola vara hänvisade till den privata hjälpverksamheten. Man anser, att staten därvidlag borde helhjärtat träda in. När jag har försökt att tänka igenom detta problem, har jag emellertid kommit till den slutsatsen, att det från statens sida icke är möjligt med annat än de generella bedömningsgrunder, som tagit sig uttryck i de försäkringsformer, som staten härvidlag anlitar. Skulle här en annan situation föreligga och staten träda in i de individuella fallen, skulle staten tvingas att genomföra en orimligt stor kontrollapparat. Av dessa motiv är det nödvändigt att bibehålla de nuvarande privata stödformerna vid sidan av de statliga.

Emellertid förefaller det mig, som om det kunde ifrågasättas, om det inte vore möjligt att i all synnerhet för de 6 500 invaliderna tänka sig ett annat

Om ersättning till F. W. S. Holmqvist och C. E. Olsson. (Forts.)
tillvägagångssätt. Detta problem är möjligen, förefaller det mig, en angelägenhet, som i framtiden kan bli föremål för statsmakternas bedömande.

Jag har, herr talman, intet yrkande.

Efter härmed slutad överläggning bifölls vad utskottet i förevarande punkt hemställt.

Punkten 2.

Utskottets hemställan bifölls.

Om ökad redovisningsskyldighet för driftföretag.

Föredrogs ånyo första lagutskottets utlåtande nr 27, i anledning av väckta motioner angående utredning om ökad offentlig redovisningsskyldighet av driftföretags ekonomiska förhållanden.

Första lagutskottet hade till behandling förehaft två inom riksdagen väckta, till lagutskott hänvisade motioner, nr 85 i första kammaren av herrar *Myrdal* och *Strand* samt 113 i andra kammaren av herr *Brandt* m. fl.. I motionerna, vilka voro likalydande, hade hemställts, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte hemställa om utredning rörande en utökad offentlig redovisning av företagens ekonomiska förhållanden.

Utskottet hade i det nu ifrågavarande utlåtandet på anförda skäl hemställt, att riksdagen i anledning av förevarande motioner, I: 85 samt II: 113, måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om utredning, huruvida och i vilken ordning en ur samhällelig synpunkt önskvärd, förbättrad kunskap om företagens ekonomiska förhållanden skulle kunna vinnas utan åsidosättande av näringslivets berättigade intressen.

Reservation hade anförts av herrar *Linnér, Siljeström, Lodenius, Gezelius* och *Werner*, vilka ansett, att utskottets utlåtande bort hava den lydelse, som i reservationen angivits, och avslutas med en hemställan, att förevarande motioner, I: 85 och II: 113, icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Herr **Linnér:** Herr talman! Syftet med den motion, som behandlas i det föreliggande utlåtandet från första lagutskottet, är alldeles klart. Motionärerna vilja med lagstiftningens hjälp förverkliga en del av arbetarrörelsens efterkrigsprogram. Detta framgår tydligt av motionen, i vilken man citerar punkt 24 i arbetarrörelsens efterkrigsprogram, där det bl. a. talas om att alla uppgifter, som behövas för att bedöma företagens prispolitik, skola bli offentliga, och där det uppställes krav på ett särskilt permanent utredningsorgan, som skall analysera de uppgifter om priser, vinster och kostnader, som bliva tillgängliga genom offentlighetsprincipens genomförande. Detta syfte framgår också ganska klart, när det i motionen åberopas ett uttalande av efterkrigsprogramkommitténs ordförande, herr finansministern, i debatten i andra kammaren i höstas när det var fråga om lönerna på den allmänna arbetsmarknaden. Finansministern yttrade där: »Man får finna sig i att samhället kräver denna rätt att bedöma saken» — d. v. s. mycket större öppenhet och kunskap om företagens ekonomiska läge och möjligheter att betala eller icke betala högre löner — »när det gäller för samhället att utöva uppgiften som ledare, när det gäller att fördela avkastningen, när det gäller att bestämma de olika intressegruppernas inkomster o. s. v.»

Man kan således säga, att syftet med motionen är ganska klart, vilket utan

Om ökad redovisningsskyldighet för driftföretag. (Forts.)

tvekan är en förtjänst hos densamma. Däremot kan jag inte säga detsamma om första lagutskottets utlåtande. Jag måste bekänna, att fastän jag har läst igenom det upprepade gånger, stannar jag i en mycket bestämd osäkerhet om vad utlåtandet innebär. Jag har för min del kommit till det resultatet, att trots den lilla brasklapp, som första lagutskottet har fogat till sin hemställan genom de sista orden »utan åsidosättande av näringslivets berättigade intressen», innebär utlåtandet en bestämd hjälp på vägen för förverkligandet av arbetarrörelsens efterkrigsprogram.

Jag skall sedan, herr talman, tillåta mig att i några punkter upptaga, vad motionen innebär, för att därigenom bättre klargöra, vad det här är fråga om.

I motionen talas det bl. a. om att en sådan ökad offentlighet åt företagens ekonomiska redovisning måste komma att verka produktivitetsbefrämjande. Man säger, att det är uppenbart, att aktieägarna i mindre effektiva företag, om de finge en offentlig redogörelse för de effektiva bolagens ställning, skulle söka sporra det egna företaget att nå samma resultat, vilket också arbetarna skulle hjälpa till med. Detta förefaller mig vara utomordentligt verklighetsfrämmande. Icke kan det vara så enkelt att få ett företag på fötter eller göra det framgångsrikt att man bara behöver få kännedom om hur ett annat företag är skött. Det är ju den personliga dugligheten, erfarenheten och initiativkraften som här spela en sådan utomordentligt avgörande roll, icke den omständigheten att man får en mer ingående kännedom om bokslut, tillgångar eller omsättning i ett annat företag. Däremot förefaller det mig, som om man här skulle komma på gränsen till vad som annars brukar kallas för illojal konkurrens.

Man fortsätter vidare med att förklara, att det skulle vara synnerligen värdefullt, om alla — förmodar jag — skulle få kännedom om företagens omsättning. Därigenom vill man bl. a. komma åt s. k. dold fondering. Man vill komma åt avskrivningar utöver den faktiska värdeminskningen och dold lagerreservering. Så vitt jag förstår, är man här inne på utomordentligt farliga vägar. Det är väl ett lyckligt förhållande, att våra företag under den nu pågående krisen icke ha gjort så, som tyvärr skedde i alltför stor utsträckning under det förra världskriget, då man laborerade med lufttillgångar och icke företog avskrivningar i erforderlig omfattning. Följden blev, att när prisfallet inträdde, stodo en mängd företagare med lager som icke voro realiserbara och tillgångar som i själva verket icke voro några tillgångar. Risken med det ingripande, som man här tänkt sig, är ju att företagen härigenom skulle kunna pressas att uppskriva sina lagervärden och t. ex. icke göra avskrivningar på driften, som nu är en mycket lämplig åtgärd i sådana fall, där det är osäkert, hur länge en anskaffning kan vara praktiskt nyttig eller icke.

Jag vet icke, vad man syftar till med detta, om man vill åstadkomma en prissänkning eller en lönehöjning. Det är kanske båda delarna, eftersom man tänker sig att dessa kunskaper skola användas av det önskade offentliga organet. Om vi ta våra jordbruksekonomiska företag, ha de, såvitt jag vet, under de senare åren målmedvetet gått in för den politiken att konsolidera sig och rationalisera driften, att koncentrera den och skaffa sig tillräckliga fonder för att möta de svårigheter som man räknar med. Jag tror också, att de som så kunnat, verkställt snabba avskrivningar. Meningen med motionen är, såvitt jag förstår, att när detta offentliga organ anser att exempelvis en mejeriförening eller en slakteriförening gör alltför stora avskrivningar, skall ett ingripande från detta organ äga rum, och sedan skulle eventuellt följden bli en prissänkning.

Man fortsätter vidare med att säga att dessa åtgärder skulle ge »ökade ga-

Om ökad redovisningsskyldighet för driftföretag. (Forts.)

rantier för en sund prisbildning». Ja, det sammanhänger just med vad jag nyss sade — jag tror att syftet just är att man på detta sätt skulle få en statlig reglering av prisbildningen.

Man har vidare uttalat i motionen, att »en förbättrad kunskap om företagens ekonomiska förhållanden skulle vara av synnerligen stort värde ur arbetsmarknadspolitisk synpunkt genom att skapa ett sakligt underlag för arbetsmarknadens avtalsförhandlingar och därigenom bidraga till ett förhindrande av arbetskonflikter».

Det är mycket svårt att förstå, vad man i själva verket menar med detta. Otvivelaktigt är det väl så, att ingen för närvarande reflekterar på någonting annat än att vi skola bibehålla de nuvarande riksavtalen. Det är säkerligen ingen, vare sig på arbetsgivar- eller arbetstagarsidan, som tänker sig möjligheten att gå tillbaka till en äldre form, så att lönerna skola bestämmas efter företagens bärkraft och efter företagens ekonomi. Då skulle de som ha oturen att arbeta vid ett svagt företag ha lägre lön, de som ha turen att arbeta vid ett starkt företag skulle däremot ha högre lön. Det strider såvitt jag vet alldeles emot den nutida lönepolitiken, och jag föreställer mig att det endast är lyckligt, att man härvidlag kommit in på helt nya linjer.

Men till vad skall då denna kännedom under avtalsförhandlingarna tjäna? Jag har verkligen inte blivit klokare genom första lagutskottets kommentar på den punkten. Utskottets uttalande är verkligen mönstergillt dunkelt. Utskottet säger, att »en sådan överenskommelse skulle kunna innebära att vid förlikningsförhandlingar antingen de statliga förlikningsmännen eller vissa förtroendemän bereddes tillgång till närmare kännedom angående produktions- och avsättningsförhållanden inom den näringsgren, varom vore fråga».

Såvitt jag har mig bekant går det ju för närvarande till på det viset, att vid dessa förhandlingar lämnas med i regel stor öppenhet upplysningar om det verkliga marknadsläget, och de parter på bägge sidor, som sitta och förhandla, ha således den kännedom, som man genom ett ömsesidigt förtroende kan erhålla. Jag hade för min del hoppats under överläggningarna i utskottet, att man skulle kunna taga upp denna tankegång och enas om att det var på den vägen man skulle gå. Men det förslaget föll mycket snabbt under bordet. I stället vill man här genom en lagstiftning — en tvångslagstiftning — ålägga företagarna att lämna uppgifter, om vilkas omfattning man icke vet någonting.

Vidare säger första lagutskottet ytterligare någonting, som jag med alldeles negativt resultat har grubblat på: »Även för andra syften än de nu avhandlade kan ifrågasättas, huruvida ej en mera vidgad kännedom om företagens produktionsförhållanden ur samhällelig synpunkt skulle i vissa fall vara till gagn. Utskottet åsyftar i detta sammanhang främst åtgärder, som erfordras för att i ett inträdande krisläge hålla produktionen i gång och därigenom bemästra en hotande arbetslöshet.»

Hur tänker sig nu första lagutskottet detta tillvägagångssätt? Tänker utskottet, om man tar ett praktiskt exempel, att ifall det skulle visa sig vara svårigheter för våra svenska pappersfabrikanter att avsätta sina produkter med de höga självkostnader, som de för närvarande ha att räkna med, så skulle, om man får kännedom om detta förhållande, från det statliga prisregleringsorganets eller eljest på något sätt från statens sida inledas en aktion för att sätta ned priserna och därigenom återställa balansen mellan försäljnings- eller avsättningspriserna och produktionskostnaderna? Jag undrar, om det är sannolikt att man kan komma fram på en sådan väg. Och i ett sådant fall som det nyss omnämnda är det väl självfallet att man icke behöver någon tvångslagstiftning, ty då kommer det givetvis att gå till på det sättet, att den fab-

Om ökad redovisningsskyldighet för driftföretag. (Forts.)

rikant, som är illa ute, kommer att lämna alla upplysningar som behövas i fullt förtroende för att därmed göra klart, att här föreligger ett produktionsstopp som beror på omöjlighet att avsätta produkterna. Å andra sidan kan det föreligga ett fall, då det i en fabrikation av inhemska produktionsvaror föreligger en överproduktion och där det gäller att bli av med denna överproduktion. Vi kunna då säga, att ett företag har god ekonomi, medan ett annat företag har dålig ekonomi — det är ju detta man får kännedom om genom första lagutskottets föreslagna tvångslagstiftning. Vad skall man då göra? Skall man, för att fabrikationen skall kunna hållas i gång, pressa arbetarna vid det företag, där ekonomien är dålig, att arbeta för lägre löner? Eller skall man pressa dem att gå med på en reducerad drift? Hur har man överhuvud taget tänkt sig att handla i ett sådant fall? Det förefaller verkligen, som om man icke tillräckligt tänkt igenom vad man här skrivit.

Det som man kan uppnå genom kännedom om företagens ekonomi, det kan man efter all sannolikhet uppnå genom en förtroendefull samverkan mellan statens organ, arbetsgivarna och arbetstagarna. Den väg, som motionen här har rekommenderat och som första lagutskottet i varje fall icke har avstyrkt, är den motsatta. Det är att man skall ställa prisbildning och löner under statliga kontrollorgan, och detta gäller givetvis också de jordbruksekonomiska företagen. Det är skäl att stryka under detta, emedan motionärerna här ha gjort en bestämd utvidgning i förhållande till förra årets ståndpunkt, då det endast gällde aktiebolagen.

Det är i detta läge av stort intresse att iakttaga, att icke endast de socialdemokratiska ledamöterna ha enat sig om utskottets utlåtande, utan även representanterna för folkpartiet. Det förefaller annars, som om denna ståndpunkt skulle bestämt strida emot vissa uttalanden i folkpartiets kanoniska skrift, Efterkrigstidens samhälle. Jag skall citera ett par satser därur. På ett ställe läser man: »Skola hela folkets krafter kunna mobiliseras, måste vi undvika tvångsorganisationer av statssocialistisk eller annan typ, som snärja den enskildes rörelsefrihet samt stäcka hans initiativförmåga och handlingskraft.» Man bör vidare ständigt beakta, att »varje inskränkning av den enskildes frihet begränsas till det minsta möjliga, samt att icke näringslivet politiseras och lägges under ledning och kontroll av en statlig byråkrati.» — Märk väl detta!

På ett annat ställe, när det är fråga om förebyggande av depression, talas om samverkan mellan stat och näringsliv; man är alltså där inne på den punkt som jag berörde i den senare delen av mitt anförande. Det heter: »Beträffande en dylik samverkan mellan stat och näringsliv bör framhävas att det inte får bli fråga om att genomföra en offentlig kontroll över de enskilda företagens investeringar» — d. v. s. man skall bland annat inte gå in på hur de sköta sina avskrivningar. — »Man bör i stället pröva friare former för den erforderliga samordningen.»

Det är svårt att tolka de sista orden på annat vis än att detta skall ske genom en förtroendefull samverkan.

Slutligen — jag skall inte citera alltför mycket — förklaras på tal om arbetet på att förebygga kriser: »Men vägen bör vara smidig samverkan, icke statlig kontroll över näringslivet.»

Ja, detta är verkligen både nyttigt och lärorikt att höra! Det är synd att lärdomen tycks ha dunstat bort.

Herr talman! Man kan fråga sig, om inte tidpunkten för detta försök att göra ett ingripande i näringslivet är alldeles särskilt illa vald. För min del tror jag, att det är mycket som talar för att vi i ekonomiskt avseende ha den svåraste tiden framför oss av denna krigsperiod. Det förefaller, som om utsikterna att importera nödvändiga råvaror vore minst sagt ovissa. Det förefaller,

Om ökad redovisningsskyldighet för driftföretag. (Forts.)

som om utsikterna att exportera vissa av våra viktigaste exportprodukter till priser, som motsvara våra produktionskostnader, likaså äro mycket ovissa. Det förefaller sannolikt, att anspråken på vårt understöd till krigshärjade länder kunna komma att överstiga vår förmåga. Och dessa anspråk bli säkerligen icke mindre genom det intryck av självbelåten och naiv vällevnad, som nu är så stark hos alla utlänningar som besöka oss. Om man ser sig om efter utvägar huru vi skola kunna genomgå dessa svårigheter, har jag för min del trott, att ett av de allra starkaste stöden för våra förhoppningar är det sunda läget inom våra företag. Våra industrier och våra banker ha icke nu, såvitt jag vet, några värdelösa tillgångar i sina portföljer. Våra jordbruksekonomiska föreningar äro konsoliderade och rationaliserade. Vi ha således bestämda och goda förutsättningar, och det skulle verkligen vara beklagligt om genom oförsiktiga och verklighetsfrämmande politiska åtgärder svårigheterna skulle ökas i ett så ömtåligt läge.

För att återgå till finansministerns yttrande, som jag började med att citera, skulle jag vilja säga, att det viktiga i detta ögonblick inte är att fördela avkastningen eller att bestämma de olika gruppernas inkomster, utan att alla hjälpas åt för att uppehålla, att förnya och att öka vår produktion. Då jag, herr talman, är övertygad om att första lagutskottets utlåtande icke har denna innebörd, ber jag att med avslag å utskottets utlåtande få yrka bifall till den vid utlåtandet fogade reservationen.

I detta anförande instämde herr *Johansson, Johan Bernhard.*

Herr **Olsson, Karl Johan:** Herr talman! Innan jag går in på själva sakfrågan skall jag tillåta mig att göra några mera allmänna reflexioner. Självfallet gör jag då inga anspråk på att föra talan för folkpartiets räkning.

Det talas i dessa dagar mycket om näringslivet. Jämt och ständigt, när det från arbetarhåll framföres något krav på större öppenhet eller större insyn i näringslivet, så kommer talet fram om att man här försöker »skada näringslivets intressen». Om man inte går så långt, att man insinuerar att vi avsiktligt skada näringslivets intressen, menar man i alla fall att den verksamhet och den politik, som bedrives från vårt håll, leder till det faktiska resultatet att näringslivet kommer att lida skada.

Detta föranleder mig, herr talman, att ställa frågan: Vad är näringslivet? Näringslivet, är det jorden och skogen och gruvorna och fabrikerna och maskinerna? Är det allenast de personer, som äga dessa naturtillgångar, är det ägarna av kapitalet, som utgöra näringslivet? Är det inte så, herr talman, att i näringslivet ingår också en faktor, som heter mänsklig arbetskraft? Denna mänskliga arbetskraft tillhandahålles av den svenske arbetaren. Den svenske arbetaren är inrättad precis som alla andra människor: han tänker och känner, han tror och hoppas, och han är intresserad av sådant som berör hans existensförhållanden. Är det då så egendomligt, om dessa människor som förse företagen med den arbetskraft, förutan vilken det inte skulle existera något näringsliv här i landet, verkligen intressera sig för vad som försiggår på det ekonomiska området? Är det så underligt att de ibland ställa anspråk på att få blicka in i detta näringsliv och försöka utöva något inflytande på detsamma? Nej, talar man om svenskt näringsliv så kan man omöjligt ställa arbetarna utanför. De äro en del av näringslivet. Det finns ingen gräns mellan näringslivet å ena sidan och den svenska arbetarklassen å den andra. Näringslivet är, om man ser saken ur mera modern synpunkt, inte till endast för att betjäna enskilda människor, som råka vara ägare av kapital i en eller annan form. Det är på detta näringsliv som vi alla skola leva, både de som äro ägare av kapi-

Om ökad redovisningsskyldighet för driftföretag. (Forts.)

tal och de som ingenting äga, både de som arbeta och de som inte arbeta. Alla vi som arbeta i det ena facket eller i det andra — allesammans äro vi beroende av detta näringsliv.

Såtillvida står näringslivet redan i samhällets tjänst. Frågan är nu om de, som äro anställda i näringslivet, och om samhället skall ha någon rätt till inblick i detta näringsliv och försöka dirigera det på något sätt. Det är strängt taget om den saken, som striden här står. Vi hävda från vårt håll den uppfattningen, att näringslivet inte kan få vara en jaktmark endast för de enskilda intressena. Näringslivet måste tjäna det hela. Och eftersom arbetarna äro en del av samhället, måste näringslivet också ta hänsyn till arbetarnas intressen.

Jag måste, herr talman, göra ytterligare en reflexion. Det finns ett ord som mycket användes i dessa tider; det är ordet »mörkläggning». Vi ha många gånger stött på detta uttryck, när det gällt politiska förhållanden. Vi ha sett hurusom det under krigstiden på det ena eller andra området har visat sig tendenser till att mörklägga större eller mindre delar av statsförvaltningen eller av händelseförloppen. Vi ha reagerat emot detta från olika håll, och vi reagera alltjämt emot det. Vi äro allesammans medvetna om att det har varit nödvändigt med en viss sekretess på dessa områden; det råder inga meningsskiljaktigheter om att det finns områden där sådan är nödvändig. Men vi äro säkerligen också allesammans medvetna om att denna rätt till sekretess har missbrukats i mycket stor utsträckning. Mot detta missbruk har det rests mycket stark opposition även från borgerligt håll.

Alla äro vi sålunda eniga om att det i fråga om det politiska livet kräves mer öppenhet och större insyn från både samhällets och folkets sida. Men det är inte alla som vilja draga konsekvenserna av sitt ståndpunktstagande, när det gäller kravet på större öppenhet. De göra halt så snart man kommer fram till det ekonomiska området. Då är det slut med alla resonemang. Det är bara på det politiska området som man kräver öppenhet — när det däremot gäller ekonomiska förhållanden ställas inga sådana krav, då anser man det rent av rimligt motarbeta alla krav på större öppenhet. Det finns anledning att fästa uppmärksamheten på denna inkonsekvens. Det finns så mycket större anledning att göra det, som den föregående talaren ansåg sig böra ge ett borgerligt broderparti en reprimand för att det här har gått socialdemokraterna till mötes och uttalat sig för en större öppenhet. Mig förefaller det ganska rimligt efter det ståndpunktstagande, som folkpartiet gjort beträffande den politiska öppenheten, att det också drives till liknande reflexioner när det gäller det ekonomiska livet. Men detta angår strängt taget inte mig, utan det får folkpartiet och högern göra upp sinsemellan.

Här föreligger nu en motion om större insyn i det ekonomiska livet. När man läser reservationen får man ingen riktig uppfattning om de meningsbrytningar, som ha gjort sig gällande i denna fråga och som alltjämt göra sig gällande. Däremot fick man nog av herr Linnérs anförande en ganska klar uppfattning om att meningsskiljaktigheterna ligga mycket djupare än man skulle tro när man läser reservationen. Reservanterna förskansa sig nämligen bakom fjolårets riksdags beslut om en ny aktiebolagslag. De anföra därvidlag två argument. Det ena är att den nya aktiebolagslagen redan i och för sig innebär ett krav från samhällets sida på större öppenhet från företagen och ökad redovisningsskyldighet. Det andra är att man inte skall gå längre nu, förrän man har sett vilka resultat den nya aktiebolagslagen får, förrän man har samlat erfarenheter av denna lags verkningar. Först då skall man börja resonera huruvida man skall kunna taga ytterligare ett steg.

Det är riktigt att den nya aktiebolagslagen ålägger företagen större offentlighet än vad den gamla aktiebolagslagen gjorde, och jag vill ingalunda un-

Om ökad redovisningsskyldighet för driftföretag. (Forts.)
derskatta de stora framsteg som denna lag innebär i jämförelse med den gamla. Det är intet tvivel om att ett betydande steg därvidlag gjordes. Jag vill dock i detta sammanhang passa på att säga, att meningarna inom det särskilda utskott, som i fjol behandlade aktiebolagslagen, voro delade. Det var alltså ingen enhällighet inom utskottet om hur långt man skulle sträcka sig i fråga om krav på offentlighet. De funnos, som ville gå längre, och jag bekänner gärna att jag hörde till dem. Det fanns också sådana, som ansågo att man inte borde gå så långt. Och så enade man sig om en kompromiss. Man sammanjämkade de olika uppfattningarna. Självklart är, det kan man förstå av den föregående talarens anförande, att de meningsskiljaktigheter, som då förekommo i det särskilda utskottet, inte bragtes ur världen genom antagandet av den nya aktiebolagslagen.

Nu föredrog herr Linnér att gå till storms emot motionen i stället för mot utskottets förslag. Det föreligger dock, som även herr Linnér måste konstatera, en viss skillnad på utformningen av motionen och utformningen av utskottsutlåtandet — helt naturligt, emedan utskottsutlåtandet är en kompromiss på samma sätt som fjolårets beslut rörande aktiebolagslagen.

Jag kan inte förstå vad de invändningar, som herr Linnér gjorde mot motionen, kunna ha för betydelse i detta sammanhang, när ingen har yrkat bifall till motionen. Man måste väl när man diskuterar denna fråga gå ut ifrån det utlåtande, som första lagutskottet har presterat. Detta utlåtande är i varje fall inte sådant, att man därur kan draga några sådana slutsatser som att de män, som stå bakom första lagutskottets utlåtande, vilja komma konsolideringsoch rationaliseringssträvandena inom industrien till livs. Det finns ingenting i detta utskottsutlåtande, som antyder att det skulle föreligga någon sådan avsikt från utskottsmajoritetens sida. Det är sålunda att slå in öppna dörrar, när man polemiserar mot en tanke, som överhuvud taget inte har föresvävat utskottet vid formuleringen av dess utlåtande.

Vidare vill jag fästa uppmärksamheten på att den fråga vi hade att behandla i fjol endast gällde aktiebolagen. Det beslutets verkningar gingo alltså inte längre än till de områden där aktiebolagsformen användes. Dagens fråga omspänner ett betydligt större område. Därför är det naturligt att man vid behandlingen av denna fråga inte känt sig bunden av det beslut, som i fjol fattades rörande ett begränsat område av det ekonomiska livet. Här gäller det alltså en större fråga, och följaktligen får väl diskussionen nu ske från något andra utgångspunkter än den diskussion som fördes inom särskilda utskottet i fjol. Jag vill dock påstå, att första lagutskottet har tagit stor hänsyn till fjolårets beslut om aktiebolagslagen. Detta framgår också för envar som noga läser igenom utskottsutlåtandet. Det torde också framgå av detta utlåtande, att här inte är fråga om att riva upp fjolårets beslut beträffande aktiebolagslagen. Vad det här är fråga om är en förutsättnigslös utredning om och på vad sätt man skall åstadkomma en större insyn i företagens ekonomi.

Det är många som tycka att detta utlåtande är för vagt. Det må vara sant att så är förhållandet — det är, som jag förut påpekat, en kompromissprodukt. Men det bör sägas att vi från vår sida inte anse oss ha någonting att frukta av en förutsättningslös utredning på detta område.

Nu frågar jag mig: var det nödvändigt att avlämna en reservation mot detta hovsamma utskottsutlåtande? Jag tycker att detta i själva verket var en tämligen överflödig åtgärd. Men jag förstår också anledningen till att man har varit så angelägen om att få denna fråga förd åt sidan i år. Den nya aktiebolagslagen träder inte i kraft förrän 1948, och det är alltså några år dit. Innan man kan få några större erfarenheter av den nya aktiebolagslagens

Om ökad redovisningsskyldighet för driftföretag. (Forts.)

verkningar måste det förflyta åtskilliga år, och man kommer sålunda in kanske på mitten av 1950-talet innan det kan bli fråga om att ens diskutera en fråga som denna. Det är självklart att det för många är en mycket skön tanke att kunna skjuta fram hela denna fråga till mitten av 1950-talet. Det skulle vara synnerligen idealiskt för dem, som inte vilja åstadkomma någonting på detta område, att på sådant sätt kunna blockera reformvägen för minst tio år framåt.

Motståndet mot det föreliggande förslaget till större insyn bottnar självfallet inte i att vi ha fått en ny aktiebolagslag. Man kan mycket tydligt utläsa av den föregående ärade talarens anförande, att det är helt andra motiv som ligga bakom. Förhållandet är väl närmast det, att den nya aktiebolagslagen har fått tjänstgöra som betäckning, när man har gått till storms mot motionärerna och första lagutskottet. I det hänseendet är den föreliggande reservationen tämligen ofullständig.

Vi kunna på vår sida inte godta den uppfattning beträffande det ekonomiska livet, som man kunde läsa ut av den föregående talarens anförande och som också kom fram i särskilda utskottet i fjol och i första lagutskottet i år. Vi ha den uppfattningen, att både arbetarna och samhället ha rätt att intressera sig för företagens ekonomi och för hela näringslivet, att de ha rätt att kräva insyn i detta näringsliv. För närvarande är emellertid företaget i stor utsträckning för arbetaren en förseglad bok. Jag vill inte påstå, att arbetarna alltid nekas insyn i ett företags affärer, och jag har all anledning att peka på detta, eftersom den föregående ärade talaren uppehöll sig vid det fallet, då ett företag går dåligt. Det händer nämligen, herr talman, att företag gå dåligt ibland, så att de bli nödsakade att vädja till arbetarna om lönesänkningar. Då äro de inte alls ovilliga att ge arbetarna inblick i sina affärer. Då går det an för arbetarna att få resonera om företagens ekonomi. Det är bara, när affärerna gå bra, som det inte angår arbetarna, hur företagen skötas. Vore det inte på tiden, att man accepterade uppfattningen, att frågan om vilka det angår hur näringslivet skötes inte är beroende av huruvida företagen gå bra eller dåligt, utan att de, som äro anställda i företagen, i båda fallen ha samma rätt till insyn?

Samhället har nu på ett par områden skaffat sig en viss insyn i företagslivet, och det påpekas ju i reservationen. Det gäller för det första taxeringsförfarandet och för det andra priskontrollen. Jag behöver kanske inte säga, att i båda dessa fall har det skett under mycket sura miner från deras sida, som nu gå till storms mot detta förslag. Det har inte varit med någon glädje utan med bävan och suckan, som man har accepterat denna större insyn från samhällets sida.

För undvikande av missförstånd vill jag dock, herr talman, säga, att jag anser det ganska naturligt, att man med en samhällsform som den nuvarande från företagarnas sida menar sig ha rätt att göra anspråk på en viss sekretess över affärerna. Jag ansluter mig alltså ingalunda till den meningen, att man i ett samhälle av det nuvarandes struktur kan åstadkomma en fullständig öppenhet i allt, som rör affärerna. I det fallet behövs inte någon polemik mot utskottets utlåtande, ty vi i majoriteten äro medvetna om att det måste finnas områden, där man inte kan låta offentligheten vara fullständig. Men en annan sak är, att vi i vissa viktiga avseenden anse, att vårt samhälle och arbetarna ha rätt att kräva större öppenhet, mera offentlighet än vad för närvarande förekommer.

Nu kommer jag, herr talman, till en annan sak. Reservationen är gemensam för högern och bondeförbundet. Jag kan inte, herr talman, underlåta att ge högerrepresentanterna i utskottet en komplimang för det skickliga sätt, på

Om ökad redovisningsskyldighet för driftföretag. (Forts.)

vilket de ha spänt bondeförbundet som parhäst vid högerns sida för det storindustriella ekipaget. Det är mycket skickligt gjort. De två partierna ha alltså skrivit ihop sig, som det heter, och det har skett på det sättet, att i reservationen har lämnats ett betydande utrymme åt ett intresse, som man har trott vara böndernas. Man har talat om de jordbruksekonomiska företagen och menat, att det skulle bli ödeläggande för dem, om det bleve större insyn i det svenska näringslivet. Herr talman! Jag har litet svårt att förstå, att Sveriges bönder skulle ha något större intresse att slå vakt om mörkläggningen på det ekonomiska området. All den erfarenhet jag har haft i umgänget med de svenska bönderna har gett mig den uppfattningen, att det förhåller sig alldeles tvärtom. Bönderna anse, att det borde vara större samhällelig insyn i näringslivet, i varje fall när det gäller storindustrien. En annan sak är, att de kanske mena, att när det gäller deras egna företag, bör det göras ett undantag.

Nu ägnas hälften av reservationen åt en utläggning kring dessa jordbruksekonomiska företag. Det tillkommer inte mig, herr talman, att döma över de motiv, som ha legat bakom bondeförbundsrepresentanternas ställningstagande. Det får bondeförbundet självt klara upp. Men jag får säga, att jag tycker, att denna överensstämmelse i uppfattning är ganska märklig. Jag kan förstå till nöds, att bondeförbundet anser, att det beträffande de jordbruksekonomiska, jordbrukskooperativa företagen inte behövs någon ökad insyn från det allmännas sida och inte heller från de anställdas. Men jag kan inte förstå den uppfattningen att dessa företag skulle lida men eller rent av gå under eller riskera att stagnera i sin utveckling, om det skulle bli lika stor insyn i dessa företag, som det skulle bli i alla andra företag här i Sverige. Ty det är ju inte meningen att ställa dessa företag i någon annan klass än de övriga. För min del kan jag, herr talman, överhuvud taget inte förstå, vad en folkrörelse — den må vara politisk eller ekonomisk — skulle ha att förlora på större öppenhet. Jag kan inte förstå, varför den skulle behöva stå i vägen för ett förverkligande av ett allmänt demokratiskt krav. Vad skulle kammarens ledamöter ha sagt, om vi socialdemokrater i utskottet hade kommit fram med det här resonemanget: »Vi äro anhängare av större öppenhet, vad gäller näringslivet i stort och åtminstone vad gäller storindustrien, men vi ha den bestämda uppfattningen, att det skall göras ett undantag för arbetarnas ekonomiska organisationer? Där får inte någon större öppenhet, någon större offentlighet förekomma.» Jag föreställer mig, att kammaren skulle ha tyckt, att det var en mycket inkonsekvent ståndpunkt, och det skulle jag själv också tycka. Jag kan överhuvud taget inte tillägna mig det resonemanget, att arbetarnas ekonomiska organisationer skulle lida någon skada av att det blir samma öppenhet för dem som för andra företag i samhället. Jag kan heller inte förstå, att det skulle verka utvecklingshämmande vare sig för den jordbrukskooperativa eller för den konsumentkooperativa rörelsen, om staten och de anställda skulle få en viss inblick i de folkliga företagens skötsel.

Herr talman! Man skall inte förebrå oss socialdemokrater för att vi vilja skada näringslivet. Man skall inte förebrå den svenska arbetarklassen för att vilja göra det. Vi känna mycket väl till den betydelse, som näringslivet har för oss allesamman. Vi äro mycket klart medvetna om att näringslivets utveckling är en förutsättning för större välstånd och höjd levnadsstandard inom samhället. Det är oss så fjärran att vilja stäcka detta näringsliv i dess utveckling, att vi tvärtom vilja främja näringslivets utveckling genom att skapa förutsättningar för större förståelse och bättre samverkan inom detsamma. Jag tror inte, herr talman, att vi äro alldeles ensamma om den uppfattningen — även om jag för tillfället frånser folkpartisterna i utskottet, vilka ju enligt

Om ökad redovisningsskyldighet för driftföretag. (Forts.)

den föregående talarens uppfattning skulle ha gjort sig skyldiga till ett brott mot den borgerliga åskådningen. Jag tror, att det även på företagarhåll finns en uppfattning, som rimmar ganska bra med den ställning, som folkpartiet har intagit i utskottet. Det finns bland näringslivets män allt fler, som börja uttala sig för att det behövs litet större öppenhet. Jag tillåter mig, herr talman, att lämna ett par små citat.

I Finanstidningen för den 21 april 1945 finns en artikel om denna sak, och ur den artikeln skall jag bara citera två satser. Där står så här: »Från politiskt arbetarhåll har krävts vidgad publicitet rörande företagens förhållanden utöver vad lagstiftningen påfordrar. Denna aktion har ju främst lönepolitisk bakgrund, men det torde icke kunna förnekas, att den i andra hänseenden är berättigad och välmotiverad.» Detta läser jag, herr talman, i Finanstidningen.

Det hölls för någon tid sedan, det var visst i februari, om jag inte minns fel, en diskussion hos Reklamförbundet i Stockholm. I denna diskussion deltog ett stort antal företagare, däribland en direktör från Göteborg. Han yttrade enligt referat i olika tidningar bland annat: »Ökad kunskap om företaget skulle stärka arbetarnas samhörighet med detta och öka deras arbetsglädje.» Och han sade någonting, som var ännu värre, herr talman. Han sade ungefär så här: 98 procent av vad som säges i det innersta direktionsrummet kan lika väl sägas öppet. Herr talman! Den företagaren var en känd och aktad högerman i Göteborg.

När jag, herr talman, tänker på dessa och andra liknande uttalanden, som numera i allt större antal förekomma från företagarhåll, måste jag ställa mig den frågan, om inte riksdagshögern nu har kommit alltför långt ut på högerkanten, om inte själva utvecklingen håller på att marschera den förbi. Det synes mig vara lämpligt, att den tar sin ställning till dessa frågor under ny omprövning.

Jag vill, herr talman, till sist säga, att de uttalanden, som jag här har citerat, och en hel del andra, som ha fällts, ha gjort ett mycket gott intryck hos den svenska arbetarklassen. De ha gett arbetarna en föreställning om att nyare och friskare vindar börja blåsa även på företagarhåll och att man där börjar få allt större förståelse för arbetarnas berättigade krav.

När jag, herr talman, nu yrkar bifall till utskottets hemställan, så gör jag det i den förhoppningen, att den debatt, som här förts, och den votering, som eventuellt förekommer efter densamma, inte skola ta bort detta goda intryck.

I herr Karl Johan Olssons yttrande instämde herrar *Sten, Näsström, Sundvik, Birger Andersson, Schlyter, Ramberg, Sandegård, Gustaf Karlsson, Sjödahl, Söderdahl, Ahlkvist* och *Herman Ericsson.*

Herr **Linnér** erhöll nu ordet för kort genmäle och yttrade: När herr Karl Johan Olsson sade, att även arbetarna tillhöra näringslivet, så instämmer jag i alla delar med honom. Jag vill bara påpeka, att jag inte använde uttrycket »näringslivet» — jag tycker, att det är ett oklart och dåligt uttryck — utan jag talade bara om företagen. Men jag har fullkomligt samma uppfattning som han, att man skall betrakta arbetarna såsom tillhörande företaget. Därom äro vi alldeles ense. Jag anser också, precis som herr Olsson, att det är något att sträva efter, någonting som vi ha kommit ett stycke på väg emot, att åtminstone en del av arbetarna intresserar sig för företagens framgång. Men detta är ju någonting helt annat än vad motionen och utskottsutlåtandet gå ut på. Vad jag försökte att få fram i utskottet var just ett uttalande om en förtroendefull samverkan mellan dessa bägge i själva den ekonomiska verksamheten samverkande parter. Men utskottet ansåg icke detta vara tillräck-

Om ökad redovisningsskyldighet för driftföretag. (Forts.)
ligt, utan utskottet ville framtvinga en lagstiftning, som skulle pressa företagen till en viss uppgiftsskyldighet.

Sedan konstaterar jag, att herr Karl Johan Olsson helt och hållet förbigick frågan om det längre bort liggande målet, nämligen att få ett statsorgan, som skall utöva priskontroll och inflytande på lönesättningen.

Talaren avbröts här av herr talmannen, som påpekade, att den i § 12 mom. 2 av kammarens ordningsstadga föreskrivna tiden för kort genmäle redan nu vore av talaren överskriden.

Herr talmannen lämnade härefter ordet till herr **von Heland**, som anförde:

Herr talman! De många motioner om utredningar rörande näringslivet, som väckts vid årets riksdag, ha tydligen tillkommit som ett led i genomförandet av arbetarrörelsens efterkrigsprogram. Socialdemokraternas strävan att realisera detta program kan inte förvåna, men vad som förvånar mig är, att just herr Myrdal väckt nu behandlade motion, eftersom jag trodde — jag erinrar om vad jag häromdagen i kammaren talade om beträffande viss organisation av den s. k. efterkrigsplaneringskommissionen — att finansministern genom tillsättandet av planeringskommissionen avsåg att skapa det utredningsinstitut, som socialdemokraterna anse sig behöva för att mer än hittills kunna få en inblick i näringslivet. Hur det är med den saken är väl emellertid onödigt att tvista om här i kammaren, det kunna vi kanske debattera i planeringskommissionen.

Beträffande sakfrågan har utskottet inte biträtt motionen, utan kommit fram med ett utredningsönskemål, som synes mig kunna ha ett visst fog för sig. Samtidigt måste jag erkänna, att reservationen är befogad. Man får inte glömma, att riksdagen tog ställning i ärendet så sent som förra året, nämligen då man beslöt en ny aktiebolagslagstiftning, som i förevarande avseende innebär väsentliga skärpningar i förhållande till nu gällande lagstiftning. Det finns alltså enligt mitt förmenande starkt fog för reservationen, och herr Olsson behöver därför inte vara så upprörd över att bondeförbundsreservanter finnas i detta ärende. Vi kunna ju åtminstone få förbehålla oss, vi bondeförbundare, att avgöra vårt ställningstagande utan herr Olssons inblandning.

Emellertid är det tydligt, att det finns ett mycket allmänt önskemål om bättre möjligheter än hittills för menige man att bedöma de olika företagens ekonomiska förhållanden. Även jag tillhör dem, som alltid hävdat värdet av stor öppenhet i balansredovisningen och i publicerade styrelseberättelser. Därför tyckte jag det var rätt egendomligt att här få höra, hur herr Linnér ville skjuta oss jordbrukare framför sig eller framför industrien i denna fråga. Det hela verkade på mig ungefär som om han menade, att det här främst gällde jordbrukarföretagen. Herr Linnér påpekade bland annat, att jordbrukarföretagen — vilket är mycket riktigt — försökt att konsolidera sig under hela den tid som de ha funnits, och han befarade, att om motionärerna finge sina önskemål igenom, skulle dessa möjligheter för jordbrukarföretagen omintetgöras. Om man nämligen fick för sig, att jordbrukarnas ekonomiska föreningar konsoliderade sig i för hastig takt — gjorde för stora avskrivningar, som herr Linnér sade — skulle det troligtvis föra med sig en prissänkning.

Det är väl givet, att varje företag försöker och även har skyldighet — det vill jag påstå — att genomföra en sund konsolidering. Det är varje företags plikt. Det skulle synas mig vara egendomligt, om någon här i kammaren ville genom bestämmelser försvåra en sådan konsolidering. Jordbrukets produktpriser — eftersom herr Linnér förde in debatten på de jordbruksekonomiska företagen — äro ju fullständigt kontrollerade av staten, och det

Om ökad redovisningsskyldighet för driftföretag. (Forts.)

är givet, att statens myndigheter ej komma att förhindra en sund konsolidering av våra företag. Det är även ett statsmakternas intresse, att jordbrukarna ha starka och välskötta ekonomiska företag. Den fara, som herr Linnér alltså här ville visa upp, kan jag inte tro på. Jag torde dock något bättre än herr Linnér ha fått en inblick i hur våra jordbrukarföretag arbeta. Det är ett faktum, att våra jordbrukarföretags priser för närvarande äro mycket starkt kontrollerade, men icke så industriföretagens. Priskontrollnämnden — det har jag påpekat tidigare — utövar icke samma övervakning av priserna, när det gäller industriföretagen som när det gäller svenskt jordbruk.

Jag har alltså den tron, att motionärerna icke så mycket tänkt på jordbrukarföretagen som på industriföretagen, och jag kan anföra en passus i en utredning, som vi fingo till planeringskommissionen, i vilken man bland annat redovisar, att en undersökning gett vid handen, att de fyra största bankernas chefer och styrelseledamöter, inalles 58 personer, år 1943 innehade 590 styrelsemandat i 394 bolag, varav 146 ordförande-, vice ordförande- eller verkställande direktörsposter. De berörda bolagen hade ett sammanlagt aktiekapital av nära 2 800 000 000 kronor, vartill kommo reservfonder på nära 600 000 000 kronor och övriga fonder på drygt 480 000 000 kronor. Jag vet inte, om det är berättigat att kritisera detta förhållande, men så mycket är ju i alla fall klart, att det är just dylika uppgifter, som ha gjort, att man inom vissa grupper har fått intresse av att utreda, huruvida detta är sunt eller icke.

Enligt min uppfattning betyda rationalisering och centralisering som regel förbilligad produktion. Säkerligen ha Sveriges dugande industrimän uträttat storverk, och den organisation, som de ha upprättat, tror jag också är utmärkt. Men om så är förhållandet, borde man ju inte visa oro inför rimliga utredningskrav. Jag kan inte se spöken på ljusa dagen. Det kan enligt mitt förmenande inte vara möjligt, att svenska folket genom onödiga bestämmelser vill riskera att skada det goda, sunda svenska näringslivet.

Som jag tidigare påpekat, har också utskottet frångått motionens önskemål. Jag vill här läsa upp, vad utskottet föreslår. Utskottet anhåller om en utredning, »huruvida och i vilken ordning en ur samhällelig synpunkt önskvärd, förbättrad kunskap om företagens ekonomiska förhållanden må kunna vinnas utan åsidosättande av näringslivets berättigade intressen». Jag kan inte förstå, att en sådan utredning är farlig för det svenska näringslivet. Tvärtom skulle kanske en sådan utredning kunna lugna den opinion, som finns inom den svenska allmänheten och som kräver att få reda på hur det egentligen är.

Då vidare det parti, som jag tillhör, är motståndare mot trustvälde och då en röstning med reservationen kanske skulle kunna missförstås, kommer jag, herr talman, att rösta med utskottet.

Herr **Gärde**: Herr talman! Herr Linnér har fört in denna debatt på det högre politiska planet, och det kan ju synas anspråksfullt av mig att vilja följa honom så högt i det blå, som han själv har svävat, utan att riskera att förlora marken under fötterna. Han har åberopat det socialdemokratiska partiets efterkrigsprogram, och han har åberopat liberalernas heliga skrift, Efterkrigstidens samhälle. Han har inte åberopat högerns program, men jag antar, att det står något även i det om denna sak. Helt säkert finns det åtskilligt av förnuft i alla program. Man får söka sanningen var man kan finna den, även om den eventuellt skulle leda till högerns program eller, som en filosof en gång sade, även om den skulle leda till helvetets portar.

Jag skall emellertid i första hand försöka klarlägga denna frågas rent sak-

Om ökad redovisningsskyldighet för driftföretag. (Forts.)

liga innebörd. Den har såvitt jag förstår i hög grad fördunklats genom herr Linnérs anförande, där han ständigt sammanblandade vad som anförts i motionen och i utskottets utlåtande. Jag vill säga, att motionen och utskottets utlåtande äro två skilda dokument, och man får göra skillnad mellan vad det ena och det andra innehåller.

Om man då studerar första lagutskottets utlåtande närmare, så finner man, att motionen innehåller en begäran om att redovisningshandlingarna för aktiebolag och andra företag skola bygga på bruttoredovisning i stället för att de nu i allt väsentligt äro grundade å nettoredovisning. Nettoredovisningen innebär, att man redovisar intäkterna först efter avdrag för alla omkostnader. Låt oss säga, att en industri har en produkt att tillverka och sälja. Då tar man nu icke omedelbart in i redovisningen själva den bruttoinkomst, som tillföres företaget genom försäljning av denna produkt, utan man drar först ifrån kostnader t. ex. för råvaror och arbete, organisation och dylikt. Man skulle alltså övergå från den nuvarande nettoredovisningsprincipen till bruttoredovisningsprincipen. Denna fråga behandlades i samband med aktiebolagslagens antagande förra året. I lagberedningens betänkande hade föreslagits en viss övergång från nettoredovisning till bruttoredovisning utan att dock ha genomförts mera konsekvent eller i större omfattning än vissa syften ansetts kräva. Då väcktes från samma håll en motion, att bruttoredovisning skulle införas även i fråga om aktiebolagens redovisningshandlingar. Denna motion avstyrktes av det särskilda utskott, som behandlade aktiebolagslagen, och utskottet anförde i detta sammanhang följande: »Väl är det riktigt, att den av motionärerna åsyftade bruttoredovisningen med därav följande större öppenhet i sin stränga tillämpning möjliggör en än klarare uppfattning om bolagens räntabilitet. Å andra sidan bör emellertid beaktas det synnerligen allvarliga men, som denna större öppenhet kan medföra med hänsyn till det oundvikliga blottställandet av fullt legitima affärshemligheter i förhållande till konkurrerande företag. Såvitt utskottet har sig bekant har icke heller någon främmande bolagslagstiftning föreskrivit redovisningsskyldighet enligt den rena bruttoredovisningens princip.» Så kommer utskottet till följande slutsats: »Utskottet finner sig följaktligen kunna i huvudsak biträda förslagets grundtanke att kräva nettoredovisning för rörelsen med specifikation allenast av vissa kostnadsposter.» Vid frågans behandling i riksdagen biträdde båda kamrarna denna utskottets ståndpunkt.

I den motion, som väckts i frågan vid detta års riksdag, beröra motionärerna först denna sak och förorda, att man principiellt skall övergå från nettoredovisning till bruttoredovisning beträffande alla företag, och de åberopa då ungefär samma skäl som förra året. På det önskemålet svarar första lagutskottet nu i sitt yttrande: »Ej heller första lagutskottet har vid sin behandling av de nu föreliggande motionerna funnit de skäl, som i motionerna anförts, böra leda till att riksdagen frångår den sålunda intagna ståndpunkten. Utskottet vill i detta sammanhang erinra om att de uppgifter, som inflyta i aktiebolagens årsredovisningshandlingar, också bliva tillgängliga för allmänheten.» Härefter omnämner utskottet, att aktiebolagens redovisningshandlingar äro offentliga handlingar. De offentliggöras också som bekant i olika publikationer.

Utskottet anser alltså i detta sammanhang att en så vidsträckt *offentlig* redovisning, som motionärerna ha påyrkat, icke är att tillråda. Såsom ytterligare skäl för att man icke bör gå denna väg säger utskottet: »I de fall, då en mera omfattande insyn i ett företags ekonomiska förhållanden ur samhällelig synpunkt ansetts påkallad, har ock denna insyn anförtrotts åt offentlig myndighet och kringgärdats med särskilda föreskrifter till skydd för företagen. Såsom exempel härå må hänvisas till lagen den 18 juni 1925 om under-

Om ökad redovisningsskyldighet för driftföretag. (Forts.)

sökning angående monopolistiska företag och sammanslutningar etc.» Enligt denna äro de företag, som avses med undersökningen, skyldiga att framlägga alla sina affärshandlingar och blotta allting, men de äro samtidigt skyddade genom sekretessbestämmelser. Dessa förhållanden få icke bringas till tredje mans kännedom. På samma sätt är det i fråga om taxeringsförfarandet. Beträffande de handlingar, som granskas av taxeringsmyndigheterna, är det också tystnadsplikt. Ett annat exempel utgör prisregleringslagen. Dess bestämmelser, som äro byggda på samma princip: då en mera omfattande insyn i ett företags ekonomi anses nödvändig får den ske, men den får ske under särskilt sekretessskydd.

Det är alltså på denna punkt en högst väsentligt annan väg, som utskottet har gått, än den motionärerna ha anvisat. När man därför från vissa håll gör gällande, att utskottet i sitt utlåtande tagit avstånd från den ståndpunkt, som riksdagen intog förra året, kan jag inte om detta påstående fälla något mildare uttryck än att det innebär ett åsidosättande av det sanningskrav, som bör utmärka en offentlig diskussion. Saken är så pass klar, att den icke gärna kan misstolkas.

Jag vill ock säga, att jag för min del inte har någon invändning att resa mot den av herr Linnér m. fl. anförda reservationen i och för sig. Vad där står ända ned till avslagsyrkandet — med undantag möjligen av någon enda sats — är fullkomligt sant, ty reservationen har till grund för sitt avslagsyrkande endast åberopat den negativa ståndpunkt, som riksdagen förra året intog till bruttoredovisning i aktiebolagen. När det gäller en offentlig bruttoredovisning har utskottet precis samma ståndpunkt som reservanterna. Skillnaden är den att utskottet icke har kunnat stanna vid denna rent formella prövning av saken utan måst gå ett steg vidare och för sig uppställa frågan: Är då en bättre samhällelig insyn i företagens ekonomiska förhållanden önskvärd eller icke? Om en sådan djupare insyn är önskvärd, få vi resonera vidare om på vilka vägar man skall gå för att vinna denna insyn.

Den första frågan, som utskottet tagit ståndpunkt till, är alltså: är det önskvärt med en vidgad samhällelig kännedom om företagens ekonomiska förhållanden? Utskottet säger i denna del — även där hänvisar utskottet till behandlingen av aktiebolagslagen vid förra årets riksdag: »Såsom första särskilda utskottet framhöll i fråga om aktiebolagen som företagsform ha de senaste årtiondenas djupgående förändringar i sociala och politiska åskådningar varit ägnade att ytterligare framhäva den viktiga funktion, som företagen ha att fylla i hela näringslivets och folkförsörjningens tjänst. Starka sociala intressen knyta sig ock till näringslivets förmåga att bereda arbetare och andra anställda en tryggad sysselsättning och förhindra uppkomsten av arbetslöshet. Samma synpunkter framfördes av lagberedningen i dess betänkande. I den förra året antagna nya aktiebolagslagen ha ock dessa synpunkter vunnit beaktande i skärpta bestämmelser angående rätt till vinstutdelning och om avsättning till reserv- och skuldregleringsfonder, allt syftande till att konsolidera företagen och därigenom skapa bättre förutsättningar för att de även under kristider må kunna uppehålla sin verksamhet.»

Om dessa uttalanden, som i stort sett äro hämtade från förra årets utskottsutlåtande angående aktiebolagslagen, voro då alla partier ense, och det torde inte vara någon i vår tid som vill göra gällande, att näringslivet som sådant är ett rent privatekonomiskt intresse för de företagare som äro sysselsatta däri. Från denna utgångspunkt kan jag ansluta mig till det resonemang, som herr Karl Johan Olsson förde. Jag tror därför att man även på industrihåll — jag vill inte säga högerhåll, utan jag säger industrihåll — är fullt medveten om företagarnas sociala och samhälleliga ansvar. Det är jag övertygad om. Det kom till uttryck icke minst vid industriförbundets årsmöte härom dagen.

Om ökad redovisningsskyldighet för driftföretag. (Forts.)

Det är så långt ifrån att denna första lagutskottets hemställan är något led i några socialiseringsträvanden, att den tvärtom bygger på den uppfattningen, att det även inom den enskilda företagsamhetens ram kan skapas tillbörlig hänsyn till samhällelig uppfattning och samhälleliga intressen. Jag tror tvärtom att de som inta en negativ ståndpunkt till detta näringslivets och företagens sociala ansvar, äro de som mest främja socialiseringstankens genomförande i framtiden. Jag tror att endast genom att näringslivet och företagen visa sig kunna tillmötesgå de intressen av social karaktär, som göra sig gällande, inom den enskilda företagsverksamhetens ram, kan man avvärja den fara, som många anse ligga i socialiseringstanken.

När man då kommer till frågan, på vilka vägar man vill vinna detta syfte, har herr Linnér framhållit, att han själv hade en känsla av förståelse för motionen men att han i utskottet förordade, att man skulle söka vinna syftet genom frivilliga förhandlingar mellan parterna. Det är just det som utskottet i första hand pekar på, då det säger: »Såsom utskottet redan framhållit måste såsom villkor för varje åtgärd i motionernas syfte uppställas, att erforderliga garantier skapas mot missbruk och skadeverkningar för näringslivet. I stor utsträckning torde, särskilt vad angår lönepolitiken, syftet kunna vinnas genom frivillig överenskommelse mellan organisationerna å arbetsmarknaden. En sådan överenskommelse skulle kunna innebära att vid förlikningsförhandlingar antingen de statliga förlikningsmännen eller vissa förtroendemän bereddes tillgång till närmare kännedom angående produktions- och avsättningsförhållanden inom den näringsgren, varom vore fråga.» Har man den uppfattningen, att man ur samhällets synpunkt har något att vinna på denna punkt, kan man emellertid inte stanna vid att parterna helt och hållet lämnas fria i detta fall. Det kan hända att samhället vill ha något att säga till om, och för det fallet säger utskottet: »För sådana fall, då denna utväg icke står öppen, bör emellertid företagens skyldighet i förevarande hänseende regleras i lag.»

Sedan herr von Heland har yttrat sig i frågan, har jag nu ingen anledning att sysselsätta mig med speciellt de delar i reservationen, som syfta på bondeförbundets ställning. Jag vill bara säga att det finns väl knappast något område av vårt näringsliv, som är underkastat en så ingående statlig kontroll som vårt jordbruk, där det hela är så gott som fullständigt prisreglerat. Därför verkar det mycket egendomligt, när man här i reservationen kommer med påståenden från bondeförbundshåll.

Det har sagts många ord om att folkpartiet har svikit sitt borgerliga anseende genom att medverka i en sådan sak som denna. Jag vill säga, att liksom när det gäller min verksamhet överhuvud taget i riksdagen talar jag i denna sak endast för mig själv. Jag har varken sneglat åt vänster eller höger, utan jag har sett rakt fram på vad saken gäller.

Herr **Siljeström**: Herr talman! Det är i många avseenden ett ganska märkligt utlåtande som ligger framför oss på bordet. Bland annat är det märkligt såtillvida, som man har svårt att tro, att det kan vara skrivet med en hand, som eljest styrs med en sådan logisk skärpa, jag skulle nästan vilja säga genialitet. När man försöker göra klart för sig, av vad anledning utskottets ärade vice ordförande, min högt värderade vän herr Gärde, lämnat ifrån sig ett utlåtande av den här beskaffenheten, kan man inte värja sig för den misstanken, att han velat någonting annat än den hemställan som är hans och utskottets.

Som redan herr Linnér påpekat, är det faktiskt så, att när man läser utskottsutlåtandet, får man den uppfattningen, att hela motiveringen går mot avslag på motionerna. Man fick den uppfattningen ytterligare bekräftad, när man hörde herr Gärdes anförande nyss. I motiveringen har utskottet tagit av-

Om ökad redovisningsskyldighet för driftföretag. (Forts.)

stånd från nästan varje förslag, som har framförts i motionerna. Men man gör en liten kovändning — jag vet inte om jag beträffande en så förnämlig sak som ett utlåtande från första lagutskottet brukar vara får använda ordet kovändning, men om man inte tar alltför illa upp, tillåter jag mig göra det. När herr Gärde har slagit ihjäl all argumentering för bifall till motionen, så slutar han i alla fall på följande sätt: »För sådana fall, då denna utväg icke står öppen, bör emellertid företagens skyldighet i förevarande hänseende regleras i lag.» Vad det är för fall, han åsyftar, är inte gott att veta. Han har tydligen från början tänkt sig, att här skall jag skriva ett utlåtande, som slår ihjäl den här motionen, men så får han plötsligt för sig, att det inte är på det sättet man skrämmer den förfärliga socialiseringen ur vägen och räddar det borgerliga samhället ur dess bekymmer, utan att man, när man har sagt hur dum motionen är, i alla fall skall ge motionärerna en liten handräckning och säga: »Vi kunna väl utreda det övriga» — och så kommer den här klämmen.

Herr Gärde har sagt, att när herr Linnér går till angrepp mot motionen, så är det inte någonting som drabbar utskottet och dess utlåtande. Motionen är ju, som herr Gärde sade, i stor utsträckning avlivad, och herr Linnérs kritik borde i stället ha riktats mot utskottets utlåtande. Om man uteslutande fäster sig vid utskottets motivering, är det nog ganska riktigt, att utskottets utlåtande och motionen äro skilda saker. Men om man läser utskottets kläm, är skillnaden inte så stor. Och det är väl dock klämmen som är det väsentliga och det som utskottet och såvitt jag förstår även herr Gärde tänker sig att Kungl. Maj:t skall ta hänsyn till. Kvar står således i alla fall det väsentliga av motionen. I motionen hemställes, »att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte hemställa om utredning rörande en utökad offentlig redovisning av företagens ekonomiska förhållanden», och i utskottsutlåtandet hemställes, »att riksdagen i anledning av förevarande motioner — — — måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om utredning huruvida och i vilken ordning en ur samhällelig synpunkt önskvärd, förbättrad kunskap om företagens ekonomiska förhållanden må kunna vinnas utan åsidosättande av näringslivets berättigade intressen». Det görs en liten reservation på slutet, men i början äro ju ordalagen nästan ordagrant desamma. Frågan är hur mycket man vågar lita på den här lilla frasen »utan åsidosättande av näringslivets berättigade intressen». Den som läser den motivering, som ligger bakom motionen — det måste jag säga, herr Gärde — kan inte sätta mycket tro till att man kommer att ta så stor hänsyn till näringslivets berättigade intressen — vad jag menar med berättigade. Ty i motionen går man ju till ganska skarpa angrepp just mot väsentliga delar av grundvalen för näringslivet. Jag hade alltså väntat mig, att utskottet med den motivering, som det har bestått utlåtandet, skulle säga att i avbidan på huruvida man inte kan få till stånd sådana frivilliga överenskommelser, som herr Gärde har hänvisat till, borde man inte företaga någon som helst åtgärd.

Men detta utlåtande är vidare märkligt därutinnan, att ett så försiktigt utskott som första lagutskottet utan vidare överger en princip, som man eljest varit mycket angelägen att i riksdagen upprätthålla, nämligen att man inte sätter i gång utredningar, innan man kunnat överblicka verkningarna av nyligen antagna lagar. Nu har visserligen herr Gärde sagt, att det här är något annat än den förra året antagna aktiebolagslagen. Det beror naturligtvis på vad man avser och hur långt man tänker sträcka sig. Läser man årets och fjolårets motioner, finner man att de äro nästan ordagrant lika. Det är bara den skillnaden, att 1945 års motion dessutom ingår i en ganska lång kritik av 1944 års särskilda utskotts utlåtande. Jag kan inte se annat än att själva motionerna äro alldeles identiska, och när jag har den meningen, att trots motiveringen utskottets utlåtande innebär precis samma sak som motionerna, må

Om ökad redovisningsskyldighet för driftföretag. (Forts.)

jag hävda den uppfattningen, även om herr Gärde anser att det inte är redbart. Jag vill hävda att det föreligger så gott som fullständig överensstämmelse.

Utlåtandet är ytterligare märkligt såtillvida, att vissa ledamöter av första särskilda utskottet vid 1944 års riksdag, vilka hade att behandla det då föreliggande förslaget till ny aktiebolagslag och som då endast i viss begränsad utsträckning biträdde motionerna och i andra delar avstyrkte dem, nu äro beredda att med frångående av sin fjolårsståndpunkt gå långt därutöver. Ja, man finner till och med att en utskottsledamot har underskrivit den föreliggande motionen. Tiden rider uppenbarligen fort. Vad som förra året ansågs vara god politik, är redan nu en förlegad ståndpunkt. Var och en, som i första särskilda utskottet deltog i behandlingen av aktiebolagslagen och de då föreliggande motionerna, vet att utskottets utlåtande var resultatet av en kompromiss. Detta har ju redan vitsordats av herr Karl Johan Olsson. Det var en kompromiss, som tillkom efter ingående förhandlingar och långa överläggningar inom en särskild delegation, som för ändamålet tillsatts inom utskottet. Nu säger herr Olsson att det inte är fråga om att riva upp kompromissen. Det är bara fråga om att skapa ökad insyn i företagen. Men jag kan inte förstå annat än att detta just innebär ett upprivande av kompromissen. När herr Olsson då tillägger, att eftersom denna aktiebolagslag inte skall träda i kraft förrän år 1948, så kan man inte få motionärernas önskemål tillgodosedda förrän någon gång in på 1950-talet, vill jag ge herr Olsson rätt i detta, men det borde herr Olsson ha förstått, när han förra året anslöt sig till kompromissen. Jag vet visserligen att herr Olsson protesterade mot den, men han gick dock med på den, såvitt jag minns. I varje fall gjorde motionären herr Strand det. Det är som sagt förvånande att man anser sig kunna gå från denna kompromiss redan efter ett år, innan kompromissen ännu tillämpats, eftersom den nya aktiebolagslagen som bekant icke skall träda i kraft förrän den 1 januari 1948.

Man kan förstå att vissa socialdemokrater, som särskilt tagit socialiseringen på entreprenad, äro ivriga att göra en framstöt i denna fråga. Men en följd av en sådan åtgärd blir och måste bli, att man starkt ifrågasätter, om det tjänar någonting till med de i mitt tycke mycket vällovliga ansträngningar, som göras inom utskotten att söka ena skilda meningar och åstadkomma ett positivt resultat, där de olika uppfattningarna och åskådningarna fått komma till uttryck. Viljan till samförstånd måste försvagas, om man finner att en överenskommelse inte håller längre än till portgången. Detta är enligt min mening en ganska allvarlig konsekvens av utskottets välvilliga inställning till denna motion.

Medan jag måhända kan förstå, att vissa särskilt ivriga socialdemokrater inte vilja ge sig till tåls, ställer jag mig alldeles oförstående till att några av första lagutskottets borgerliga ledamöter, de två folkpartisterna, givit motionen sin anslutning i den väsentliga utsträckning som jag anser det vara, då de i det stora hela ha gjort samma hemställan som motionärerna. Detta är onekligen det allra märkligaste i detta utlåtande och det som ute i landet väckt den största uppmärksamheten.

Det är såvitt jag vet första gången riksdagen möter ett av de krav, som uppställts i arbetarrörelsens efterkrigsprogram. Där krävs nämligen, som herr Linnér redan påpekat, inrättandet av ett särskilt permanent utredningsorgan med uppgift att analysera de uppgifter om priser, vinster och kostnader som bli tillgängliga genom offentlighetsprincipens genomförande. Det är faktiskt vad följden kommer att bli av ett bifall till utskottets förslag. Herr Gärde må tala hur mycket som helst om att han inte har någon tanke på några socialiseringsplaner, men att han med detta har anslutit sig till denna efterkrigspro-

Om ökad redovisningsskyldighet för driftföretag. (Forts.)

grampunkt kan jag för min del inte komma ifrån. Det har som jag nyss sagt väckt den största uppmärksamheten i landet, att folkpartiets representanter i utskottet genom sin anslutning till utskottets utlåtande gått in för förverkligandet av en av dessa efterkrigspunkter. Jag frågar mig, hur detta ståndpunktstagande rimmar med folkpartiets många gånger och inte minst av dess ordförande deklarerade uppfattning om vikten av ett fritt och obundet näringsliv. Folkpartiet har ju att självt svara för sin politik och politiska taktik, men det är ett intresse som går utom folkpartiet och dess speciella intressen, huruvida folkpartiet i denna fråga står bakom sina representanter i utskottet och verkligen anser, att en anslutning till utskottets utlåtande är förenlig med partiets officiella inställning till näringslivets frihet. Herr Gärde tycks på något sätt ha på känn, att hans ställning här kanske inte fullt överensstämmer med folkpartiets, då han i ganska energiska och såsom det föreföll mig nästan upprörda ordalag deklarerade, att han här endast talade för sig själv och endast gav uttryck för sin egen uppfattning. Jag får hoppas att det är riktigt vad han där säger.

Vi ha säkert att under innevarande riksdag motse många förslag rörande förverkligandet av arbetarpartiets efterkrigsprogram. Ur borgerlig synpunkt vore det beklagligt, om det skulle visa sig att vad som skett vid denna första konfrontation med efterkrigsprogrammet skulle vara en vägvisare för vad man i framtiden har att vänta från folkpartiet. Det måste här i riksdagen givas uttryck åt den oro, man i vida borgerliga kretsar känner, kanske inte så mycket för vad denna utredning kommer att leda till utan över att i en sådan vital fråga som denna två borgerliga representanter i utskottet ha anslutit sig till denna programpunkt.

Det har här av flera talare uttryckts förvåning över att bondeförbundet har anslutit sig till, som jag tror det har sagts, industrihögerns inställning. För min del tycker jag det inte är förvånande alls. Varje annat ståndpunktstagande skulle ha förvånat mig. Bondeförbundet har ju klart och tydligt deklarerat sin borgerliga uppfattning, och med den kännedom jag har om Sveriges bönder, vågar jag säga att de äro mycket litet lyhörda för socialistiska tongångar. Man har emellertid här i dag hört en av bondeförbundets talare deklarera sin anslutning till utskottets förslag. Han har icke, även om han gav några vackra ord åt reservationen, velat biträda sina partikamrater inom utskottet. Jag utgår från att det är en ensam röst inom partiet. Jag tror verkligen inte att Sveriges bönder låta locka sig med något slags industrifientlighet för att på detta sätt också föras över på den socialistiska linjen.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till den vid utskottets utlåtande fogade reservationen.

Ordet lämnades härefter för kort genmäle till herr **Gärde**, som yttrade: Herr talman! Herr Siljeström har ordat mycket om min personliga ståndpunkt i denna fråga och dess förhållande till partiets, och han har hoppats, att min mening icke skulle delas av det parti jag tillhör. Jag tvivlar icke ett ögonblick på att herr Siljeström här har framfört sin personliga uppfattning, men jag beklagar om den skulle ha anslutning från ett enhälligt högerparti.

Då tiden nu var långt framskriden och många talare funnos anmälda, beslöt kammaren, på framställning av herr talmannen, att den fortsatta överläggningen i förevarande fråga skulle uppskjutas till aftonsammanträdet.

Föredrogos och bordlades Kungl. Maj:ts denna dag avlämnade propositioner nr 275 och 279.

Herr *Lodenius* avlämnade en av honom m. fl. undertecknad motion, nr 379, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till väg- och vattenbyggnadsstyrelsen och vägförvaltningarna m. m.

Motionen bordlades.

Anmäldes och godkändes statsutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 162, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till vattendomstolarna;

nr 163, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående åtgärder i anledning av förgiftningsfaran vid gengasdrift; samt

nr 164, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående nedsättning av räntan å tertiärlån m. m. jämte i ämnet väckt motion.

Anmäldes statsutskottets förslag till riksdagens skrivelse, nr 165, till Konungen i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående grunder för kristillägg åt statliga befattningshavare m. fl.

Skrivelseförslaget godkändes under förutsättning att utskottets hemställan i utlåtande nr 89 bifölles även av andra kammaren.

Justerades protokollsutdrag för detta sammanträde, varefter kammaren åtskildes kl. 5.05 eftermiddagen.

In fidem

G. H. Berggren.

Onsdagen den 25 april eftermiddagen.

Kammaren sammanträdde kl. 7.30 eftermiddagen.

Fortsattes överläggningen angående första lagutskottets utlåtande nr 27, i anledning av väckta motioner angående utredning om ökad offentlig redovisningsskyldighet av driftföretags ekonomiska förhållanden.

Om ökad redovisningsskyldighet för driftföretag. (Forts.)

Herr **Myrdal**: Herr talman! Denna överläggning har ju i relativt hög grad kommit att bli en diskussion mellan juristerna. För min del tycker jag nog, att vi ha anledning beklaga, att de synnerligen framstående industriföretagare, som kammaren har den äran att räkna bland sina ledamöter — alla tillhörande högerpartiet — åtminstone ännu ej funnit anledning att i debatten ge uttryck för hur de se på denna fråga, som är praktiskt-ekonomiskt betydelsefull för dem.

Jag vet inte om jag alltid och i alla frågor godtages som talesman för mina vänner bland industriföretagarna, men jag har en känsla av att de i detta speciella fall liksom jag måste, med all respekt för herrar Linnér och Siljeström, säga sig, att dessas anföranden voro på ett egendomligt sätt verklighetsfrämmande och opraktiska, att de gåvo uttryck åt en statisk och ohistorisk föreställning om vad det här gäller. Man fick av deras anföranden den uppfattningen, att det här är fråga om ett plötsligt krav, som tvärt skulle bryta av den historiska utvecklingen och föra vårt samhälle in på nya och mycket farliga vägar. I själva verket är ju förhållandet det motsatta.

Vi befinna oss sedan mycket länge i en utveckling, där de enskilda företagarna i stor utsträckning frivilligt eller också på grund av åläggande kommit att få lämna allt flera och alltmer ingående upplysningar om de ekonomiska och finansiella förhållandena i sina företag. Dessa upplysningar ha lämnats i olika former, dels i den årsredovisning, som företagen enligt aktiebolagslagen och andra liknande författningar äro skyldiga att avge, och dels i deklarationerna till skattemyndigheterna. Som bekant användas deklarationerna ej blott för taxering till beskattning, utan för många andra ändamål. Vidare lämnas upplysningar direkt eller via näringsorganisationerna till olika myndigheter för statistik och andra ändamål.

Bakom denna långa utveckling ligga olika slags intressen. För det första är detta ett intresse för företagarna själva, och det är sannolikt inte det minsta. För dem är det önskligt och under moderna förhållanden praktiskt taget nödvändigt att ha till förfogande den allmänna orientering över näringslivet och dess förhållanden, som förutsätter att företagen i mycket hög grad lämna intensiva uppgifter om sina ekonomiska och finansiella förhållanden. Det visar sig för övrigt, att företagarna till den grad äro intresserade av att få en sådan orientering, att de i bransch efter bransch tillskapa utredningsinstitut, som utföra ett mycket framstående arbete för att samla ihop uppgifter och bearbeta dem på det sätt, som är önskligt ur företagarnas synpunkt. Och mycket ofta — jag vill nästan tro att jag kan säga oftast — äro de angelägna att även offentliggöra dessa uppgifter. Vidare behöva ju statsmakterna mycket mera intensiva uppgifter, än vi förr voro vana vid, för att den ekono-

Om ökad redovisningsskyldighet för driftföretag. (Forts.)

miska politiken skall kunna göras rationell och effektiv, fullkomligt oavsett vilken ekonomisk politik vi skola föra.

Men bakom denna utveckling, som vi iakttaga, ligger också att man inom det enskilda näringslivet, alltså bland företagarna, har funnit att de s. k. legitima affärshemligheterna ej äro så viktiga som man tidigare har tänkt sig. För de moderna företagarna, som oftast med sina konkurrenter reglera pris- och avsättningsförhållanden m. m. och därvid sinsemellan utbyta mycket ingående upplysningar om finansiella, ekonomiska och tekniska förhållanden, framstår faktiskt, om vi skola vara uppriktiga, hemlighetsmakeriet mer och mer såsom en fördom och en gammal vidskepelse.

Jag vill erinra om att det offentligas affärer genomlöpt samma utveckling. Det fanns en tid, när befolkningsstatistiken hörde till de djupaste statshemligheterna och när behandlingen av statens budget bara kunde få anförtros åt särskilda, hemliga och edsvurna utskott. På den tiden var det en utveckling i riktning mot demokrati och effektivitet, när folkrepresentationerna överallt gradvis framtvingade en större offentlighet och ett mindre hemlighetsmakeri kring statens affärer.

Samma krav har naturligtvis i ökad utsträckning ställts, och kommer att ställas, på de enskilda företagen. Jag har den erfarenheten att de moderna företagare, som verkligen representera framsteget inom sin kår, numera äro villiga att erkänna, att de i fråga om förvaltningen av sina företag äro redovisningsskyldiga icke bara gent emot aktieägarna, utan även till arbetarna, såsom herr K. J. Olsson redan har framhållit, samt till konsumenterna och till allmänheten. Det har skett en utveckling, som gradvis förändrat de kapitalistiska företagens ställning i vårt samhälle, och detta gör att jag, då jag närmast såsom en kritik av högertalarna i debatten pekar på detta historiska utvecklingsförlopp, tror mig kunna tala inte bara för de socialdemokratiska motionärerna, utan också för denna typ av företagare, som jag har kallat moderna företagare. De tänka i själva verket på samma sätt som vi i mycket större utsträckning än som ibland framgår av vad som står i tidningarna.

I utskottsmajoritetens yttrande finns en hänvisning till kommissionen för ekonomisk efterkrigsplanering. Det upplyses, att vi inom kommissionen hålla på att arbeta med problemet om hur man skall kunna ordna en kontroll av företagens prispolitik till förebyggande av monopolvinster. Jag hoppas att kommissionen inom ett fåtal veckor, eller i alla händelser månader, skall kunna framlägga förslag om åtgärder för en förbättrad monopolkontroll. En sådan kontroll måste förutsätta ett organ, som får till uppgift att observera och analysera prisbildningen, och för att ett sådant organ skall kunna vara effektivt förutsättes, att det får till sitt förfogande mycket mera intensiva upplysningar ej blott om de monopolföretag, som man direkt kan utpeka, utan också om företags kostnader och priser samt relationerna däremellan i allmänhet. Jag skulle emellertid särskilt vilja understryka, att det är en mycket allmän uppfattning i stora medborgargrupper här i landet, att det bästa medlet mot skadliga ekonomiska monopol helt enkelt är större publicitet överhuvud taget omkring företagens ekonomiska och finansiella förhållanden, alltså just det som i motionen har krävts.

Jag kanske också från planeringskommissionens arbete får nämna, att vi just ha fått ett förslag från två synnerligen framstående experter, som hjälpa kommissionen, om en förbättring av den ekonomiska statistiken i olika hänseenden, vad gäller lagerhållning och allt möjligt annat. De anse en sådan förbättring nödvändig för att sysselsättningspolitiken under den närmaste efterkrigstiden skall kunna föras med tillbörlig rationalitet. De ha också upp-

Om ökad redovisningsskyldighet för driftföretag. (Forts.)

tagit problemet om hur man skall kunna följa inkomstutvecklingen, vilket är av synnerlig betydelse för praktiskt taget alla grenar av den ekonomiska politiken. Vad man där påyrkar är, att deklarationsförfarandet skall ändras. Man skulle alltså i deklarationerna komma att kräva en bruttoredovisning, innehållande uppgift om total omsättning och en uppdelning av denna på kostnader och vinst. På blanketter böra anges kostnader för inköp av råvaror, halvfabrikat och bränsle, löner och arvoden, hyror, räntor och bruttovinst ävensom avskrivningar och nettovinst. Genom en sådan omläggning räknar man med att kunna få till stånd en belysning av den ekonomiska utvecklingen, som är av betydelse inte bara för beräkning av nationalinkomsten, utan för många andra viktiga relationer, som man behöver ha precisa uppgifter om för att kunna styra den ekonomiska politiken.

Det är möjligt, vill jag här framhålla, att den utökade offentliga redovisning av företagens ekonomiska förhållanden, som kräves i den föreliggande motionen, i viss utsträckning icke bör sökas över årsredovisningarna, utan, såsom i detta förslag har framkastats, genom att man får i vissa hänseenden fullständigare självdeklarationer till beskattningen och genom en intensivare bearbetning av dessa. Ur den synpunkten förefaller mig utskottets yrkande, där det ställes öppet i vilken ordning man skall få till stånd en ökad offentlighet, lämpligt och gott.

Dessa bägge ting, som vi arbeta med i planeringskommissionen, utgöra bara exempel på utvecklingen i detta skede, som jag har talat om att vi befinna oss i, där det oavbrutet blir fråga om att till företagarnas eget och till landets gagn kräva intensiva uppgifter. Jag vill särskilt understryka detta för att min ärade vän herr von Heland inte liksom för ett par dagar sedan skall taga det faktum, att vi inom kommissionen arbeta med ett par sidor av detta stora problem, till intäkt för en förmodan att planeringskommissionen eventuellt skulle kunna klara av hela det allmänna problemet.

Jag skulle till slut vilja ge några allmänna synpunkter på frågan om hur detta problem om ökad redovisningsskyldighet ter sig, när man särskilt tänker på arbetsmarknaden. Vi äro nu inställda på att föra en ekonomisk politik som garanterar full sysselsättning eller — om man vill säga det kanske litet precisare och riktigare — en hög och jämn sysselsättning. Alla praktiskt inriktade människor på industriens område, vare sig de höra till företagarna eller arbetarna, äro säkert villiga att ge mig rätt om jag säger, att den politiken kommer att betyda, att praktiskt taget varje arbetargrupp får tämligen obegränsade möjligheter att stegra lönerna. Det kommer överallt att råda en gynnsam lönestegringskonjunktur. Emellertid är det uppenbart att denna politik för att icke leda till allmän inflation förutsätter, att arbetsmarknadens parter, och i detta fall tänker jag särskilt på fackföreningsparten, komma att se hela löneproblemet ur synpunkten av vad industrien kan bära, eller — om man vill uttrycka det lärdare — att man tar hänsyn till att det icke är möjligt att utan inflation stegra lönerna i hastigare takt än produktiviteten stiger.

Jag vill nu till begrundande framställa den tanken, att man icke gärna kan begära att fackföreningstaktiken lägges om så att den svarar till dessa krav — vilket jag tror att man måste komma att begära — utan att samtidigt ge fackföreningsfolket och arbetarparten mycket mera intensiva upplysningar om de ekonomiska och finansiella förhållandena i företagen. I gamla tider, innan vi voro inne på linjen att staten skall garantera full sysselsättning, var fackföreningspolitiken på sätt och vis en relativt enkel sak. Det gällde för arbetarnas organisationer att trycka upp lönerna så långt det gick, och det fanns där ett yttersta prov, nämligen att ta en arbetskonflikt. Under dessa förhållanden, då staten icke på förhand hade åtagit sig att vidmakthålla full sysselsättning,

Om ökad redovisningsskyldighet för driftföretag. (Forts.)
kunde det systemet hjälpligt fungera, fastän det ofta ledde till konflikter och som vi veta var ett inslag i en konjunkturutveckling med perioder av depression och arbetslöshet mellan högkonjunkturerna. Ifall vi nu gå in för full sysselsättning och samtidigt vilja förebygga inflation, måste vi förutsätta att arbetarna och fackföreningsfolket ges möjlighet att bedöma, hur högt de kunna pressa sina lönekrav utan att det blir inflation. Och en sådan bedömning är icke möjlig, såvida de ej få mycket mera intensiva upplysningar om de ekonomiska förhållandena inom olika företag och näringsgrenar i hela landet.

Det är helt enkelt inte rimligt att begära, att arbetarparten skulle finna sig i att på basen bara av så relativt ofullständiga upplysningar, som nu lämnas vid förhandlingsbordet eller genom vår allmänna ekonomiska statistik, ta för gott ett dictum från arbetsgivarsidan. Och en sak, som ingen vill skall ske, är ju att vi till en statlig myndighet överlåta att bestämma villkoren för avtalsöverenskommelserna mellan arbetsmarknadens parter. För mig framstår det därför såsom en självklar konsekvens av den nya ekonomiska politik, som vi nu med allmän enighet styra in på, att möjligheter måste skapas för arbetarna och i sista hand för hela nationen och särskilt för statsmakterna att mycket intensivare än förut följa och analysera den ekonomiska och finansiella utvecklingen inom företagen.

Jag började med att beklaga att de framstående industriidkare, vi ha här i kammaren, åtminstone hittills ej velat deltaga i debatten och ge sina praktiska synpunkter på denna fråga. Jag vet, att det bland de mera modernt inriktade industriföretagarna finns en mycket allmän förståelse för den utveckling, som äger rum, och en vilja att på ett helt annat sätt än hittills driva sina företag öppet och att redovisa sina finanser och ekonomiska förhållanden för arbetarna. En av mina vänner bland industriföretagarna sade mig för några månader sedan, när han kritiserade vissa industrimän, som han betraktade såsom äldre och reaktionära: »Om tio år kommer det att betraktas såsom den största dumhet vi begått, att vi inte nu på eget initiativ införa ekonomisk demokrati och på ett helt annat sätt frivilligt lämna arbetarna, allmänheten och staten vårt förtroende.»

Jag vill slutligen, herr talman, deklarera att jag i viss mån delar den kritiska syn på motiveringen till detta utskottsutlåtande, som här har företrätts av talarna från högern. Resonemanget är måhända inte så logiskt, utan bär såsom herr K. J. Olsson redan har sagt spår av att i hög grad vara en kompromiss. Och kompromisser med den socialliberala åskådningen lämna ju ofta ett tankeresultat, som ej tillfredsställer den högre logikens allra strängaste krav. Men eftersom slutyrkandet är gott och då vi, som önska ökad redovisning, såsom herr K. J. Olsson redan har framhållit, icke äro rädda för en förutsättningslös utredning och en prövning av »huruvida och på vilka vägar» en sådan ökad offentlighet skall få komma till stånd och då vi sannerligen icke vilja åsidosätta »näringslivets berättigade intressen», varmed vi naturligtvis mena det allmänna rationalitets- och effektivitetsintresset, har jag ingen anledning att framställa något annat yrkande än om bifall till utskottets förslag.

Herr **Nordenson:** Herr talman! När jag begärde ordet i denna debatt var det närmast för att gå in på en del detaljer, men jag finner mig nu föranlåten att även taga upp en mera principiell diskussion.

Det är närmast det anförande, som hållits av herr Karl Johan Olsson, som ger mig anledning härtill. Det var ju ett mycket storstilat anförande han lade upp här inför kammaren, och jag tror att vi alla kunde följa honom när han underströk, att näringslivet är en del av samhället, som detta måste ha sitt inflytande över och sin inblick i. Jag tror att en del av oss hade svå-

Om ökad redovisningsskyldighet för driftföretag. (Forts.)

rare att följa honom, när han blev mera patetisk och talade om den mörkläggning, som äger rum även när det gäller näringslivet och inte bara olika områden av det politiska livet, och kallade näringslivet »en förseglad bok».

Herr Karl Johan Olsson skulle emellertid inte vara den praktiskt kloke man han är, om han hade fortsatt att sväva uppe i höjderna; han kom småningom ner på jorden och konstaterade då, att det i själva verket förhåller sig så att en fullständig öppenhet beträffande de ekonomiska förhållandena ej är möjlig. Han underströk också, att han inte ville på något vis skada näringslivet och att han i stort sett hade förtroende för näringslivets män. Därmed har han också bragt ner diskussionen på det plan, där den enligt min mening hör hemma, och gjort frågan till vad den bör vara, nämligen ett avvägningsproblem. Vad saken gäller är hur långt ett sunt näringsliv är förenligt med öppenhet och offentlighet beträffande dess förhållanden. Hur långt kan man gå utan att skada näringslivet?

Här har talats om näringslivets män och deras inställning. Jag kan helt bespara mig att säga, att vi ha en öppen blick för de moderna problemen. Herr Myrdal har på ett så utomordentligt målande sätt skildrat den moderne företagaren och hans förståelse för samhällets krav, att jag endast behöver med tacksamhet instämma i vad han har sagt. Jag skulle dock vilja tillägga, att jag inte är alldeles säker på att den förståelsen för näringslivets män och deras inställning är lika utbredd på alla håll. Det har berättats mig, att när industriförbundet i går höll sin årsstämma, inrapporterades vad som där förehades till en av de mera framskjutna medlemmarna av herr Myrdals parti. När rapportören då meddelade, att näringslivets män vittnade om sin känsla av förpliktelser mot samhället och om sina sociala skyldigheter, uttalade den som mottog rapporten sin förvåning över att näringslivets män upptäckt, att de hade sociala förpliktelser. — Jag undrar om det inte finns utrymme för herr Myrdals utomordentligt vältaliga propaganda inom hans eget parti i frågan om hur den moderne näringsidkaren ser på sin uppgift och sitt ansvar mot samhället.

Herr Karl Johan Olsson trodde att det fanns en viss skillnad mellan näringslivets män inom och utanför riksdagen. Jag anser mig bestämt kunna göra gällande att vi, som arbeta i riksdagen, stå i mycket god överensstämmelse med våra kamrater i vår uppfattning om vad som är näringslivets förpliktelser mot samhället. Om det råder en viss skillnad, tror jag den ligger på det planet att vi, på grund av vårt arbete här i riksdagen och flitigt umgänge med herr Karl Johan Olssons och hans kollegers parti, kommit underfund med att ett krav på en utredning, som ser mycket oskyldigt ut, i själva verket kan innebära ganska märkliga möjligheter och mycket allvarliga och farliga konsekvenser, som inte alls kommit till synes när utredningskravet framställdes. Det är från den synpunkten jag skulle vilja behandla också det föreliggande utskottsuttalandet.

I motionen kräves ju i första rummet en bruttoredovisning av företagens rörelse. Detta är samma krav som ställdes i våras vid behandlingen av aktiebolagslagen, och såsom här förut har framhållits enade man sig då om att avvisa detsamma. Det är ju ganska märkligt att saken redan nu återkommer, utan att man har kunnat förebringa några skäl för att den ånyo skall aktualiseras. Man konstaterar därför med en viss tillfredsställelse, att utskottets majoritet har ansett sig böra avvisa detta krav och att herr Karl Johan Olsson befinner sig i denna majoritet. Det förefaller som om detta borde kunna tolkas såsom ett uttryck för att även han anser, att man bör gå fram med en viss försiktighet.

En annan motivering för de framställda kraven på ökad insyn är, att man

Om ökad redovisningsskyldighet för driftföretag. (Forts.)

därmed skulle kunna åstadkomma en bättre övervakning av företagens prissättning och möjliggöra kontroll mot monopolistisk prisbildning. Där har emellertid utskottet hänvisat till att denna fråga är föremål för behandling i kommissionen för ekonomisk efterkrigsplanering.

Så vitt jag kan finna, återstå då endast två skäl för denna begäran om utredning. Det ena är att man anser, att en ökad insyn skulle ge större möjligheter att skapa ett sakligt underlag för arbetsmarknadens avtalsförhandlingar, vilket man menar skulle bidraga till att förhindra arbetskonflikter. Man har framhållit önskvärdheten av att särskilt de statliga förlikningsorganen skulle få ökad tillgång till uppgifter om företagens ekonomiska förhållanden. För att förhandlingsarbetet skall kunna bedrivas med verklig effektivitet vore det enligt utskottsmajoritetens mening »uppenbarligen av stor betydelse, att det ekonomiska utgångsläget för lönesättningen kunde klarläggas». Jag kan inte se annat än att detta något allmänt hållna uttryckssätt måste innebära, att man menar att det material, som skall ställas till förhandlingsorganisationernas förfogande, av dem skall användas för att bedöma vad som kan anses vara skälig lön för arbetarna. Nu har redan påpekats, att det är förenat med de allra största svårigheter att inom en bransch företa en differentiering på sådant sätt att de företag, som arbeta med större vinst, skulle ge högre löner än de övriga. Detta torde även ur arbetarnas synpunkt vara så pass betänkligt, att det knappast kan komma i fråga. Det måste naturligtvis även i fortsättningen bli så, att lönerna äro enhetliga inom de olika branscherna. Vad man då kan tänka sig är att lönesättningen skulle bli beroende av vad företagen branschvis kunna utbetala. Det ligger då mycket nära till hands att detta, när material på området publiceras, kommer att i övervägande grad och i praktiken fastställas på grund av ögonblickets ekonomiska läge, d. v. s. den bärkraft företagen ha i det ögonblick, då förhandlingarna pågå och avtalet skall träffas. Men det innebär också, att vi få vår lönesättning i mycket hög grad beroende på konjunkturerna. I den mån konjunkturerna äro goda, förtjäna företagen mera och få möjlighet till en högre lönesättning, och då kommer det att tvingas fram högre löner. Då är frågan: hur går det, när konjunkturerna gå ned? Nu kan man säga, att vi äro inställda på att utjämna konjunkturerna, och det är ju i och för sig önskvärt. Men är det möjligt? Jag tror, att vi måste, när vi bedöma konjunkturutjämningen, ha noga klart för oss vårt lands utomordentliga beroende av utrikeshandeln. Vi komma som ett starkt exporterande land alltid att vara i hög grad beroende av de internationella konjunkturväxlingarna. Dem råda vi icke över, och de komma säkerligen att även i fortsättningen bli ganska starka. När de sätta in, komma vi via exporten att få en försämrad konjunktur även här. Låt vara att vi med vissa åtgärder kunna åstadkomma en utjämning, men säkert är, att exportföretagen och via dem en hel del andra företag komma att se sina vinstmarginaler högst betydligt reducerade. Skall det då föras en lönepolitik, som dirigeras i överensstämmelse med företagens vinstmöjligheter, böra ju också rimligtvis lönerna gå ned, när vi komma i en sådan lågkonjunktur. Det är väl ingen i denna församling, som tror, att det blir möjligt att åstadkomma en sådan justering nedåt utan mycket allvarliga arbetskonflikter. Då har resultatet av detta blivit, att i stället för att undvika arbetskonflikter skapa vi förmodligen mycket elaktartade sådana.

Hela denna tankegång, att lönerna skola sättas i förhållande till företagens förmåga att betala löner, vilket enligt min mening kommer att bli en ögonblickets politik, gör att vi i själva verket här på löneområdet komma att få en ny berg- och dalbana vid sidan om den berg- och dalbana, som efterkrigsplaneringskommissionens majoritet har föreslagit beträffande kontantunder-

Om ökad redovisningsskyldighet för driftföretag. (Forts.)

stöden. Det är bara den lilla och ganska märkliga skillnaden, att medan berg- och dalbanan för kontantunderstöden avser att åstadkomma en ökad köpkraft vid en lågkonjunktur och en minskad köpkraft vid en förbättrad konjunktur, så kommer den nya berg- och dalbanan att leda till ökad köpkraft vid högkonjunktur och minskad köpkraft vid lågkonjunktur. Den kommer att verka i precis motsatt riktning. Och då frågar man sig: är det verkligen någon mening att ha två sådana berg- och dalbanor, där vågberg och vågdalar ta ut varandra? Dessutom kommer ju denna senare vågrörelse att direkt motverka det vi sträva till, nämligen att utjämna konjunkturerna.

Det andra skälet, som utskottet framhåller, det är att en vidgad kännedom om företagens produktionsförhållanden skulle möjliggöra åtgärder i ett krisläge att uppehålla produktionen och därmed bemästra arbetslösheten. Det är ju ett mycket allmänt hållet uttalande, och man måste med den allra största förvåning konstatera, att utskottet inte på något vis antytt, hur detta skall ske. Det är mycket svårt att bilda sig en uppfattning, och jag har verkligen gått och funderat, vad det egentligen är man tänker sig. Är det nu frågan om mera allmänt hållna åtgärder att bereda företagen möjligheter till en utjämning av verksamheten, bör påpekas, att denna sak redan är upptagen till behandling av kommissionen för efterkrigsplanering och utgör en av de centrala uppgifterna för kommissionen. Jag kan icke fatta, att det skall behövas något särskilt utredningsorgan för att ta upp frågan igen. Man frågar sig då: är det meningen att här gå längre? Man kan inte värja sig för känslan av att så verkligen är fallet. Vad är det då man siktar till? Vill man göra gällande, att sedan man konstaterat, att ett företag har god ekonomi, det skall övas påtryckning på det att uppehålla sin verksamhet oberoende av marknadsförhållandena? Och skall det ske på annat sätt än genom frivilliga överenskommelser? Skall det ske genom direkta lagliga påbud? Det kan ju ifrågakomma, att ett företag helt enkelt inte kan sälja sina produkter. Skall det då åläggas att tillverka på lager? Och om företaget inte kan sälja annat än med förlust, skall det då åläggas att fortsätta sin produktion på dessa betingelser? Jag vill inte ingå på lämpligheten härav. Jag vill bara konstatera, att det skulle innebära ytterligt djupgående ingripande i den ekonomiska friheten, som jag har svårt att tro att åtminstone vissa herrar inom utskottsmajoriteten skulle kunna vara med på.

Det är detta förhållande, att utskottet egentligen haft två motiveringar och att dessa äro så ytterligt vagt hållna, som inger så allvarliga betänkligheter. Jag kan inte riktigt få fram annat än att bakom dessa önskemål, när man försöker konkretisera dem, ligga åtgärder av den mest vittgående och mest allvarliga beskaffenhet. Det är det som gör, att man ställer sig betänksam. Det är inte någon efterblivenhet i fråga om nödvändigheten att här samarbeta från näringslivets sida med staten för att åstadkomma bättre förhållanden inom näringslivet och för att öka vår produktivitet. Detta äro vi fullt villiga att göra, och det tror jag att det arbete vittnar om, som företagare inom planeringskommissionen ha nedlagt och fortfarande nedlägga. Men det är denna ytterligt vaga formulering, som inte på något vis har konkretiserats, som gör, att man måste ställa sig betänksam. Det har icke på något sätt visats upp, att man med denna utredning kunde komma fram till åtgärder, som äro ägnade att förbättra våra förhållanden, men man kan samtidigt inte värja sig för känslan, att en sådan här utredning kan komma att mynna ut i åtgärder, som äro ägnade att direkt skada vårt näringslivs produktivitet och därmed skada vårt samhälle. Det är det, som inger betänkligheter, och jag måste säga, att jag tycker, att utskottsuttalandet verkligen på denna punkt genom sin oklar-

Om ökad redovisningsskyldighet för driftföretag. (Forts.)

het är så pass otillfredsställande och lämnar så mycket övrigt att önska, att det intar en särklass i fråga om utlåtanden i vår riksdag.

Det är med hänsyn till vad jag sålunda framfört som jag, herr talman, nu ber att få yrka bifall till reservanternas yrkande.

Häri instämde herrar *Sundberg* och *Ekströmer*.

Herr **Olsson, Karl Johan:** Herr talman! Jag begärde ordet före middagen för att replikera ett par av talarna. Nu skall jag emellertid börja med att säga några ord med anledning av herr Nordensons anförande.

Herr Nordenson hade rent allmänt den anmärkningen att göra mot utskottet, att dess motivering var mycket vagt hållen. Det fanns inga klara linjer. Till detta skulle jag vilja säga, att om det hade stått klart för utskottet, vilka vägar man skall beträda för att nå de syften som man vill nå, då hade man näppeligen behövt begära en förutsättningslös utredning. Då hade man bara behövt ange, i vilken riktning man önskade ett förslag i denna fråga. Just på grund av att det är ett ganska svårbedömbart område, ett område där allt i viss utsträckning flyter, lär det inte vara möjligt att i ett utskottsutlåtande, som utmynnar i ett krav på en förutsättningslös utredning, också kunna ange, hur lösningarna skola vara beskaffade.

Herr Nordenson hade också några anmärkningar att göra mot utskottet beträffande det önskemål, som var angivet i motiveringen, och han uppehöll sig först vid frågan om den nytta, som man vid avtalsförhandlingar kunde ha av en större offentlighet. Han menade, att en större offentlighet, sådan som utskottet har tänkt sig, skulle leda till motsatsen mot vad utskottet har åsyftat. Den skulle leda till arbetskonflikter i stället för att förhindra dem. Den skulle medföra, att det bleve en sorts ekonomisk berg- och dalbana, i det att lönerna skulle komma att justeras efter konjunkturerna. Jag tillåter mig ha uppfattningen, att det skulle bli alldeles tvärtom. Genom att arbetarparten och samhället, förlikningsapparaten och alla få större insyn i det ekonomiska livet, få bättre kunskap om de ekonomiska förhållandena, blir det större möjligheter att föra även en lönepolitik på längre sikt än när man ingenting vet. Jag tror, att det är det verkliga förhållandet, och anser att den av herr Nordenson uttalade rädslan inte har något fog för sig.

Jag ville också begagna tillfället att ta herr Nordenson ur den eventuella villfarelsen, att den ifrågasatta insynen skulle leda till att man skulle differentiera lönerna i de olika företagen med hänsyn till varje företags ekonomiska bärkraft. Det är uppenbart, att det finns tendenser inom företag som gå bra att få lönerna justerade med hänsyn till dessa företags möjligheter och oberoende av vad som är genomförbart på annat håll. Men det finns ju någonting som heter solidarisk lönepolitik, och även om denna inte alltid har tagit sig sådana uttryck, som man skulle ha önskat, är det uppenbart, att det försiggår en strävan på arbetarsidan att försöka åstadkomma en utjämning. Jag kan under sådana omständigheter knappast föreställa mig, att den svenska fackföreningsrörelsen skulle vara med om att sanktionera en lönepolitik, som gick ut på att lönerna vid varje företag bestämdes med hänsyn till just det företagets möjligheter. Det skulle innebära, att arbetarna i somliga företag skulle få mycket bra betalt, i somliga mindre bra betalt, i somliga dåligt betalt och i somliga ingenting alls. Det är uppenbart, att detta inte kan vara en lönepolitik, som den svenska fackföreningsrörelsen kommer att ge sig in på.

Till de övriga skäl, som tala för en utredning i det syfte, som utskottet här har tänkt sig, kommer också det, att i denna fråga kan anläggas ett psykologiskt betraktelsesätt, som man inte alldeles bör nonchalera. Det har sin psykologiska betydelse för de i företagen och näringslivet anställda, att de veta

Om ökad redovisningsskyldighet för driftföretag. (Forts.)

med sig, att de betraktas som delaktiga i näringslivet, och att näringslivet och företagen visa dem det förtroendet, att de få ta del av näringslivets och företagens verkliga ställning. Det kommer att ge dem en helt annan syn på mångt och mycket, men det kommer framför allt att bidra till en avspänning mellan företagare och arbetare — jag säger inte i alla fall, ty i åtskilliga fall äro motsättningarna så stora, att det knappast är möjligt att komma över dem. Men jag tror, att det i mycket stor utsträckning skulle bidra till ökad förståelse på bägge sidor om den fackliga stridslinjen, om arbetarna kunde visas det förtroendet att få insyn i företagets ekonomi och få medinflytande i det ekonomiska livet.

Sedan går jag tillbaka till de talare, som yttrade sig före middagen. Herr von Heland gav mig en liten tillrättavisning för ett yttrande, som jag hade fällt med anledning av den gemensamma höger- och bondeförbundsreservationen. Ja, det är inte ofta jag brukar vara elak, men jag fick verkligen för mig, att jag här skulle säga en liten elakhet. Jag skulle inte ha sagt den, om jag inte trott, att det var bondeförbundets ståndpunkt, som innefattades i reservationen. Genom herr von Helands anförande har jag fått klart för mig, att så inte var förhållandet. Under sådana omständigheter kan jag ju ta tillbaka den lilla elakheten. Självfallet har jag ingen anledning att polemisera mot herr von Heland.

Herr Linnér hade önskat, att det hade gjorts ett uttalande om förtroendefullt samarbete mellan arbetare och företagare i näringslivet. Jag tvivlar inte ett ögonblick därpå. Men jag ser saken så, att det viktigaste inte är, att man betygar i ord, att man vill en förtroendefull samverkan, utan det viktigaste är, att man skapar reella förutsättningar för en sådan. Här synes mig finnas en väg som man kan beträda, ifall man vill skapa dessa förutsättningar.

Herr Linnér sade också — det var väl närmast riktat till den borgerliga delen av utskottsmajoriteten, men det finns ju anledning även för mig att uppmärksamma det — att när man läser utskottsutlåtandet, skall man inte förbise det längre bort liggande målet: ett kontrollerande statsorgan. Ja, om den saken är ingenting annat att säga än att utskottet har lämnat alla möjligheter till lösning öppna. Huruvida det behövs ett sådant kontrollerande statsorgan får utredningen visa. Under sådana omständigheter har det inte funnits anledning för oss att vare sig i utskottets motivering eller i dess kläm framställa ett bestämt krav på att det skall finnas ett sådant organ. Vi ha lämnat vägarna öppna.

Herr Linnér ansåg, att tidpunkten för detta ingripande var mycket illa vald. Han hänvisade till att vi med all sannolikhet gå mot svåra tider, och det har ju understrukits även av den siste ärade talaren, att vi kanske ha åtskilliga svårigheter framför oss på det ekonomiska området. Jag skulle vilja säga detsamma i det här fallet, som jag sade till en annan ledamot av denna kammare, när det gällde frågan om krigsdomstolarna, nämligen att jag anser tidpunkten är väl vald. Om det är så, att det svenska näringslivet går emot svåra tider, att det kommer att få genomleva svåra prövningar, då finns det all anledning för näringslivet att söka kontakt med arbetarna, redan innan svårigheterna äro för handen, samt lägga grunden till ett förtroendefullt samarbete eller i varje fall en någorlunda god förståelse mellan företagarna och arbetarna. Detta ligger inte bara i arbetarnas, utan också i företagarnas intresse, och självfallet ligger det även i samhällets intresse.

Herr Siljeström anmärkte på att vissa ledamöter av det särskilda utskott, som i fjol behandlade frågan om aktiebolagslagen och som då hade avstyrkt motionen om bruttoredovisning, i år ha behagat komma med ett förslag, som går ut på större offentlighet i näringslivet. Han menade, att det som jag i år

Om ökad redovisningsskyldighet för driftföretag. (Forts.)

har framhållit i utskottet och i riksdagen borde jag ha tänkt på i fjol. Jag tänkte på det i fjol. Jag tror, att jag redan i mitt förra anförande i förväg besvarade den invändningen. Jag sade nämligen, att i fjol gällde det antagandet av en aktiebolagslag och ingenting annat. Det är klart, att man skulle ha kunnat yrka avslag på hela lagkomplexet, men det betygades ju från alla håll, att det var absolut nödvändigt, att man äntligen fick en ny aktiebolagslag. Och jag skulle ha velat se den min, som en hel del av näringslivets män och juristerna skulle ha satt upp, ifall man från vårt håll yrkat avslag på lagförslaget, därför att det inte tillgodosåg alla önskemål, som vi ha beträffande det ekonomiska livet i stort. Det gällde då i varje fall bara aktiebolagsformen. Nu gäller det en fråga, som omspänner, såsom jag förut sade, hela näringslivet.

Det framhölls också, jag vill minnas det var av herr Siljeström, någonting om att här är fråga om en åtgärd, som går ut på att främja socialiseringen. Jag förstår mycket väl, att det som dikterar högerståndpunkten i denna fråga är den rädsla för socialiseringen, som har odlats så länge och som helt naturligt på grund därav också har tillväxt och antagit sådana proportioner, att den inverkar på varje ställningstagande i frågor av denna art. Men om det skulle vara på det sättet, att det finnes ett farligt, överhängande socialiseringshot, då frågar jag mig, om det ur högerns och det enskilda näringslivets synpunkt kan vara den rätta taktiken att man söker mota detta socialiseringshot genom att säga blankt nej till eventuellt framkommande krav på större insyn i det ekonomiska livet. Det kan vara en riktig taktik, om man tror, att man äntligen kan fälla ned en ridå och säga: »Nu ha vi kommit så långt som det överhuvud taget går att komma. Nu går det inte att komma längre. Nu måste vi till varje pris hindra en ytterligare utveckling i denna riktning.» Men om man inte tror att man på detta vis för framtiden kan sätta stopp för all utveckling i denna riktning, då synes det mig ur högersynpunkt och ur företagarsynpunkt vara klokare att ge sig in på en reformlinje, att tillmötesgå anspråk, som te sig berättigade. Jag har ju erfarit i debatten nu, att man även på företagarhåll anser det önskvärt med en större insyn, och jag har själv hämtat exempel utanför riksdagen på att företagare sett saken på det sättet. Är det då inte klokare, rent taktiskt, att tillmötesgå dessa rimliga krav? Det är möjligt, att detta till och med kan få en annan effekt än herr Siljeström förmodade — det kan hända att det avtrubbar socialiseringshotet i stället för att skärpa det. Men därom skall jag inte yttra mig, ty i taktiska frågor kan man inte i förväg bevisa någonting.

Det sades av någon talare — jag tror det var herr Siljeström, men det är möjligt att det var herr Linnér — att det är första gången som riksdagen möter ett krav, som står i det socialdemokratiska efterkrigsprogrammet, att det här gäller ett accepterande i låt vara begränsad omfattning av detta program. Det är mycket möjligt, att det ur högersynpunkt ter sig på det sättet, att allt som står i det socialdemokratiska efterkrigsprogrammet är någonting som man skall akta sig för. Men jag undrar ändå, om det kan vara alldeles riktigt att lägga sin politik efter denna rent naturliga reaktion, som inställer sig, när en högerman stöter på ett krav, som står i det socialdemokratiska efterkrigsprogrammet. Måhända skulle den svenska högern ha litet att lära av en gammal bekant historia i vilken en framliden ledamot av riksdagen, lektor P. P. Waldenström, var huvudpersonen. Han var en gång i den belägenheten, att han fick lov att ta ståndpunkt till ett förslag, som hade framförts av en person, som i hans ögon måste te sig som en förskräcklig människa. Han tog ståndpunkt för förslaget, och så förebrådde man honom detta. Då svarade Paul Peter Waldenström med de klassiska orden: »Om själva djävulen säger att två gånger två är fyra, så är det fyra i alla fall.»

Om ökad redovisningsskyldighet för driftföretag. (Forts.)

Herr **Siljeström** erhöll nu ordet för kort genmäle och anförde: Herr talman! Herr Karl Johan Olsson har anfört gentemot mig, att den omständigheten, att man vid behandlingen av aktiebolagslagen inte hade gått längre i tillmötesgående av den då väckta motionen, berodde på att det då endast gällde aktiebolagen och inte övriga ekonomiska företag. Jag ber att få påpeka, att i andra kammaren yrkades i debatten, att man skulle göra ett tillägg till utskottets utlåtande av det innehållet att inte man gick längre, just därför att det bara gällde aktiebolagen och att man inte ville sätta dem i en särställning. På det svarade första särskilda utskottets vice ordförande herr Lindqvist: »Vidare har det varit meningen — jag tror det fortfarandet är justitieministerns uppfattning — att när vi fått denna nya aktiebolagslag, måste vi även överse lagstiftningen om ekonomiska föreningar. Då är det väl troligt det blir så, att samtidigt som denna lag träder i kraft, få vi även en ny lagstiftning för de andra bolag, jag talade om, och för ekonomiska föreningar o. s. v.» Man hade således vid aktiebolagslagens behandling fullt klart för sig, att samma regler som man införde i aktiebolagslagen skulle, såvitt det läte sig göra, införas även beträffande övriga ekonomiska företagsformer.

Herr **Lodenius**: Herr talman! Jag skall uppriktigt säga, att jag har en känsla av att mitt deltagande i denna debatt är tämligen opåkallat, men jag föranleddes av några uttalanden av herr Karl Johan Olsson i hans första anförande att begära ordet för att be att få i någon mån försöka förklara, varför jag i detta utskottsutlåtande har kommit bland reservanterna.

Först vill jag erkänna, att när herr Karl Johan Olsson säger, att man inte kan ställa arbetarna utanför näringslivet och att företagens ekonomiska förhållanden inte böra mörkläggas för arbetarna, så instämmer jag till fullo i detta uttalande. Jag hade i min enfald trott, att man hade åstadkommit en hel del i detta syfte genom den förra året antagna aktiebolagslagen. Jag hade som suppleant tillfälle att närvara, då just dessa problem — alltså en ökad offentlig redovisningsskyldighet, speciellt för aktiebolagen — dryftades i det särskilda utskottet. Efter de långa överläggningar, som där fördes och vid vilka man slutligen enade sig om, visserligen en kompromiss, men i alla fall ett utlåtande, som såvitt jag kunde förstå de allra flesta voro belåtna med, trodde jag, att man hade nått så långt, som praktiskt taget var möjligt. Därför har det förefallit mig litet underligt, att man, redan innan den nya lagen har hunnit träda i kraft, skulle begära en ny utredning.

Vad sedan gäller utskottsutlåtandet, har det påtalats från flera håll, att det egentligen har plockat sönder motionen, så att utskottets motivering närmast borde ha utmynnat i ett yrkande om avslag på motionen. Ja, då måste jag för min del säga, att under den relativt korta tid jag suttit här i riksdagen har jag haft tillfälle att taga del av en mängd utskottsutlåtanden, vilkas motiveringar varit betydligt mera positivt inställda till det spörsmål som de ha behandlat men som trots allt ändå ha utmynnat i ett avslagsyrkande, många gånger med hänvisning till en pågående utredning, som man har trott skulle upptaga det föreliggande spörsmålet till behandling. Här har man ju inte någon utredning att hänvisa till, men däremot en redan antagen lag, som man väl åtminstone när den antogs räknade med skulle leda till ganska stort resultat i detta avseende. Jag tycker för min personliga del att detta i viss mån talar emot förslaget om utredning.

Herr Karl Johan Olsson framhöll i sitt första anförande att han var förvånad över att man överhuvud taget hade reserverat sig mot detta utskottsutlåtande, och särskilt tycktes han vara förvånad över att det kommit bondeförbundsrepresentanter med bland reservanterna. Jag måste säga — särskilt

Om ökad redovisningsskyldighet för driftföretag. (Forts.)

sedan jag nu också hört första lagutskottets ärade vice ordförande, som undertecknat utlåtandet, mycket fullständigt redogöra för detsamma och framföra den synpunkten, att utskottet egentligen inte velat frångå de principer för den offentliga redovisningen som innefattas i aktiebolagslagen — att jag inte kan finna att det egentligen är så förfärligt mycket kvar att utreda. Jag tycker inte att det är så farligt, om man som underlag för en utredning lägger utskottets motivering, och detsamma gäller utskottets kläm, om man nämligen läser den så som jag läser den, men jag erkänner att det är ganska vanskligt att läsa — det får man många gånger lära sig, särskilt i första lagutskottet — och det kan ju hända att jag läst fel. Jag har emellertid svårt att förstå, att detta enbart skulle kunna motivera en ny utredning. Jag är närmast böjd för att tro, att om det skall bli något verkligt underlag för denna utredning, måste man gå tillbaka till motionerna och de krav som där ställas, men för min del kan jag icke vara med om alla de krav och synpunkter som förekomma i dem. Jag tror nämligen att man där går för långt och att det skulle vara till skada för näringslivet och samhället, om dessa synpunkter genomfördes. Men, som sagt, jag anser att om man begär en utredning, skall man också ha något verkligt ändamål med den utredningen, och i detta fall tror jag inte att utskottets motivering och kanske inte heller dess kläm räcker. Det framgick också av herr Myrdals anförande, att han inte var särskilt förtjust i utskottets motivering; däremot tycktes han vara mer nöjd med klämmen.

Jag skall inte försöka gå närmare in på vare sig utskottets utlåtande eller motionerna; det ha så många gjort före mig, att det är tämligen överflödigt. Jag har bara med detta velat ge en förklaring till hur jag sett på saken och varför jag kommit med bland reservanterna. Det är dels, som jag tidigare framhållit, därför att jag tycker att man bör kunna avvakta verkningarna av den förra året antagna aktiebolagslagen, innan man går vidare i detta fall, och dels därför att jag för min del är tämligen övertygad om att skall man få någon utredning till stånd, som leder längre än aktiebolagslagen gör, får man återgå till motionerna och inte så mycket läsa vad som står här i utskottets motivering. Jag är med andra ord rädd för att om man tar detta utlåtande till intäkt för att biträda utskottets förslag, hamnar man på de fromma önskningarnas område och står icke på verklighetens fasta grund.

Herr talman! Jag ber alltså att få yrka bifall till reservationen.

Herr **Linderot:** Herr talman! Jag skulle vilja anknyta till den siste talarens kritik av utskottsutlåtandet och utskottets yrkande och inledningsvis säga, att om debatten här rörde de ståndpunkter, som äro framförda å ena sidan av utskottsmajoriteten och å andra sidan av reservanterna, då vore debatten tämligen värdelös, ty skillnaden är realiter, som herr Lodenius sade, ganska ringa.

Vad är det först och främst, som frågan rör? Frågan rör en insyn i de privata företagens ekonomi. Motionärerna vilja ha bruttoredovisning i stället för nettoredovisning från företagen, och därigenom skulle de samhälleliga myndigheterna vinna en väsentlig fördel vid planeringen av den ekonomiska politiken.

Herr Karl Johan Olsson har utvidgat frågan till att gälla arbetarnas delaktighet i näringslivet, deras rätt att få reda på företagens ekonomi inte bara när ett företag går dåligt, utan även när det går bra. Som det nu är undanhålles insynen arbetarna när det är god ekonomi, men när ekonomien är dålig, händer det ofta att arbetarna få insyn. Herr Karl Johan Olssons tankegång låter ju bra, och det anförande han hade i början av debatten verkade ju såsom ett gammaldags hyggligt vädjande till dem, som ha den ekonomiska makten, att söka skaffa sig litet bättre förståelse för den faktor i näringslivet

Om ökad redovisningsskyldighet för driftföretag. (Forts.)

som heter arbetarna. I verkligheten torde det väl vara så, att motionärerna inte ha tänkt så mycket på att arbetarna, som äro anställda i företagen, skulle ha några större möjligheter att utöva någon speciell kontroll över företagens ekonomi, ty det är naturligtvis inte lätt t. ex. för en arbetare eller en arbetarorganisation i Hofors att utöva insyn i hela S. K. F.-företagets ekonomiska operationer, och om man t. ex. i Hofors till stöd för ett lönekrav skall åberopa sin kännedom om hur hela den ekonomiska processen försiggår inom S. K. F.-koncernen, måste man ju känna till inte bara Hoforsbrukets speciella affärer och inte bara Göteborgsfabrikens speciella affärer, utan man måste överhuvud taget få grepp om hela storfinansens sätt att sköta de finansiella operationerna inom storindustrien i Sverige. En sådan insyn från arbetarnas sida är naturligtvis ytterligt svår att åstadkomma, varför det självfallet är riktigt, vad herr Myrdal, såvitt jag förstår, i sitt anförande gjorde till det väsentliga, nämligen statens insyn, statsmakternas, planeringskommissionens. Det är de statliga organens — som ha hand om den ekonomiska politiken — insyn i företagen, som herr Myrdal här är ivrig att befordra, och detta är naturligtvis en resonabel ståndpunkt. Det andra låter litet mera vackert och dekorativt, när man går ut och talar med arbetarna, men det är i själva verket tämligen illusionsbetonat.

Vad säger nu utskottet om det som herr Myrdal och de övriga motionärerna verkligen vilja? Jo, såvitt jag förstår innebär, som jag redan förut sagt i en kommentar till herr Lodenius' anförande, utskottets yttrande, att det inte alls vill vara med på herr Myrdals linje, och jag förstår inte att herr Myrdal har kunnat bli nöjd med utskottets utlåtande, ty utskottets motivering skulle utan att en enda stavelse ändrades kunna anföras som motivering till reservationen. Den innebär ett faktiskt avböjande av motionen; därom är icke något tvivel. Därför tror jag att herr Siljeström icke skulle behöva vara så orolig över att till och med en representant för bönderna har, som han sade, gått in på en socialistisk väg genom att ställa sig på utskottets ståndpunkt. Bönderna, sade herr Siljeström, äro icke för socialismen, och därför trodde han inte att herr von Heland representerade bönderna. Jag tror att herr von Heland här representerar bönderna lika väl som jag tror att herr Siljeström har rätt i att bönderna icke äro för socialismen för närvarande. Det är bara det att utskottsmajoriteten inte heller alls är för socialismen. Tvärtom deklarerar utskottets majoritet på gott folkpartistiskt sätt, att den är alldeles förfärligt rädd för socialismen, och därför är det inte alls underligt, att herr Gärde djärvts att på socialliberala vägnar skriva under de satser som finnas i utskottets utlåtande. Jag skulle för min del inte ha någonting egentligt att invända, därest jag tillhörde folkpartiet och stode på det »fria näringslivets» orubbliga, eviga och framför allt rättfärdiga grundval.

Detta är således min mening om utskottets utlåtande i dess helhet. Nu till några detaljer för att belysa detta omdöme!

Utskottet säger att frågan, huruvida man skulle kunna få en bruttoredovisning ifrån företagen för att därigenom bättre kunna uppfatta deras räntabilitet, har ett särskilt utskott förra året yttrat sig om, och detta utskott har därvid sagt, att frånsett att i och för sig vägande skäl förelåge mot att upphöja bruttoredovisningen till en i lagen given norm för vinst- och förlusträkningens uppställande, ville utskottet erinra, att de svenska aktiebolagens bokföring med all sannolikhet torde allenast efter tekniskt invecklade och även tidskrävande omläggningar kunna tjäna till underlag för en redovisning efter dylika principer. Det särskilda utskottet fann sig följaktligen kunna i huvudsak biträda att endast nettoredovisning skedde. Och första lagutskottet fortsätter med att säga att det ej heller vid sin behandling av de nu förelig-

Om ökad redovisningsskyldighet för driftföretag. (Forts.)
gande motionerna funnit att riksdagen bör frångå den sålunda intagna ståndpunkten. Sedan gör första lagutskottet bara den lilla avvikelse i riktning mot motionen, som ligger i att det säger att en förbättrad kunskap om företagens ekonomiska förhållanden kan vara av den betydelse, att denna fråga icke utan närmare undersökning kan avvisas. Efter sådana resonemang förklarar utskottet, att riksdagen bör skriva till Kungl. Maj:t och anhålla om en utredning, huruvida förbättrad kunskap om företagens ekonomi må kunna vinnas »utan åsidosättande av näringslivets berättigade intressen».

Jag menar alltså, att reservanterna och utskottets majoritet ha så grundligt undanskjutit de syften som motionärerna velat vinna, att hela debatten skulle kunna ha varit tämligen överflödig. Men varför ha vi nu ändå en så tämligen stort upplagd debatt i hela denna sak? Jo, det är därför att reservanterna med herr Linnér i spetsen ha gjort denna diskussion till ett slags remissdebatt rörande arbetarrörelsens efterkrigsprogram. Det är den första debatten i riksdagen sedan efterkrigsprogrammet antogs, där man söker att resa princip mot princip: den borgerliga s. k. fria företagsamhetens princip mot den statsbundna och statsreglerade företagsamhetens princip, som man anser att arbetarrörelsens efterkrigsprogram innebär. Det är alltså en debatt rörande borgerlig uppfattning contra arbetarrörelsens aktuella handlingsprogram, och det är framför allt detta som föranlett mig att deltaga i denna debatt. Jag vill då i likhet med de talare som ha berört dessa större principer säga några ord i allmänhet om denna del av den förda diskussionen.

Man har talat här om fritt näringsliv kontra socialism, och man har här från exempelvis herr Linnérs sida sagt, att om riksdagen följer utskottsmajoritetens förslag, så har man givit sig in på utomordentligt farliga vägar, ty det är ett ingripande i näringslivet, som man åsyftar, och detta i en så olycklig tid som tänkas kan, då vi nu komma att möta åtskilliga anspråk på att vi med vårt näringsliv skola hjälpa andra länder i återuppbyggnadsarbetet efter kriget, o. s. v.

Ja, jag kan ju kanske först som sist gentemot herr Linnér säga, att jag tycker att han i detta stycke företräder en ekonomisk vidskepelse, som jag knappast hade väntat att man ens ifrån högerpartiet här i kammaren skulle ge uttryck åt; men det må nu vara mitt speciella värdeomdöme om herr Linnérs varningar för de oerhörda faror som detta utskottsutlåtande i och för sig innehåller. Jag vill till denna fråga — det s. k. fria näringslivet och socialismen — göra en liten allmän reflexion. Debatten på detta tema är mycket livlig här i Sverige, och det är framför allt arbetarrörelsens efterkrigsprogram som har stimulerat denna debatt, som ju annars är lika gammal som ordet socialism. Jag vill rikta uppmärksamheten på en särskild egenskap i den debatt i detta ämne som nu föres både i Sverige och i andra länder, där detta problem diskuteras i samband med krigsavslutningen: man hänger fast vid en frågeställning som innebär att vi ha att välja, om samhällslivet i fortsättningen skall uppbyggas på socialistisk grundval eller om det skall utveckla sig på borgerlig grundval i ett kapitalistiskt samhällssystem. Jag vill rikta uppmärksamheten på att detta sätt att ställa frågan är irrationellt. Man ställer den så som om det funnes ett val. Man tittar på någonting som man kallar en socialistisk ordning — ofta lägger man in olika meningar i begreppet, men man söker ändå att efter vissa grundlinjer rita upp vad man kallar en socialistisk ordning — och så har man den kapitalistiska, det s. k. fria näringslivets ordning, och så föreställer man sig att det gäller att diskutera dessa alternativ och fritt välja mellan dessa samhällsformer. I verkligheten föreligger icke ett sådant fritt val. Samhället yxas inte till på samma sätt som man i en snickeriverkstad yxar till ett bord eller en stol. Man måste se samhället som en levande organism, underkastad

Om ökad redovisningsskyldighet för driftföretag. (Forts.)

de sociala utvecklingslagar som i vissa fall äro obönhörliga som naturlagarna. Det finns alltså icke något alternativ för närvarande till en socialistisk samhällsordning, utan frågan gäller endast och allenast hur, med vilka metoder och i vilket tempo samhället skall omdanas i socialistisk riktning. Det är den riktiga frågeställningen. Man är fången i en fullkomlig illusion, om man tror att man kan börja kalfatra en socialistisk samhällsriktning och så förkasta den, slänga den i papperskorgen och säga: »Nej, vi bli vid vårt gamla hederliga borgerliga samhällssystem!» Historiskt finns inte denna frågeställning, utan det är, som jag redan sagt, fråga om hur, i vilket tempo, på vilket sätt, med vilka metoder den socialistiska ordningen skall skapas. Vi mena inte, som man ofta säger gentemot detta resonemang på marxistiskt håll, att utvecklingen av samhällslivet är absolut lagbunden. Denna reservationsfria determinism, som man påstår är den stora haken i vår åskådning, ge vi i verkligheten icke i vår åskådning uttryck för, utan vi förmena att personliga, subjektiva ingripanden i hög grad kunna leda skeendet i samhällsutvecklingen på det ena och det andra sättet, men vi anse icke att detta kan ske i så hög grad att hela utvecklingen brytes eller stannar av. Detta är kärnpunken i den diskussion som föres av herrar Linnér, Siljeström, Nordenson och andra gentemot herr Karl Johan Olsson, herr Myrdal och andra.

Och då komma vi fram till vad som motionärerna i verkligheten ha avsett med sin motion i detta stycke. Även motionen är ju en tämligen menlös, hygglig och snäll liten framstöt gentemot en tidigare ordning. Herr Myrdal har i sitt anförande alldeles riktigt hänvisat till vissa historiska förhållanden och sagt att det som i går betraktades som något alldeles förfärligt betraktas i dag som något naturligt. Hela detta förslag ligger inte framom utvecklingen, utan det är bara ett försök att komma i fatt en faktiskt redan skedd utveckling, och det hjälper inte, herr Nordenson: hur man än talar om det fria näringslivet, så är detta fria näringsliv en chimär. Det existerar inte längre i uttryckets vedertagna mening. Det går alltså icke att komma ifrån den utveckling som herr Myrdal och andra här gjort sig till tolk för i motionen.

Och vad är det då som kan vidare sägas härtill? Jo, det är följande. Om jag har rätt i att det inte är fråga om att vi skola kunna bryta en utveckling, komma ifrån en socialistisk omläggning, utan det är fråga om hur och på vilket sätt denna skall ske, då kommer jag till min kärnpunkt: motionärerna och de som ha utarbetat arbetarrörelsens efterkrigsprogram ha i denna motion velat knyta an till det faktiska utvecklingsförloppet här i landet och ha anvisat huruledes man genom fredlig överenskommelse med de olika s. k. företagarna i landet, som kalla sig näringslivets män, och genom statsmakternas ingripande skall kunna lägga om den svenska samhällsekonomien så, att man kan undgå hårda sammanstötningar mellan klasserna, och — i större perspektiv — så, att man kan undgå drabbningar, som kunna torna upp sig till inbördeskrig mellan klasserna i detta land. Det är vad de socialdemokratiska författarna till arbetarrörelsens efterkrigsprogram i här diskuterade stycken egentligen avse. Det är ett försök att knyta an till den ofrånkomliga utveckling, som måste ske, och göra detta genom en fredlig överenskommelse mellan de olika parterna i denna utvecklingsprocess i vårt nuvarande samhälle. Med full vetskap om att så är fallet har det kommunistiska partiet för sin del anslutit sig till arbetarrörelsens efterkrigsprogram. Det är därför som jag har velat i denna diskussion förklara, att trots det sakligt sett ytterligt otillfredsställande i första lagutskottets utlåtande kommer jag i alla fall att rösta för utskottsmajoritetens uttalande, naturligtvis ur de synpunkter som jag har anfört här i debatten.

Jag skall bara använda en minut till för en replik till herr Myrdal. Då

Om ökad redovisningsskyldighet för driftföretag. (Forts.)
herr Myrdal också gick något utan ramen för själva saken och diskuterade ekonomiska principer i stort, så anförde han, att när den fulla sysselsättningens politik genomföres, kommer den att medföra en gynnsam lönekonjunktur, men då måste av arbetarnas företrädare beaktas, att lönerna icke kunna stegras i hastigare takt än produktiviteten. När herr Myrdal anför detta som ett skäl för att fackföreningarna måste ha insyn i företagens ekonomi för att icke kräva ett hastigare tempo i lönekonjunkturens utveckling än i produktiviteten, så vill jag göra en liten anmärkning: man kan inte förbise fördelningsproblemet. Det finns utom produktivitetsproblemet också ett fördelningsproblem, och jag kunde inte underlåta att påpeka detta. Tänk t. ex. på den nu aktuella metallarbetarstrejken. Metallarbetarna ha faktiskt, ehuru icke i högre grad än företagarna själva ansett lämpligt att redovisa, fått insyn i metallindustriföretagens räkenskaper. På grundval av denna insyn ha metallarbetarna strejkat. Det är således inte säkert att man förebygger strejker, herr Myrdal, genom att arbetarna få en sådan insyn. Varför har man då strejkat inom metallindustrien? Jo, av det skälet, att man ansåg fördelningsproblemet mycket illa löst. Arbetarna ha på grund av den insyn de fått kommit till den uppfattningen att man måste på ett eller annat sätt bringa företagarna inom metallindustrien att gå med på en annan fördelning av produktionsresultatet, sådant detta uttryckes i kapital, i inkomster, i penningar o. s. v. En sådan annan fördelning ha alltså metallarbetarna krävt, och jag tror inte att vi kunna lösa de fackliga problemen genom att punkten i efterkrigsprogrammet om »insyn» genom riksdagsbeslut kommer att befrämjas. Men om man ser efterkrigsprogrammet ungefär i det ljus, som jag här har sökt göra, tror jag att man i alla fall måste ställa sig på motionärernas ståndpunkt, och med beklagande av att utskottet varit så socialliberalt som det nu i verkligen visat sig vara, får man dock lov att rösta för utskottets utlåtande.

Herr **Andersson, Elon:** Herr talman! Jag har närmast begärt ordet för att försöka något reducera de farhågor för framtiden, som ett par av högerns talare sagt sig känna inför folkpartiets förmodade ställning i denna affär, vilken oväntat nog har givits en politisk betydelse av alldeles särskild art. Det skulle säkert vara omänskligt att låta herr Siljeström lämna detta sammanträde med den djupa oro, som han känner inför folkpartiets och därmed den svenska borgerlighetens framtid, gnagande i sitt hjärta. Det är möjligt, att jag icke kan anlägga lika djupt allvarliga tonfall som herr Siljeström, men det beror i så fall icke därpå att jag på något sätt underkänner hans om djup ansvarsmedvetenhet vittnande känsla inför vad som sker, utan därpå att jag ur det föreliggande utskottsutlåtandet inte kan utläsa det allvarliga hot emot det nuvarande samhället, som han för sin del synes göra.

Vad är det, herr talman, som har inträffat, som har så förmått uppröra de politiska känslorna? Det har här väckts en motion, vilken ostridigt innehåller vissa omisskännliga socialistiska tankegångar. Denna motion har behandlats av första lagutskottet, och dess överläggningar ha resulterat i ett utlåtande, som, enligt herr Siljeströms egen karakteristik, slagit ihjäl alla argument och alla motiv för motionen. Utlåtandet slutar med en kläm, som skjuter näringslivets berättigade intressen i förgrunden och som gör dessas tillgodoseende till en förutsättning för det ingripande, som ur samhällets synpunkt kan vara önskvärt. Då man tar detta till intäkt för ett påstående, att utskottets majoritet, inbegripna dess representanter från folkpartiet, har kapitulerat inför socialistiska krav och öppnat porten på vid gavel för en begynnande socialisering av vårt näringsliv, förefaller det mig som om man hade tagit till något för starka ord.

Man kan, herr talman, bekämpa socialismen på olika sätt. Man kan, så länge

Om ökad redovisningsskyldighet för driftföretag. (Forts.)

man orkar, säga nej till varje resonemang, berättigat eller oberättigat, som från det hållet föres fram, ända till dess man hunnit fram till avgrundens brant. Det är *en* väg — om den svenska högern forskar i sin historia, skall den inte ha svårt att finna exempel på vart den kan bära hän. En annan väg är att lyssna på vad som säges, att ta upp det man finner vara berättigat och att medverka till dettas genomförande och därigenom hindra att mycket, som är oberättigat, onödigt och ur motsatta synpunkter måhända riskabelt, också kommer med på köpet. Jag föreställer mig, att det resonemang, som herr Gärde och hans folkpartistiske kamrat i utskottet ha fört — om nu händelsevis talet inom utskottet i detta sammanhang har kommit att röra sig om socialismen — har gått på den senare linjen. Jag tror därför inte att man vid detta tillfälle skall använda så stora ord om det nesliga och oroväckande i denna s. k. kapitulation. I det långa loppet skall det kanhända visa sig, att ett resonemang på den linjen främjar i stället för skadar näringslivets verkliga intressen.

Detta, herr talman, om vad som har förevarit. Jag tror som sagt icke att man skall förstora frågans karaktär av politisk skiljelinje.

Ser man sedan till det sakliga resultat, som man på denna väg har erhållit, måste jag säga mig att detta icke förefaller så särskilt imponerande. Jag tror att det finns skäl för en undran, om man med en utredning inom den begränsade ram, som utskottet föreslår, kan vinna något så avsevärt utöver vad man med nu gällande lagstiftning och den i fjol beslutade aktiebolagslagen kunde vinna, att det är värt en särskild utredning. Jag känner mig inte skrämd av de farhågor, som uttalas i reservationen, att en ökad insyn av det slag, som utskottet förutsätter, skall verka utvecklingshämmande och direkt skadligt. För den, som tror på det enskilda näringslivets överlägsna styrka — och det gör jag — verkar det icke uppmuntrande att iaktta den rädsla, som här ådagalägges för att dettas bestånd skulle riskeras av sådana åtgärder, som här sättas i fråga. Vilar det enskilda näringslivet inte på en stadigare och reellare grund än att det blåses omkull av den ökade insyn i dess ekonomiska förhållanden, som här diskuteras, så blir det nog inte så särdeles roligt för oss, som i framtiden skola försvara dess bestånd. Det är således inte vid denna omständighet som jag fäster någon särdeles vikt. Men jag kan däremot inte frånkänna det resonemanget en viss giltighet, att det, om man inte vill *mera* än utskottets utlåtande ger vid handen, finns anledning att dröja med ytterligare lagstiftningsåtgärder, till dess den nya aktiebolagslagen fått visa, vad den förmår. Den vilja till frivillig samverkan med samhället, som det svenska näringslivet nu ådagalägger, tror jag också är en borgen för att samhällets berättigande intressen kunna tillgodoses utan särskild lagstiftning även under den kanske mycket krävande tid, som kommer. Det har såvitt jag förstår icke inträffat någonting i den vägen, som nödvändiggör så brådskande åtgärder, att icke en redan beslutad lagstiftnings verkningar kunna inväntas. Vad herr Myrdal här har haft att säga såväl om den ökade kännedom om företagens ekonomiska angelägenheter, som redan nu är möjlig att erhålla, som om den förståelse, vilken man från det enskilda näringslivets sida visar för det problem, som vi här diskutera, styrker mig i min uppfattning, att det nu inte behövs några nya åtgärder för att åstadkomma den ur samhällelig synpunkt önskvärda ökade kunskap om företagens ekonomiska förhållanden, som utskottet föreslår riksdagen att begära.

Den ståndpunkt som jag intar, herr talman, vilar således icke på någon rädsla för det »vådliga socialistiska experiment», som lagutskottet här har givit sig in på, utan den grundar sig på de skäl av saklig art, som jag här har försökt att angiva.

Jag vet nu inte, om jag med detta uttalande har kunnat lugna den oro, som

Om ökad redovisningsskyldighet för driftföretag. (Forts.)
man här i kammaren har hyst för folkpartiets själ. Herr Gärde har betonat, att han talade för sig själv. Han har valt en väg, som han, såvitt jag förstår, har beträtt utan att känna den politiska lidelse, som på andra håll stiger emot skyn. Jag tror inte att han, som herr Linnér, har haft folkpartiets bok om Efterkrigstidens samhälle med sig i fickan, när han fattat sitt beslut. Det finns måhända andra, som resonera efter samma linje. Det finns också de som tillmäta den politiska aspekten större betydelse och reagera på annat sätt. Om herr Siljeström icke känner sin oro stillad av de principiella uttalanden, som jag här har gjort, kan jag endast hänvisa honom till den votering, som väl kommer att följa och som kommer att ge besked om hur mina partikamrater i denna kammare se på saken. Det är endast den omständigheten, att jag för min del icke har tillfälle att deltaga i denna, som gör, att jag här har velat deklarera de skäl, som skulle föranlett mig att rösta icke för utskottets utlåtande utan för reservationen, skäl som väsentligt skilja sig från dem, som ha varit bestämmande för de talare, vilka hittills haft ordet och kommit till samma slut.

Herr **Björnsson**: Herr talman! Det var en passus i herr Siljeströms anförande, som föranledde mig att begära ordet. Herr Siljeström fäste stort avseende vid den kompromiss, som i särskilda utskottet förra året träffades beträffande en viss punkt i aktiebolagslagstiftningen, och han yttrade om denna kompromiss, att dess verkningar inte kunde bedömas förrän efter en tid av 10 à 15 år eller något sådant. Efter herr Siljeströms uppfattning vore det orimligt att man skulle riva upp en sådan kompromiss redan ett år efter det den träffats, och han sade, att om man skulle gå till väga på det sättet, förtoge man därmed all samförståndsvilja hos representanterna för det parti, som han tillhörde.

Herr Siljeströms ord voro som vanligt mycket väl avvägda, varför jag inte kan klandra honom för någon beskyllning att vi, som deltogo i denna kompromiss, skulle ha svikit en överenskommelse. Vi äro litet var här i riksdagen särskilt lyhörda för om något sådant göres gällande, men detta påstod inte herr Siljeström. Jag vill i alla fall konstatera att vid den överenskommelse, som då träffades, varaktigheten av kompromissen absolut icke var på tal. Det gällde en kompromiss av sådan art som förekommer praktiskt taget varje gång man i ett utskott behandlar en fråga av mer eller mindre kontroversiell natur; man vill så långt det är möjligt försöka få ett utskottsutlåtande, som inte är söndertrasat av en mängd reservationer.

Nu har det sagts här att ett viktigt skäl, varför denna kompromiss i grund och botten inte beröres i den motion och det utskottsutlåtande, som vi här debattera, är, att denna motion tar sikte på alla företag, icke blott aktiebolag utan också ekonomiska föreningar av olika slag, och. herr Siljeström, — det vill jag säga med anledning av genmälet emot herr Gärde — även enskilda rörelser. Rent formellt avser utskottets kläm och förresten också motionen inte att ta sikte på aktiebolagslagstiftningen, utan den avser, som det står där, att ta reda på »huruvida och i vilken ordning en ur samhällelig synpunkt önskvärd, förbättrad kunskap om företagens ekonomiska förhållanden må kunna vinnas». Det är således inte alls fråga om att man här skall koncentrera sig på en lagstiftning, som tar sikte endast på aktiebolag. Man kan lägga en lagstiftning oberoende av aktiebolagslagen, så att man, om jag så får uttrycka mig, kommer ovanpå denna.

Men detta skäl var trots allt icke det viktigaste till att jag gick med på denna kompromiss, utan det viktigaste skälet var ett helt annat, som sammanhängde med att den utredning, som förelåg vid bedömandet av förslaget till ny aktiebolagslag, framför allt var juridiskt betonad — den ekonomiska och merkantila sidan av saken var inte alls tillräckligt utredd. När därför en motion

Om ökad redovisningsskyldighet för driftföretag. (Forts.)

framkom, vari påyrkades att man skulle få den siffermässiga redovisningen i styrelseberättelsen lagd efter bruttoprincip i stället för efter nettoprincip, frågade jag mig: vad menar man med bruttoprincip? Vi ha i dag hört herr Gärde förklara, att man skall tala om, inte bara huru mycket som blir över på olika poster, sedan man dragit omkostnader från inkomster, utan man skall tala om alla inkomster och alla utgifter för att komma fram till vinstresultatet. Men detta räcker efter min uppfattning icke, det är inte det viktigaste. Visserligen får man på detta sätt en viktig uppgift, nämligen om företagets omsättning, men i fråga om ett företag, som bearbetar ett halvfabrikat och förädlar detta kanske till en konsumtionsfärdig vara eller också möjligen till ett annat halvfabrikat, är det tydligt att man inte med fördel kan jämföra kostnaderna för inköp av råvaran eller halvfabrikatet med förvaltningskostnader och dylikt. Vår lagstiftning, då det gäller bokföring, är efter min uppfattning inte så preciserad att man överhuvud i fjol kunde redigera ut några regler, som skulle ge ett krav på bruttoredovisningen ett konkret innehåll, och såvitt jag vet är inte heller handelsseden så klart utformad eller hävdvunnen att man därur får tillräcklig ledning.

Vad man naturligtvis måste kräva, utom bruttoredovisning, är också en viss grad av specifikation, och jag tror att vi, som sutto med i särskilda utskottet, lätt kunna erinra oss, vilka besvärligheter vi hade, då vi gåvo oss in på försöket att ställa upp en norm för specifikation av omkostnaderna och försökte dela upp dem i arbetslöner, förvaltningskostnader etc. Bara en sådan sak som att dra gränsen mellan ledande personal, förvaltningspersonal och arbetspersonal, i ordets hävdvunna mening, översteg, om jag inte minnes fel, vår förmåga. Det kräves med andra ord, innan man överhuvud taget kan komma åt att göra någonting med aktiebolagslagen i detta avseende, en grundlig utredning, som definierar vad man menar med det ena och det andra; annars kan en företagsidkare icke fylla lagens anspråk. Detta var för mig ett verkligt avgörande skäl till att jag inte då kunde gå med på att utan vidare i aktiebolagslagen tillmötesgå det krav, som motionärerna den gången önskade få tillgodosett och som de nu här återkomma med.

Jag finner därför att denna utredning är synnerligen välbehövlig, bland annat för att man skall kunna få till stånd en bättre norm för redovisningen för alla företag överhuvud taget. Jag tror också att det från beskattningssynpunkt, från allmän bokföringssynpunkt och kontrollsynpunkt är utomordentligt viktigt att man får en sådan utredning.

Jag vill vidare säga, att jag har sett på denna sak från en synpunkt, som inte särskilt har kommit fram i något av de tidigare hålina anförandena. Inte bara näringsidkare och arbetare äro intresserade av vårt näringsliv, utan det är också hela allmänheten, som ju konsumerar de varor, som tillverkas och säljas i landet. Sett från deras synpunkt är det naturligtvis utomordentligt viktigt att man kan få tillräcklig kunskap särskilt om en sådan sak som prisbildningen. Jag betraktar det därför såsom en utomordentlig fördel, att utskottet i sin kläm i grund och botten kanske sträcker sina anspråk en smula längre än motionen, när utskottet säger, att man vill ha »en ur samhällelig synpunkt önskvärd, förbättrad kunskap om företagens ekonomiska förhållanden». Jag utgår ifrån, att om man skall kunna få en sådan kunskap, skall man också kunna få en kunskap om t. ex. de kartellavtal, som olika företag till konkurrensens mildrande eller undertryckande ha ingått — jag förutsätter, att detta skall bli en följd. Det är visserligen sant, att denna fråga kanske kommer att utredas på annat håll, men jag betraktar den såsom utomordentligt viktig.

I fråga om gruppintressena ligger det ju i öppen dag, att jordbrukarnas egna företag, de jordbrukseko nomiska företagen, redan äro ställda under offentlig

Om ökad redovisningsskyldighet för driftföretag. (Forts.)
insyn i mycket hög grad. Jag var ledamot av statens jordbruksnämnd under några år, då denna affärsverksamhet var stadd i en mycket snabb och omfattande utveckling, och jag hade då tillfälle att se, hur de olika företagen där verkade. Inte kan det skada jordbrukarnas intresse, om t. ex. staten kunde se de olika mejeriernas omkostnader, uttryckta i bråkdelar av ören per liter invägd mjölk? Uppgift därom kunna vi få vilken dag vi önska från mejeriernas riksförening, och denna insyn hindrar inte, att de olika mejeriföreståndarna bemöda sig om att nå så vackra resultat som möjligt. Om således hela mejerinäringen praktiskt taget numera bedrives i företag, som stå under offentlig insyn, så gäller detsamma i mycket hög grad också om t. ex. slakterinäringen, om lagerhusverksamheten och dylikt. Jag finner det helt naturligt att så skall vara fallet, eftersom, även om icke staten lämnar direkt understöd, det ju ändå är staten, som vidtar åtgärder så att vissa priser gentemot konsumenterna kunna upprätthållas — visserligen inte nu, när vi inte ha någon konkurrens utifrån, men under vad vi kalla för normala tider. Den reglering, som där förekommer, är ju ingalunda av det slag som den gamla tullregleringen var: »Var och en för sig och Gud för alla», den verkar inte på så sätt mekaniskt, utan man försöker anpassa regleringsåtgärderna efter växlande provinsiella, produktionstekniska och andra förhållanden. Det skulle vara uppenbart orimligt, om dessa företag och deras ledare komme och sade till staten: »Vi behöva en mjölklagstiftning, som gör det möjligt för oss att ta skatt på viss sorts mjölk och lämna stöd åt andra, så var så god och tag bort fingrarna från våra redovisningshandlingar.» Staten skulle inte vilja gå med på att lämna dessa befogenheter åt våra jordbruksorganisationer, om de krävde att få sköta sina affärer bäst de kunde. Ingen har heller gjort invändning emot att dessa ekonomiska företag ha konsoliderat sig. Tvärtom tror jag man man säga, att det förhållandet, att våra jordbruksekonomiska företag, sedan de kommit in på samma affärspraxis som vår konsumentkooperation, nämligen att utveckla sig framför allt med medel som härflyta från rörelsen, inte har varit företagen till skada och inte heller deras delägare. Ty vad som stannar i dessa företag, kommer ju att tillhöra delägarna, och dessa företag ha från samhällelig synpunkt under de nu gångna krisåren gjort en utomordentlig nytta. Det är, såvitt jag kan förstå, en väsentlig orsak till att vi kunnat få vår konsumtionsreglering så väl genomförd som vi fått, att dessa företag ha förstått att nå en viss ekonomisk stadga. Detta visar, att jordbrukarna såsom samhällsklass icke kunna ha intresse av att försöka dra en ridå för de ekonomiska förhållandena inom de egentliga jordbruksföretagen. Om därför någon jordbrukare känner en önskan att dra ned en dylik ridå, måste det bero på att han har intressen i företag av annat slag, som han tror sig böra slå vakt om på detta sätt. Jag blev verkligen angenämt överraskad, då jag hörde herr von Heland förklara, att han inte ämnar nöja sig med att om en viss tid framställa ett yrkande i denna fråga inom planeringskommissionen utan att han här kommer att stödja utskottets utlåtande.

Till slut vill jag, herr talman, säga att jag till fullo instämmer särskilt i sista delen av herr K. J. Olssons första anförande, där han gav uttryck åt den uppfattningen, att det socialdemokratiska partiet och dess representanter i riksdagen precis lika bra som något annat partis medlemmar förstå, att det är av väsentlig betydelse för oss alla, att Sveriges näringsliv blomstrar och producerar så mycket och så billigt som möjligt. Jag kan inte tänka mig, att de skadeverkningar, som herr Nordenson befarade skulle bli resultatet av denna utredning, verkligen komma att infinna sig. Den berg- och dalbana, som herr Nordenson talade om, blir säkerligen — i den mån den inte redan finns — icke snabbare i kurvorna än den vi nu ha. De svenska arbetarnas representanter vid löneförhandlingar äro inte dummare än att de kunna se åtminstone hur stor

Om ökad redovisningsskyldighet för driftföretag. (Forts.)

vinst ett företag har. *Om* vinsten kunde läggas till grund för lönekrav, ha de således redan nu samma möjligheter i detta avseende som de skulle få genom den här eftersträvade bättre insikten i företagen. Det blir för övrigt säkerligen mycket goda tillfällen för företagarnas representanter att klargöra för motparten på arbetsmarknaden, hur det hänger ihop med de vinster, som uppstå, om de äro att betrakta såsom konjunkturbetonade eller mera stadigt utgående vinster. Alldeles bortsett härifrån utesluter ju kravet på solidarisk lönepolitik arbetargrupperna emellan individuell lönesättning inom olika företag. Herr Nordensons farhågor ha därför säkerligen inte någon grund.

Det var intressant att höra herr Elon Andersson komma till samma resultat som högermännen, fastän han ju gör det från andra utgångspunkter. Han anser, att det inte finns något behov av den här föreslagna utredningen. Jag tror för min del, att det finns ett mycket stort behov att få till stånd en dylik utredning inte blott beträffande aktiebolagen utan även beträffande andra företag. Därför kommer jag, herr talman, utan minsta tvekan eller ängslan att rösta för utskottets förslag.

Herr **Wehtje:** Herr talman! Jag skall först taga upp en fråga, som berörts här i debatten, nämligen frågan om företagarnas och företagsledarnas insikter om betydelsen av arbetarnas insatser i produktionslivet. Företagarnas inställning härvidlag är inte bara omvittnad så ofta, utan det har också givits så många praktiska bevis på den, att några ytterligare deklarationer om densamma inte torde vara behövliga. Företagarna äro fullt på det klara med att om rationaliseringen skall kunna genomföras i den omfattning, som är möjlig och önskvärd, och om med andra ord den ökade och ständigt stigande produktivitet, som vi eftersträva, skall kunna åstadkommas, behövs det en verklig samverkan med förståelse för de olika parternas intressen. För att kunna få en sådan samverkan till stånd inse vi också att de anställda måste ha tillräckligt underlag för att kunna följa utvecklingen. På vad sätt de anställda skola kunna bibringas denna ökade kunskap om de egna företagen, äro vi kanske ännu inte alldeles på det klara med, men den saken kommer väl att framgå efter hand. Jag tror, att vi ganska snart skola komma till klarhet på den punkten. Inom industriföretagen har denna fråga upptagits till behandling och ägnats särskild uppmärksamhet. Frågan måste emellertid enligt min uppfattning lösas på andra vägar än enbart genom införande av den ökade ekonomiska redovisning, som här föreslås. Det rör sig nämligen här även om sådana frågor som om produktionsprogram och produktionsutveckling samt orientering om företagens framtidsutsikter och framtidsplaner. Det kan ju inte vara av intresse och betydelse för de anställda att bara se på förhållandena, sådana som de varit. Det hela måste ju också gå ut på att det om möjligt lämnas någon upplysning om hur framtiden kan komma att te sig. Det gäller således här mycket mer än vad som upptagits i och kring den föreliggande motionen.

Det har i detta sammanhang ifrågasatts, om det bland företagarna verkligen funnits vilja att medverka till att ge den öppna redovisning, som här åstundas. Denna uppfattning måste, efter vad jag kan förstå, grundas på en inställning som icke motsvaras av de verkliga förhållandena. Det har t. ex. påståtts, att företagarna skulle ha ställt sig motvilliga till att underkasta sig priskontrollen. För att belysa oriktigheten av detta påstående vill jag anföra, hur det gått till för mitt eget företags vidkommande, och jag tror att förhållandena varit desamma för många av mina kolleger.

Jag tog för min del upp spörsmålet om prisreglering under kriget långt innan det fanns någon priskontrollnämnd. Jag var bl. a. uppe i kommerskolle-

Om ökad redovisningsskyldighet för driftföretag. (Forts.)

gium och sökte en första kontakt för att få råd om hur industrien borde avväga sina priser inför de svåra påfrestningar, som vi utsattes för, när kostnaderna började stiga. Denna kontakt har även sedermera upprätthållits. Jag kan inte förstå annat än att priskontrollnämnden har fått alla önskade uppgifter utan att man på något sätt har behövt utöva tvång eller utfärda några särskilda föreskrifter som reglerat dessa förhållanden. De reaktioner, som eventuellt någon gång ha utlösts, ha gällt prisavvägningen, men det är ju en helt annan sak.

Jag vill också fästa uppmärksamheten på det arbete, som utförts inom industrien och industriföretagens egna organisationer. Redan för flera år sedan började man inom industriens utredningsinstitut att göra sammanställningar över vinstresultat och bokslutssammandrag från ett stort antal av de utslagsgivande företagen. Dessa sammanställningar ha sedan publicerats. Motsvarande bearbetningar ha senare gjorts av material, som insamlats av priskontrollnämnden och konjunkturinstitutet. Här finns ett underlag, på vilket man kan bygga vidare. Här har man faktiskt redan det material, som man eftersträvar att få för att kunna bedöma konjunkturutvecklingen inom olika grenar av näringslivet. Det måste vara på sådana bedömanden som avgörandena i pris- och lönefrågor o. s. v. böra grundas.

Det har här sagts, att företagen ha velat omge räkenskapsresultaten med hemlighetsmakeri. Inom fredsplaneringskommissionen ha även dessa frågor upptagits till behandling. Där har man särskilt inriktat sig på kontroll av monopolvinster. Från företagarhåll har det också deklarerats, att man vill medverka till att skapa garantier för att monopolföretagens ställning icke skall kunna missbrukas.

Vi böra bedöma den föreliggande frågan också ur historiska synpunkter. Man ställer här upp den nya aktiebolagslagen mot 1910 års aktiebolagslag och vill nu sträva vidare. 1910 års aktiebolagslag bör ses mot den bakgrund som fanns, när den skapades. Redovisningssystemen voro då inte så utvecklade, och bokföringskonsten hade inte alls hunnit så långt som i våra dagar. Nu har ju bokföringstekniken utvecklats så mycket, att företagen kunna prestera den ökade redovisning, som stadgas i den nya aktiebolagslagen. Enligt min mening böra vi tills vidare nöja oss med vad som redan uppnåtts. Insikterna i allmänhet på detta område har inte hunnit så långt, att vi kunna prestera mycket mer material av värde.

Man går här i sina önskemål längre än i något annat land i världen. Bokslut, upprättade enligt den nya aktiebolagslagen, komma att lämna ett material, som blir mycket rikligare än vad som förekommer i andra länder. Man åberopar här Förenta staterna som mönster och talar om att man där har bruttoredovisning. Jag har både nu och tidigare gått igenom redovisningar, framlagda av de stora amerikanska bolagen. De ha visserligen s. k. bruttoredovisning, vari även upptages försäljningssummorna. — Inom parentes hade det varit mycket lätt att få fram en sådan redovisning även för svenska företag. — Men utöver denna s. k. bruttoredovisning offentliggöra de amerikanska företagen icke något som helst av det material, som kommer att framläggas här i Sverige efter den nya aktiebolagslagens ikraftträdande.

Sedan skulle jag gärna vilja påpeka en annan sak, som icke har belysts här tidigare. När det här uttalas önskemål om hur förhållandena böra vara, skulle vi gärna se, att vi kunde få ett mönster från statens egna företag. Staten driver ju en del industriföretag och företag av monopolkaraktär. Jag tror, att man lugnt kan säga, att de redovisningar, som presteras av dessa företag, äro sämre än vad det enskilda näringslivet framlämnar. Inom planeringskommissionen har jag t. ex. varit med att diskutera förhållandena vid statens järnverk i Norr-

Om ökad redovisningsskyldighet för driftföretag. (Forts.)

botten. Vi ha emellertid inte ens inom kommissionen kunnat få fram en vanlig tillverkningskalkyl av samma slag, som vilket som helst annat industriföretag säkerligen skulle vara berett att prestera i en motsvarande situation. Ändock begäres det att man från det allmännas sida, d. v. s. riksdagen och dess organ, skall ta ställning till vittgående åtgärder för verksamheten vid järnverket i fråga.

Jag ställer mig framför allt frågande till vad som egentligen åsyftas med det här framlagda förslaget. Jag misstänker, att man syftar till att söka få kännedom om förhållanden, som egentligen icke äga någon motsvarighet i verkligheten. Det tycks råda den föreställningen, att det inom företagens redovisning finns något, som inte kan utläsas av siffrorna, några vinster eller överskottsmedel, som dunsta bort på något sätt som ej öppet redovisas. För den, som har någon kännedom om de numera tillämpade räkenskapssystemen, upplagda efter moderna bokföringsprinciper, och de föreskrifter, som redan finnas för uppgörande av ekonomiska redovisningar för företagen, måste det väl vara alldeles uppenbart, att det inom de företag, som i detta sammanhang kunna vara av betydelse, icke kan finnas några medel som försvinna på dylika mystiska vägar. De pengar, som gå ut ifrån ett större företag till delägarna — det är väl de belopp man syftar till att försöka få klarhet om — kunna icke gå ut från företaget på annat sätt än i form av utdelningar till aktieägarna. Det finns ju klart redovisat till vilka belopp dessa utdelningar uppgå.

Jag ställer mig inte tveksam till kravet på ökad redovisning därför, att det är upptaget i arbetarrörelsens efterkrigsprogram. Där finns en hel del, som vi företagare mycket väl kunna skriva under på, men samtidigt måste vi reagera mot en del andra förslag. Jag tvivlar t. ex. på om man är riktigt på det klara med vad det föreliggande förslaget innebär. När det talas om att man skall göra upp mera fullständiga räkenskapsredovisningar, gäller det ju inte att bara göra en del siffersammanställningar. Det gäller också att göra en hel del mycket svåra ekonomiska avvägningar. För dessa avvägningar finnas redan vissa regler uppställda. I aktiebolagslagen äro reglerna för värdering av tillgångarna m. m. uppställda med hänsyn till att företagens bestånd skall tryggas, borgenärerna säkerställas o. s. v. I annat sammanhang ha sedan motsvarande bestämmelser sedda från andra synpunkter intagits, bl. a. i beskattningsreglerna, där det finns angivet hur mycket som får avskrivas vid redovisning för beskattning, hur mycket ett lager får nedskrivas o. s. v. Inom dessa gränser måste det finnas utrymme för en viss rörelsefrihet. Inom denna ram måste företagarens ställningstagande träffas efter subjektiva omdömen. Det måste bli en uppskattning, som vederbörande företagare får göra, av vad han anser vara en skälig lagervärdering, vilka avskrivningsregler han anser böra tillämpas och dylikt. Detta är icke något som kan överlåtas till en allmän diskussion, en diskussion med de anställda eller med myndigheterna. Här gäller det ju företagens konsolidering och att skapa trygghet för deras fortsatta existens, vilket måste vara ett intresse inte bara för företagarna, utan även för de anställda och för konsumenterna.

För att nå det mål, som så många sträva efter, nämligen en god utveckling av näringslivet — i näringslivet inbegriper jag då också arbetarna — måste vi enligt min mening gå andra vägar än vad som föreslås i motionen och det föreliggande utskottsutlåtandet. Jag anser för min del, att vi först böra avvakta resultatet av den nya aktiebolagslagen, vilket inte behöver ta så lång tid som här befarats. När företagen kunnat effektivisera sitt redovisningssystem, komma de helt säkert inte att avvakta tiden för den nya aktiebolagslagens ikraftträdande, utan framlägga fullständiga redovisningar, så snart de bli i stånd därtill. De övriga problem, som man önskar få lösta i detta sammanhang, tror jag, att

Om ökad redovisningsskyldighet för driftföretag. (Forts.)
vi böra söka komma till rätta med genom praktiska åtgärder, och för den skull behöva vi inte tillsätta en statlig utredning.

Med dessa ord, ber jag, herr talman, att få ansluta mig till yrkandet om bifall till reservationen.

Herr **Gärde:** Herr talman! Det har rått en viss oklarhet här i debatten om sammanhanget mellan de redovisningshandlingar, som ett bolag enligt den nya aktiebolagslagen är skyldigt att upprätta och förelägga för bolagsstämman, och den insyn i ett företags ekonomiska förhållanden, som åsyftas med utskottets utlåtande och som föreslås skall bli föremål för utredning.

Enligt min mening föreligger det icke något inre sammanhang mellan dessa båda frågor. Ett bolags redovisningshandlingar ha till uppgift att för aktieägare, borgenärer och den aktieköpande allmänheten utvisa bolagets ställning. Dessa redovisningshandlingar framläggas för bolagsstämman i och för beviljande eller vägran av ansvarsfrihet och granskas av bolagsstämmans revisorer. Vid sådant förfarande kan ett nettoredovisningssystem uppenbarligen vara fullt berättigat. Revisorerna fullgöra nämligen där en del av den kontroll över verksamheten, som man anser inte lämpligen bör offentliggöras eller komma till allmänhetens kännedom. Redovisningshandlingarna måste däremot med naturnödvändighet vara offentliga, eftersom de också skola tjäna till ledning för borgenärer och den aktieköpande allmänheten.

Helt annorlunda förhåller det sig med den ur samhällets synpunkt önskvärda förbättrade kunskapen om ett företags ekonomiska förhållanden. Såsom den närmast föregående ärade talaren riktigt anmärkte, rör det sig här inte om sifferredovisning i egentlig mening, utan om en upplysning angående företagens produktions- och avsättningsförhållanden och dess framtida utsikter. Här är det icke bolagsstämman som är huvudman och inte heller den aktieköpande allmänheten, utan det är samhället och samhällsintressena som träda in. I vad mån denna djupare insyn i företagens produktionsapparat bör vara offentlig eller inte, är en helt annan och mycket svårare fråga. På den punkten påpekar utskottet, att man snarare har att söka jämförelsepunkter i de nu gällande bestämmelserna om priskontroll och undersökning av monopolistiska företag, där en viss sekretess till skydd för sådana upplysningar är införd, än i bolagslagstiftningen. När det här göres gällande, att de bestämmelser i detta ämne, som finnas intagna i den nya aktiebolagslagen, skulle vara resultatet av en kompromiss mellan båda dessa ståndpunkter, är detta därför enligt min mening icke berättigat. I den debatt i denna fråga, som fördes i första särskilda utskottet, framhölls åtminstone från min sida ganska skarpt den skillnad, som här föreligger mellan bolagens räkenskapshandlingar och den ur samhällelig synpunkt betingade insynen i själva produktionsapparaten. Utan någon som helst tvekan anslöt jag mig till lagberedningens betänkande på denna punkt, som i stort sett ligger till grund för den nya aktiebolagslagen. Jag framhöll emellertid också, att den andra frågan kunde tänkas uppkomma och att den krävde sin lösning efter andra linjer som låge mer i paritet med dem, som kommit till användning i priskontrollagen och andra hithörande lagar, t. ex. skattelagstiftningen. Den sammanknytning med aktiebolagslagen, som här gjorts, är därför enligt min mening icke berättigad.

Herr Nordenson trodde, att om man vid löneförhandlingar skulle skapa en ökad insyn för arbetarparten, eventuellt genom förmedling av statens förlikningsorgan, skulle detta leda till att arbetarna skulle komma att kräva lön efter konjunkturläget. När konjunkturläget var gott, skulle de kräva löneökningar, men däremot motsätta sig lönesänkningar, när konjunkturen blev sämre. I den ökade upplysning, som här avses och som är målet för denna utred-

Om ökad redovisningsskyldighet för driftföretag. (Forts.)

ning, ingår emellertid också att bibringa arbetarparten insikt om att arbetarna i en sådan situation, alltså inför en högkonjunktur, i sina löneanspråk också ha att ta hänsyn till att en konsolidering av företagen bereder dem själva tryggad sysselsättning även under en lågkonjuktur, varför de med hänsyn härtill måste begränsa sina löneanspråk vid en högkonjunktur.

Detta stämmer också mycket väl med den läggning, som den nya aktiebolagslagen har erhållit. Man uttalar där uttryckligen, att bolagen måste konsolideras, och man har infört skärpta bestämmelser i fråga om rätt till utdelningar från företagen och i fråga om skyldighet att avsätta till förnyelse- och skuldregleringsfonder, allt för att förhindra att företagens kapital tappas av, så att företagen kanske till slut sakna möjlighet att motstå t. o. m. en mindre konjunkturförsämring utan då måste slå igen. Alla dessa avsättningar äro ju gjorda just för att företagen i en lågkonjunktur skola kunna fortsätta sin verksamhet. Det har också uttryckligen uttalats vid förarbetena till aktiebolagslagen, att syftet med dessa bestämmelser är att bereda arbetarna jämn sysselsättning. Det är min mening att Sveriges arbetare ha så pass mycket förstånd, att de icke, som tidigare aktieägarna i sitt oförstånd, vilja länspumpa ett företag på dess kapital och på så sätt försvåra företagets ställning i ett sämre ekonomiskt konjunkturläge.

Herr Nordenson har vidare sagt, att vi icke närmare ha angivit i vilken mån upplysning om ett företags produktions- och avsättningsförhållanden skulle vara av betydelse vid motverkandet av arbetslöshet. Mig förefaller det vara väl mycket begärt, att första lagutskottet skulle uppdraga riktlinjerna för en framtida arbetslöshetspolitik. Men vad första lagutskottet med visshet kunnat konstatera, det är att för dessa problems lösning uppenbarligen kräves en ganska ingående kännedom om företagens ekonomiska förhållanden — med ekonomiska förhållanden avser jag då icke de rent siffermässiga kalkyler, som framläggas i räkenskapshandlingarna, utan just själva produktionsapparaten och förutsättningarna för dess verksamhet. Mig förefaller det vara av vikt att på det sättet vårt näringsliv kan konsolideras, icke endast rent ekonomiskt, utan även psykologiskt, på en bredare bas. Det förefaller mig också vara en samhällsgagnande gärning att bidraga till ett sådant resultat. Att detta och ingenting annat varit syftet med första lagutskottets hemställan i detta fall, kan jag betyga.

Här har sagts att detta utlåtande skulle vara i viss mån ologiskt. Jag tror dock att man vid närmare studium av detta betänkande skall finna, att så icke är fallet, utan att det är en rent följdriktig utveckling av de principer, som jag här redogjort för, nämligen att man lösgör detta problem från frågan om bolagens redovisningshandlingar och lägger det på en annnan bas för att härigenom skapa ett lämpligt instrument just för det syfte, som man här vill vinna.

Det är enligt min mening tydligt, att t. o. m. bruttoredovisningar som sådana skulle vara alldeles otillfredsställande — och däri ger jag herr Wehtje fullständigt rätt — för att tillgodose det syfte som det här är fråga om. De amerikanska bruttoredovisningarna, som jag också varit i tillfälle att taga del av under mitt arbete i första särskilda utskottet förra året, säga mycket litet om de frågor som intressera arbetarna i detta fall.

Jag kan mycket väl förstå att det kan vara en praktisk fråga, när man skall åstadkomma en utredning av denna beskaffenhet. Jag hade tänkt mig att en av utredningens fördelar just skulle vara, att representanter för de båda stora organisationerna på arbetsmarknaden kunde sammanföras inom utredningens ram och diskutera vilka vägar man skall gå. Det är också därför som utskottet i sin hemställan har begärt en utredning »huruvida och i vilken ordning» en för-

Om ökad redovisningsskyldighet för driftföretag. (Forts.)
bättrad kunskap om företagens ekonomiska förhållanden må kunna vinnas. Utskottet har särskilt påpekat, att här åsyftas i första hand överenskommelsens väg.

Jag ber, herr talman, att få vidhålla mitt yrkande om bifall till utskottets hemställan.

Herr **Nordenson:** Herr talman! När jag yrkade på att få klarhet om på vad sätt den föreslagna utredningen verkligen skulle kunna tillgodose de framställda önskemålen, har man här sagt, att det är orimligt att begära att man redan nu skulle kunna ange till vilka resultat denna utredning kan komma.

Gent emot detta vill jag invända, att vad jag har begärt är att man skall uppvisa ett verkligt samband mellan det problem, som här är uppställt, och den utredning, som är begärd. Och det är där som jag anser att det brister. Man säger sig kunna bidraga till lösningen av arbetsmarknadens problem och konjunkturutjämningen, men man anger på ett ytterst summariskt sätt, hur detta skall gå till. Och alldeles särskilt måste man stryka under, att när det gäller konjunkturutjämningen, står det om den ingenting annat än att det »kan ifrågasättas», om inte denna ökade insyn skulle vara till gagn. Jag tycker att man har rätt att göra anspråk på att det skall komma fram någonting som anger det samband, som rimligtvis bör vara för handen mellan det önskade resultatet och den utredning som ifrågasättes.

Det har nu sagts av herr Karl Johan Olsson, att det skulle vara så värdefullt med en ökad upplysning om företagens ställning för att åstadkomma bättre förhållanden på arbetsmarknaden. Nu erkänner herr Olsson själv, att under lågkonjunkturer får man veta så mycket man vill — däremot skulle man vid högkonjunkturer inte få veta något alls. Jag tror dock att det har en viss betydelse, att företagen inte åläggas att helt och hållet vända ut och in på sig själva och till det yttersta uppvisa, vad de kunna ha haft för vinstmöjligheter och vad de för ögonblicket ha möjlighet att utbetala i form av löner. Det kan här ligga en utomordentlig frestelse för de lönekrävande parterna att utnyttja situationen till det yttersta och därmed minska möjligheterna till konsolidering. Jag går så långt att jag vill ifrågasätta, om inte en alltför långt driven offentlighet kan leda till att den kommer att försvåra för våra arbetarorganisationer att iakttaga den måttfullhet, som de dess bättre många gånger ha iakttagit, emedan det kommer att uppstå en så hård demagogisk press på dem, att de få svårt att stå emot.

Herr Gärde förklarade att han förutsätter att våra arbetare skola ha en sådan ekonomisk skolning, att de inse berättigade krav på en nödvändig konsolidering av företagen. Ja, på mycket lång sikt är nog detta möjligt, men det kommer att taga utomordentligt lång tid. Jag vill erinra om hur synnerligen lång tid det tagit, innan våra företagare själva ha kommit till insikt om nödvändigheten av detta. Ännu vid tiden för förra kriget voro de ganska oförstående för dessa synpunkter. Det har sålunda krävt en mycket lång procedur, och ännu måste man väl säga att många aktieägare äro tämligen oförstående för detta krav, trots att de ju ha en andel i företagen, medan arbetarna härvidlag inte kunna ha samma stora intressen att bevaka.

Jag tror därför att de vackra ord, som herr Gärde har sagt om hur uppfostrande detta skulle vara, äro utslag av ett önsketänkande. Och det är därför, som det är min mening att man måste se något mer realistiskt på detta problem.

Herr Olsson kom också in på en annan fråga, som jag anser vara av största intresse. Han sade att det säkerligen vore psykologiskt riktigt, om man från arbetsgivarhåll ställde sig mer förstående till en del av de krav, som nu fram-

Om ökad redovisningsskyldighet för driftföretag. (Forts.)

ställas, och att man från den synpunkten borde slå in på en reformlinje. Där rör han enligt min mening vid ett mycket viktigt problem. Herr Elon Andersson var också inne på det, då han menade, att om man accepterade sådant som man kunde anse vara berättigat, skulle man därmed lättare kunna avvärja en del oberättigade krav. Det är inte tu tal om att det ligger mycket i denna tankegång. Jag har ställt mig precis samma fråga, och jag har grubblat över den just när jag studerat de 27 punkterna. Om jag har kommit till ett ganska negativt och för mig själv nedslående resultat, så beror det på att dessa 27 punkter, trots att de äro utformade i vissa fall till klatschiga slagord, dock innehålla högst betydande oklarheter. Jag skall inte vid denna sena timme gå in på många exempel, fastän det är lätt att komma med sådana, men jag skall dock beröra en sida av saken.

Det görs mycket bestämt gällande, att det är angeläget att man skapar en ökad insyn för samhället och får till stånd en ökad hänsyn till samhällets krav från företagarnas sida. Man får den känslan när man läser detta, att om allt detta verkligen kommer till stånd, om det sålunda blir en större öppenhet från företagarnas sida och om de försöka att inordna sig i det allmänna på ett lojalt sätt, så skulle därmed också alla rimliga krav anses tillfredsställda och företagen skulle få leva vidare. Om detta verkligen vore riktigt, så skulle man nog också ställa sig mer förstående från företagarhåll. Men hur förhåller det sig med den saken? Ja, det finns ett område av förvärvsverksamheten här i landet, inom vilket man har kommit mycket långt på denna väg, och det är försäkringsrörelsen. Försäkringsföretagen ha i mycket hög grad spontant gått med på att begränsa sina vinstmöjligheter, så att företagen arbeta under former, som man kan säga ha en mera kooperativ karaktär. Hela vinsten, med undantag av en viss begränsad utdelning till aktieägarna, går helt och hållet till de försäkrade. Här har man alltså slagit in på att tillgodose det allmännas intresse och ställa företagen i det allmännas tjänst. Vidare är denna verksamhet i högsta grad föremål för insyn från det allmännas sida. Vi ha en försäkringsinspektion, som i detalj följer företagens verksamhet, som kontrollerar att all möjlig säkerhet iakttages vid placeringar och sådant. Innan boksluten fastställas underställas dessa också inspektionen. Såvitt jag förstår, har man på detta område mer än på något annat gått till mötes de krav, som framställts från socialdemokratiskt håll gent emot näringslivet.

Man skulle då vara frestad att draga den slutsatsen, att när kraven härvidlag vore tillgodosedda, så skulle också dessa företag lämnas i fred för att sköta sin verksamhet. Men vad finna vi av de 27 punkterna? Jo, försäkringsverksamheten befinnes vara det område, som man först kastar sina ögon på och där en socialisering betraktas såsom självklar. Jag måste säga att detta verkar onekligen på företagarna i högsta grad skrämmande. Om det förhåller sig så, att man först skall gå med på en mycket vittgående insyn och en mycket vittgående statlig övervakning för att sedan finna, att när man tillfredsställt dessa krav, resultatet ändå blir, att företagen skola uppslukas av en statlig socialisering, är det inte så förfärligt frestande att gå till mötes — om man nämligen har den övertygelsen att det är bättre med en självständig och fri verksamhet än att genomföra en socialisering.

Det säges så många vackra ord om hurusom man från socialdemokratiskt håll har förstående för företagsamheten. Den mindre företagsamheten skall visst inte förkvävas; den skall uppmuntras, och den skall få det bättre, säger herr Wigforss, i ett framtida samhälle än nu. Men inför denna ovisshet och oklarhet om vad som skall komma en gång i tiden har man en smula svårt att tro på detta. Jag vill beträffande den mindre företagsamheten framhålla, att det tycks vara så, att man visserligen, så länge företagen äro små, skall

Om ökad redovisningsskyldighet för driftföretag. (Forts.)

lämna dem i fred, men så snart de hunnit växa sig litet större, skola de, enligt herr Wigforss, ställas under en allmän insyn och kontroll och överföras till det allmännas äganderätt. Man frågar sig: hur stora skola företagen vara, innan de på detta vis skola uppslukas? Det får man inte veta, utan det lämnas helt åt framtiden. Jag vill erinra om att de flesta av våra allra mest lysande företag ha börjat som små företag, och jag är inte säker på att de alls skulle ha vuxit upp till några stora företag, om de haft vetskap om att de, när de väl uppnått en viss gräns, skulle ställas under kontroll och överföras till det allmännas äganderätt. Det kan hända att de då flyttat till ett annat land och slagit sig ned där, och då hade vi fått vara utan några av våra allra värdefullaste tillgångar i det svenska produktionslivet.

När man hör alla dessa vänliga ord om företagsamheten, som skall uppmuntras, och sedan ser hur det i sista hand går, kan jag inte neka till att jag tycker att de, som tala dessa uppmuntrande ord om vikten av företagsamhet och om att vi skola samarbeta, i någon mån påminna om slaktardrängarna i Chicagos slakterier, som slå till oxen där bak och säga: »Gå på du, gubbe lilla, det är inte farligt alls!» Men om en timme kommer oxen ut i form av corned beaf, benmjöl och skohorn. När det gäller företagen, dröjer det väl visserligen mer än en timme — kanske tio år, kanske tjugu.

Det är denna oklarhet i de 27 punkterna, denna obenägenhet att ge klara signaler på avgörande punkter, detta sätt att tala om förståelse för näringslivet i vissa avseenden, medan man sedan klämmer åt på andra håll, som ger oss en otäck smak i munnen och som gör oss obenägna att acceptera dessa resonemang. Jag skulle gärna vilja slå in på den väg, som herr Karl Johan Olsson och även herr Elon Andersson ville rekommendera, nämligen att vi verkligen skola försöka få fram vad som kräves av den nya tiden, som givetvis i många avseenden kommer att bli vitt skild från den gångna tiden. Men den osäkerhet, som de 27 punkterna skapa, är inte ägnad att utgöra en plattform för ett sådant förtroendefullt samarbete, som jag skulle anse vara önskvärt.

Jag skall inte, herr talman, förlänga denna debatt mycket mer, men det är dock två små saker som jag skulle vilja tillägga. Den första är en fråga till herr Myrdal. När han talade om den insyn, som vi ha, förklarade han att våra deklarationer användes, icke endast till att undersöka vad vi skola betala i skatt, utan även till annat ändamål. Det var ett ytterst skrämmande meddelande. Enligt min mening antydde han där ett förhållande, som, såvitt jag förstår, strider emot svensk lag, då de skulle användas till något annat än vad myndigheterna ha rätt att använda dem till. Jag hoppas därför att han har alldeles orätt i detta påstående, men det skulle vara värdefullt att få veta vad han syftar på.

Jag satt här och åhörde med allra största intresse herr Linderots anförande — jag beklagar att han inte nu är närvarande i kammaren. Jag greps av avund över att det kunde finnas en människa, som i dessa tider kan stå upp och på rak arm och med största säkerhet uttala sig om vad som kommer att hända i världen — inte bara inom den omedelbara framtiden, utan för alla tider, och som kan fastslå att en socialisering är den enda möjliga utvecklingen i världen; någonting annat kan inte vara möjligt, det kan bara gå den vägen för evärdliga tider.

Jag fick en stark känsla av vilken nära släktskap det måste finnas mellan herr Linderot och en viss herre söder om Östersjön, som också har stått i spetsen för ett om också något annorlunda beskaffat socialistsamhälle och som uttalat sin övertygelse om att den socialism, som han skapat, skulle bestå under en mycket lång tid. Han var dock en aning mer anspråkslös än herr Linderot och nöjde sig med att försäkra, att hans socialism skulle leva i tusen år. Den

Om ökad redovisningsskyldighet för driftföretag. (Forts.)

har levat i tolv år nu! Skola vi nu för herr Linderots skull hoppas att han spår bättre än vad hans andlige kollega söderut har spått?

Friherre **De Geer:** Herr talman! Herr Björnsson nämnde i sitt inlägg i denna debatt, att arbetarna i detta land önska att vårt näringsliv skall blomstra. Jag tror att det är både hans och hans meningsfränders verkliga mening, att detta är det mål som man vill uppnå.

Det måste vara ett mycket riktigt och mycket lyckligt förhållande att vi, såsom skett här i kväll, kunna föra en så synnerligen saklig, men ändå intressant debatt om de allra mest brännande frågor, som finnas på vårt lands politiska program för närvarande. Det är en oskattbar förmån att vi här i Sverige kunna debattera våra viktigaste inre problem på det lugna och sakliga sätt, som nu skett. Jag har under de år jag suttit i riksdagen knappast hört en debatt, som har intresserat mig så mycket som denna och som berört de ting, som ha största betydelse för våra framtida inre förhållanden.

Jag är inte någon vän av många och långa utredningar, och det skulle därför kunna ligga nära till hands för mig att säga, att eftersom aktiebolagslagen så nyligen har kommit till stånd, kunde man låta sig nöja med detta och avvakta utvecklingen. Men jag måste, herr talman, deklarera att jag hör till dem, som anse att den utredning, som här föreslås av första lagutskottet, knappast kan vara till skada, utan till fördel därför att det här gäller att söka klargöra ett så utomordentligt viktigt problem. Det måste vara av ett synnerligen stort värde, att vi samtliga i de olika samhällsgrupperna få fortsätta att debattera denna fråga, som man får hoppas, lika sakligt som vi ha gjort här i kväll. Och jag är övertygad om att den vilja till samförstånd, som ligger i kompromissuttalandet i utskottets kläm, verkligen skall kunna följa frågan i fortsättningen också. Under sådana förhållanden tror jag att en utredning som den föreslagna kan komma att bli till gagn för hela vårt näringsliv.

Det är min övertygelse att det oklokaste man kan göra är att, som någon har sagt, resa upp en mur emot alla de nya idéer, som uppkomma. Jag tror tvärtom att man bör undersöka och sovra alla de nya idéerna. Det har dock under århundraden varit så här i Sverige, att vi ha kunnat klara oss igenom även ofantligt svåra yttre och inre kriser, och det vore väl märkvärdigt, om vi inte även i nutiden skulle ha förmåga att bemästra också de problem, som nu segla upp på det ekonomiska området i vårt land.

Jag har endast med dessa korta ord velat deklarera min uppfattning, att vi äro inne på rätt väg, om vi fortsätta att sakligt diskutera även de frågor, där en lösning kan synas möta oöverstigliga hinder. Jag är för min del så optimistisk, att jag tror, att även om många svårigheter måste övervinnas, skall man ändå komma fram till ett resultat, som icke skall bli omstörtande, utan bli till verklig nytta för vårt näringsliv. Alla grupper här i landet äro säkerligen så sansade och måttliga, att de i grunden önska, att vi i samförstånd skola sträva efter att nå bästa möjliga resultat.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

I detta anförande instämde herrar *Forslund* och *Wahlund.*

Herr **Myrdal:** Jag skall, herr talman, inte förlänga debatten i vidare mån än att jag vill lämna ett svar på herr Nordensons fråga, vad jag syftade på, när jag sade att självdeklarationerna användes även för andra syftemål än att fastställa taxering för beskattningen. Jag syftade på att den ena typen av vår nationalinkomstberäkning ju är byggd på taxeringsresultatet och sålunda indirekt på deklarationerna. Jag syftade även på att det — om jag inte är fel

Om ökad redovisningsskyldighet för driftföretag. (Forts.)
underrättad, och jag har inte varit i tillfälle att verifiera det i detalj — vid olika tillfällen har gjorts specialbearbetningar av deklarationsmaterialet för att utreda olika ekonomiska spörsmål. Jag vet t. ex. att det har gjorts sådana specialutredningar på grundval av jordbrukarnas självdeklarationer.

Sedan överläggningen ansetts härmed slutad, gjorde herr talmannen jämlikt därunder förekomna yrkanden propositioner, först på bifall till vad utskottet i det under behandling varande utlåtandet hemställt samt vidare därpå att kammaren skulle med avslag å utskottets hemställan godkänna den vid utlåtandet avgivna reservationen; och förklarade herr talmannen, efter att hava upprepat propositionen på bifall till utskottets hemställan, sig finna denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Linnér* begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en omröstningsproposition av följande lydelse:

Den, som bifaller vad första lagutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 27, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, avslås utskottets hemställan och godkännes den vid utlåtandet avgivna reservationen.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo upplästs, verkställdes till en början omröstning på det sätt, att efter särskilda uppmaningar av herr talmannen först de ledamöter, som ville rösta för ja-propositionen, och därefter de ledamöter, som ville rösta för nej-propositionen, reste sig från sina platser. Herr talmannen förklarade därpå, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för ja-propositionen.

Då emellertid herr *Linnér* begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja—73;
Nej—33.

Därjämte hade 2 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

Föredrogos ånyo andra lagutskottets utlåtanden:

nr 33, i anledning av väckt motion angående förhandlingsrätt för arbetstagarförening med avseende å till denna anslutna pensionärer;

nr 34, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag med särskilda bestämmelser angående gäldande av ersättning enligt allmänna förfogandelagen m. fl. lagar; samt

nr 35, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om fortsatt giltighet av prisregleringslagen den 30 juni 1942 (nr 459).

Vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt bifölls.

Föredrogos ånyo jordbruksutskottets utlåtanden:

nr 20, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anvisande av medel till stödjande av lin- och hampodlingen m. m.;

nr 24, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ytterligare anslag för undersökningar rörande vissa vattenregleringsföretag;

nr 25, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående avstående av den rätt, kronan eller allmänna arvsfonden äger till andel i viss fastighet;

nr 26, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående försäljning av vissa, allmänna arvsfonden tillfallna fastigheter; samt

nr 27, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående fortsatt giltighet av lagen den 30 juni 1943 (nr 458) om inskränkning med hänsyn till försvaret i rätten att avverka skog.

Vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt bifölls.

Föredrogs ånyo och företogs punktvis till avgörande jordbruksutskottets utlåtande nr 28, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående försäljning av mark från vissa kronoegendomar m. m.

Punkterna 1 och 2.

Lades till handlingarna.

Punkten 3.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkten 4.

Lades till handlingarna.

Punkten 5.

Utskottets hemställan bifölls.

Vid förnyad föredragning av jordbruksutskottets utlåtande nr 29, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning angående ändring i förordningen den 27 juni 1930 (nr 247) om utrotande av nötbromsen, bifölls vad utskottet i detta utlåtande hemställt.

Vid ånyo skedd föredragning av första kammarens första tillfälliga utskotts utlåtande nr 9, i anledning av väckt motion angående avskaffande av den tvångsvisa anslutningen till de tyska församlingarna i Stockholm och Göteborg m. m., bifölls vad utskottet i detta utlåtande hemställt;

och skulle jämlikt § 63 riksdagsordningen detta beslut genom utdrag av protokollet delgivas andra kammaren.

Föredrogs ånyo första kammarens första tillfälliga utskotts utlåtande nr 10, i anledning av väckt motion om ändrade bestämmelser för det kyrkliga kollektväsendet. *Ang. det kyrkliga kollektväsendet.*

Med föranledande av en inom första kammaren väckt motion, nr 41, av herrar *Sandegård* och *Andersson, Jones Erik,* hade utskottet i förevarande utlåtande hemställt, att första kammaren för sin del ville besluta, att riksdagen skulle i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t ville föranstalta om en utredning angående ändrade bestämmelser för det kyrkliga kollektväsendet i syfte att rimligen tillgodose den enskilda församlingens rätt och behov samt för riksdagen framlägga det förslag, vartill utredningen kunde föranleda.

Ang. det kyrkliga kollektväsendet. (Forts.)

Herr **Pauli:** Herr talman! Jag har inte begärt ordet för att göra något annat yrkande än om bifall till utskottets hemställan om utredning. Jag har bara velat i likhet med en talare i andra kammaren påpeka ett anmärkningsvärt förhållande, som synes stärka kravet på en utredning, inte bara i det i utskottets kläm angivna syftet, utan också för att skapa en bättre kontroll över de allmänna kollektmedlens användning, ett syfte som också angives i motionen.

Jag tänker på det i pressen ofta påtalade förhållandet, att svenska kollektmedel genom den s. k. Svenska landskommittén och en annan liknande kyrklig organisation utgått till den för sin nazistiskt färgade propaganda bekanta tidskriften »Kyrkor under korset» och dessutom till tyska institutioner och personer, som under kyrklig förklädnad ha tjänat uppenbart nazistiska propagandasyften. Bland dessa personer är t. ex. en viss biskop Blau, som är bekant för sitt herdabrev vid det tyska överfallet på Polen, där han uttalade sin glädje över att »Gud har i Führerns och i den tyska härens tappra kämpar sänt oss räddarna ur ett tjuguårigt förtryck». Denne andans man har i tidskriften »Kyrkor under korset» prisats för »sitt kloka lugn och sin förnäma lojalitet». Vem hans lojalitet gällde, förstår man.

Svenska landskommittén, som är en av tidskriftens utgivare, har sedan 1935 av svenska kollektmedel betalat årliga kontantunderstöd till någonting som kallas Lutherakademien i Sondershausen. Denna har jämte sin utåt mera synliga evangeliska uppgift även tjänat som organ för stortysk propaganda. Så t. ex. har en av dess ledande krafter i en artikel talat om »den stortyska synen på den tyska vetenskapen, sådan den kommer till uttryck i vårt arbete i Sondershausen».

Det är ju ett ganska tydligt besked. Akademiens föreståndare har gjort sig så känd för pronazistisk inställning, att en av de svenska biskopar, som sitta i landskommitténs styrelse, för inte länge sedan å kommitténs vägnar tagit avstånd från föreståndaren och förklarat, att det numera är slut med kollektbidragen till Lutherakademien.

Det finns även åtskilliga andra exempel på landskommitténs samarbete med tyska organisationer och personer av motsvarande inställning. Under dagens debatt i andra kammaren om denna fråga berördes dessa förhållanden av ett par talare, och då protesterade en indignerad kyrklig talare mot att sådana män som ifrågavarande svenska biskopar skulle misstänkas för att hysa sympatier för den nazistiska livsåskådningen, en åskådning som i dessa dagar har fått en mera avskräckande belysning än någonsin förut. Det är visst inte meningen att draga några sådana slutsatser av de fakta som ha bragts i dagen. De tyska nazisterna ha ju ofta visat sig vara mycket skickliga i att maskera sina avsikter och att vilseleda omisstänksamma människor, som de ha önskat utnyttja. Det finns ingen anledning betvivla, att dessa biskopar och åtminstone vissa andra av de svenska kyrkomän, som lockats att spela med i denna underliga affär, ha handlat i god tro. En av dem har nyligen offentligt medgivit, att han och hans landskommitté kanske ha misstagit sig och handlat i vad han kallar den bedrägliga förhoppningen att befrämja rent kyrkliga syften och inte några organ för det kristendomsfientliga nazistpartiet.

Detta ändrar emellertid inte det faktum, att svenska kyrkobesökares pengar ha kommit att tjäna dylika mörka syften. Den noggranna kontroll, som man på högt kyrkligt håll här i landet har ansett sig kunna garantera beträffande kollektmedlens användning, har tydligen inte varit så noggrann som skulle behövts. Numera ha ju nazismens aktier sjunkit till det lägsta tänkbara bottenläge, och därför behöver man kanske inte befara, att detta missbruk av svenska kollektmedel skall fortsätta. Men hela denna beklagliga historia har i varje fall givit en tydlig fingervisning om behövligheten av en utredning, som även

Ang. det kyrkliga kollektväsendet. (Forts.)

åsyftar en skarpare kontroll. Vid denna utredning bör också Svenska landskommitténs och liknande organisationers befattning med kollektmedlen bli föremål för en ingående undersökning.

Jag ber med dessa ord, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Efter det överläggningen förklarats härmed slutad, bifölls vad utskottet i det nu ifrågavarande utlåtandet hemställt;

och skulle jämlikt § 63 riksdagsordningen detta beslut genom utdrag av protokollet delgivas andra kammaren.

Vid förnyad föredragning av första kammarens första tillfälliga utskotts utlåtande nr 11, i anledning av väckt motion angående åtgärder till införande av sysselsättningsterapi på landets sjukvårdsanstalter, bifölls vad utskottet i detta utlåtande hemställt.

Vid ånyo skedd föredragning av första kammarens andra tillfälliga utskotts utlåtande nr 4, i anledning av väckt motion angående vissa fiskefartygs jämställande i mönstringshänseende med handelsfartyg i utrikes fart, bifölls vad utskottet i detta utlåtande hemställt;

och skulle jämlikt § 63 riksdagsordningen detta beslut genom utdrag av protokollet delgivas andra kammaren.

Vid förnyad föredragning av första kammarens andra tillfälliga utskotts utlåtande nr 7, i anledning av väckt motion om skrivelse till Konungen angående viss utvidgning av den s. k. kommunindelningskommitténs uppdrag, bifölls vad utskottet i detta utlåtande hemställt.

Om samtrafik mellan statsbanorna och vissa busslinjer i Bohuslän.

Föredrogs ånyo första kammarens andra tillfälliga utskotts utlåtande nr 8, i anledning av väckt motion angående införande av genomgående taxeberäkning mellan statsbanorna och statens järnvägars busslinjer i Bohuslän.

I en inom riksdagens första kammare väckt, till dess andra tillfälliga utskott hänvisad motion, nr 217, hade herr *Arrhén* hemställt, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om åtgärder för införande snarast möjligt av genomgående taxeberäkning mellan statsbanorna och statens järnvägars busslinjer i Bohuslän.

Utskottet hade i det nu föredragna utlåtandet av angivna orsaker hemställt, att ifrågavarande motion icke måtte till någon första kammarens åtgärd föranleda.

Herr **Arrhén:** Herr talman! I motionen har i detta fall begärts utredning om införande av genomgående taxeberäkning mellan statsbanorna och statens järnvägars busslinjer i Bohuslän. Det har visserligen från flera remissinstanser ifrågasatts, huruvida det inte skulle vara möjligt att bryta ut detta ärende ur sitt större sammanhang och vidtaga åtgärder med ungefär den syftning, som motionären föreslagit, men i anledning av utskottets framställning finns det kanske inte vare sig någon möjlighet eller anledning att i dag här alltför hårdnackat hävda den ståndpunkten.

Om samtrafik mellan statsbanorna och vissa busslinjer i Bohuslän. (Forts.)

Samtliga remissinstanser hänvisa emellertid till 1944 års trafikutredning och det arbete, som där bedrives eller kommer att bedrivas. Från utredningen har man anmält, att önskemål av den art, som det här gäller, komma att ta mycken tid i anspråk och kräva mycket arbete för att kunna uppfyllas. Det förefaller som om trafikutredningen vore ganska sval i sin inställning till detta problem. Det är därför med tillfredsställelse, som jag konstaterar, att utskottet likaledes uttalar den förväntan, att utredningen verkligen kommer att ta ställning till frågan om införande av samtrafik i ökad omfattning mellan järnväg och billinjer i hela riket.

Jag har, herr talman, intet yrkande.

Herr **Hage:** Herr talman! Jag beklagar, att jag saknar möjlighet att göra något yrkande om bifall till motionen, som har utformats så, att införande begäres av en genomgående taxeberäkning mellan statsbanorna och statens järnvägars busslinjer men endast i *Bohuslän.* Det hade varit önskligt, att motionären tagit upp *hela* spörsmålet, ty det är verkligen synnerligen aktuellt i hela landet och särskilt i Norrland. Det är från den utgångspunkten jag tänkte säga några ord här.

Såsom också har påpekats i utskottsutlåtandet, existera två busslinjer i Norrland, vid vilka en genomgående taxeberäkning har införts. En av dessa är linjen från Övertorneå till Pajala. Jag var ledamot av riksdagens andra kammare, när denna busslinje beslutades, och en av orsakerna till att där blev en genomgående taxeberäkning var, att man ville åstadkomma ett slags kompromiss mellan de två stridande lägren i kammaren. Det ena av dessa läger ville, att det skulle bli en järnväg, och det andra, att det skulle bli en busslinje. När vi däruppe sedan begärt — vilket var planerat redan flera år tidigare — att den busslinje, som tillkom, skulle fortsätta från Pajala till Kiruna, har man sagt, att det kunde järnvägsstyrelsen tänkas vara med om, men den ville i så fall icke under några förhållanden gå med på att införa en genomgående taxeberäkning, alltså att den s. k. Tornedalstaxan där förverkligas.

När nu järnvägsstyrelsen avböjer att man inte under några förhållanden vill vara med om att genomföra en genomgående taxeberäkning för statens järnvägars buss- och järnvägslinjer, måste jag säga, att det är ett mycket hårt och nedslående besked för stora delar av landets befolkning, överhuvud taget för människor, som bo i sådana trakter, där man måste nöja sig med busslinje i stället för järnväg. Jag har alltid ansett statens järnvägar som en odelbar enhet. Den består av ånglinjer, elektrifierade linjer och busslinjer. *Allt detta* är statens järnvägar. Därför tycker jag, att statens järnvägar principiellt borde gå in för en genomgående taxeberäkning, ty för medborgarna och företagen i detta land är det ju dock en ren sinkadus, om de råka ha sin hemvist i en trakt med bussförbindelser eller en med järnvägsförbindelser. Förr i världen byggde man ju uteslutande järnvägar. Sedan kom en tid, då man tyckte, att man kunde använda busslinjer. De medborgare, som bo vid busslinjerna och som i många andra avseenden ofta äro så att säga dåligt behandlade, bli det alltså även i detta fall.

Nu skulle jag vilja uppmana motionären att vid en kommande riksdag väcka en motion, där han tar upp frågan om att genomföra en enhetlig taxeberäkning för alla statens järnvägars buss- och järnvägslinjer i hela landet. Då tror jag, att en hel del ledamöter både av denna kammare och antagligen även av andra kammaren skola skriva på motionen. Det finns intet skäl att inte fortsätta med en genomgående taxa, så fort man kommer till en busslinje, som även den är en del av statens järnvägar.

Här har nämnts, att 1944 års trafikutredning skall syssla med dessa saker,

Om samtrafik mellan statsbanorna och vissa busslinjer i Bohuslän. (Forts.)
men det är verkligen att beklaga, att man samtidigt konstaterar i utskottsutlåtandet, att denna utredning — så vitt jag kan bedöma — redan har tagit ståndpunkt i frågan och sagt nej till reformen. Av 1944 års trafikutredning ha vi alltså antagligen ingenting att hoppas. För övrigt vill jag säga, att när jag ser, vilka som sitta i denna trafikutredning, får jag den känslan, att där inte finns någon, som kan anses företräda deras synpunkter, vilka bo vid busslinjerna. Den enda väg, som nu är möjlig att gå, blir väl att vid nästa års riksdag komma med en ny motion för hela riket.

För närvarande kan jag naturligtvis icke göra något yrkande.

Herr **Ekströmer:** Herr talman! Jag skall be att få yrka bifall till utskottets förslag.

Efter härmed slutad överläggning bifölls vad utskottet i förevarande utlåtande hemställt.

Anmäldes och godkändes utrikesutskottets förslag till riksdagens skrivelse, nr 166, till Konungen i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition angående godkännande av Sveriges anslutning till ett mellan Storbritannien, Amerikas förenta stater m. fl. länder träffat, den 5 augusti 1944 i London undertecknat internationellt avtal rörande principerna för fortsättandet av den samfällda kontrollen över handelssjöfarten, dels ock med anledning av nämnda proposition väckta motioner.

Justerades ytterligare protokollsutdrag för denna dag, varefter kammarens sammanträde avslutades kl. 10.50 eftermiddagen.

In fidem

G. H. Berggren.